ANUL XXXIII Septemvrie—Octomvrie 1943 NR. 9—10

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

BISERICA ȘI SĂNĂTATEA NEAMULUI

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Participarea Bisericii la opera de conservare și îmbunătățire a sănătății obștești, este un lucru de sine înțeles — iar pentru slujitorii altarelor o obligație a cărei ocolire nu este justificată prin nimic. Aceasta derivă din concepția creștină despre boală și despre valoarea trupului în opera de mântuire.

Boala este consecința păcatului. A lupta împotriva ei, este tot atâta cât a te strădui să stăvilești păcatul, să-i neutralizezi înrâurirea nefastă, să-l elimini din om și din lume. Iisus Hristos n'a fost numai doftorul sufletelor, ci și al trupurilor noastre. El tămăduia neputințele omenești, când ostenia pe pământ chip de om purtând, iertând păcatele; așa dar, suprimând pricina boalei.

Prea arareori boala are altă obârșie decât păcatul. Noi cunoaștem numai una: dumnezeeasca vrere de-a pune la încercare atașamentul unui virtuos față de Părintele ceresc. Cazul dreptului Iov este concludent, cu observarea că nu Dumnezeu urzește boala, ci duhul răutății, diavolul. Dumnezeu încuviințează doar experiența pe care îngerul căzut solicită permisiunea s'o săvârșească.

Pe de altă parte, Biserica noastră nu urgisește trupul și nu incurajează șubrezirea lui. Dimpotrivă, recomandă

— obligă chiar — să-l îngrijim și să-l cinstim, din considerente de ordin soteriologic. Dumnezeu l-a zidit și pe el, cu îndoitul scop de a fi purtătorul vieții sufletești și aria în care se operează mântuirea personală. Trupul în sine nu este rău. Rele sunt poftele cari lucrează păcatul, suferința și moartea, prin mădularele lui. A trăi *în trup*, e o favoare pe care Dumnezeu ne-a hărăzit-o, e darul neprețuit al vieții odrăslite de El; viață care, tocmai de aceea, trebue trăită pentru El — așa dar, întru El. Numai trăirea *după trup* este osândită de Dumnezeu și are consecințe incalculabile pentru viața de dincoace și mai ales pentru viața de pe celălalt tărâm. In Hristos ne-a fost dată posibilitatea convertirii trupului din detestabila stare de sediu al pornirilor rele, de unealtă a păcatului, în templu al Duhului Sfânt, în sălaș bucuros oricând de oaspe ceresc, în instrument de mântuire. Existența lui nu încetează în pragul mormântului. Purificat, primenit, înduhovnicit, el înviază în ziua cea de apoi și va sta înaintea dreptului Judecător, care va răsplăti pe fiecare ins după faptele săvârșite în trup (vezi II Cor. 5, 10).

In lumina acestor considerațiuni, sumar desprinse din învățătura dreptei credințe pe care o mărturisim — și după prescripțiile căreia mereu să ne străduim a ne înnoi viața — trebue înțeleasă relația pozitivă dintre Biserică și sănătatea obștească.

Una din consecințele ei practice este prezența obligatorie, în cărțile și cursurile noastre de Teologie pastorală, a unui compartiment privitor la cunoștințele medicale minimale pe cari trebue să le deprindă studenții teologi și să le exercite când vor porni la lucru, în aria Domnului. Teama și disprețul față de medic nu sunt de obârșie ortodoxă și legea noastră nu le încurajează. Consecințele funeste la cari duc acestea, le ilustrează fără echivoc pretențiile șuchiate ale aderenților sectei „Christian Science" sau actele de sălbătăcie la cari se dedau Penticostaliștii.

Preotul ortodox trebue să fie necondiționat și doctor trupesc al păstoriților săi, nu prin substituirea medicului de carieră, ci prin colaborarea strânsă cu acesta. Tendința generală a vremii noastre — cine o poate tăgădui? — este

aceea de a împărtăşi fiecărui ins o sumă de cunoştinţe medicale de prim ajutor. Cu atât mai vârtos, deci, trebue revizuită şi îmbogăţită această unealtă de pastoraţie preoţească, cu cât credem că nu exagerăm când spunem că trăim sub zodia popularizării medicinei. Că în afară de şarlatani nimeni n'are absolut nimic de pierdut, ci toţi totul de câştigat din acest fenomen caracteristic vremii noastre, e evident.

*

Nu ne-am spune gândul întreg dacă n'am mărturisi că prilejul de-a aşterne rândurile de faţă ne-a fost hărăzit de una din acele iniţiative binefăcătoare cari îngroaşe mereu repertoriul înfăptuirilor I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Iată despre ce-i vorba!

Infiinţându-se în judeţul Sibiu o Cooperativă sanitară intitulată „Sănătatea Neamului" şi fiind solicitat să accepte preşedinţia ei, Inaltul Ierarh a luat măsurile de lipsă în vederea asocierii preoţimii noastre la această acţiune salutară. Chestiunea face obiectul unei ample şi luminoase scrisori circulare (nr. 9285 Pres. a. c.), în care nu-i greu să identificăm ideile şi stilul I. P. Sf. Sale. Citãm:

„*Vremurile noui, pe de o parte prin greutăţile lor, pe de alta prin duhul care le însufleţeşte, impun o tot mai mare apropiere de cei lipsiţi şi obijduiţi. Năcazurile lor cele multe trebuesc uşurate şi suferinţele lor alinate, căci* conştiinţa contimporană nu mai suportă nepăsarea omului faţă de aproapele său, ci e stăpânită de o puternică tendinţă de înfrăţire şi de comuniune.

Ideea naţională s'a transformat şi ea din teorie şi declamaţie în simţemânt al solidarităţii şi al obligaţiei de ajutorare a fiecărui membru al neamului.

Preoţimea noastră trebue să fie în fruntea acestor tendinţe generoase ale timpurilor nouă, cari sunt atât de adecvate duhului evangheliei şi tradiţiei de muncă pentru popor a înaintaşilor noştri.

Intre grijile de căpetenie ale preoţimii noastre trebue să stea astăzi şi cea pentru sănătatea poporului. Boala este una din cele mai mari nenorociri ce poate lovi pe un om,

căci îi ia orice putere de-a se mai strădui pentru câştigarea pâinii sale şi a celor apropiaţi ai săi. Problema sănătăţii interesează de asemenea în mare măsură neamul ca totalitate, căci o şubrezire a sănătăţii fiilor lui, pune în pericol însăşi puterea lui de apărare şi de viaţă.

Preotul care poartă pe umerii lui dubla răspundere de îndrumător duhovnicesc şi naţional al poporului, trebue să acorde de aceea un interes cât se poate de mare acestei probleme.

Purtaţi de acest gând, am instituit încă de mulţi ani „Dumineca bolnavilor", *în a doua săptămână din postul mare, pentru a atrage atenţiunea preoţimii noastre cât mai mult asupra datoriilor sale în legătură cu cei bolnavi. Am înregistrat fapte mişcătoare de samarineni milostivi pe urma îndemnurilor ce le-am dat, dar problema e mare şi trebue studiată din toate laturile ei".*

După această admirabilă justificare a obligaţiunii clerului de-a colabora la opera de îmbunătăţire a sănătăţii obştei, Inaltul Ierarh dispune deocamdată înfiinţarea de *farmacii parohiale* în tot cuprinsul Arhiepiscopiei noastre, urmând ca atunci când împrejurările o vor permite, să se generalizeze experienţa ce se face acum în judeţul Sibiu, cu Cooperativa sanitară amintită. N'a fost neglijat nici amănuntul atât de important al procurării capitalului trebuincios pentru înzestrarea farmaciilor parohiale, aşa fel ca ele să poată ajutora populaţia sărmană cu medicamente, fără a-i pretinde nici o plată.

Această operă de samaritanism modern merită întreaga noastră luare aminte. Adică şi a preoţimii din celelalte regiuni ale ţării.

TELEOLOGIA

de

Preot Dr. ILARION V. FELEA
Profesor la Academia teologică din Arad

E prea bine știut că teologia este studiul despre Dumnezeu și operele lui; e pătrunderea cu gândul, simțirea cu inima și trăirea cu viața noastră în Dumnezeu. Cu alte cuvinte, e însași viața cea mai sublimă, gândită, simțită și trăită în Dumnezeu.

Teleologia este un capitol din teologie și anume capitolul care se ocupă cu *studiul planurilor și al scopurilor din univers* (telos înseamnă scop, plan, sfârșit, țintă; logos înseamnă cuvânt, învățătură).

Studiul acesta e foarte interesant; e plin de taine și de învățături, e ușor de înțeles și totuși greu în toate concluziile lui.

Dar, se va întreba cineva, e actuală problema aceasta?... Totdeauna e actuală. In vremea noastră de prefaceri adânci și de tragice sbuciumări sufletești, când mulți slăbesc în duh, se îndoiesc chiar și în existența lui Dumnezeu, teleologia este foarte actuală și are menirea să întărească în noi convingerea rațională că lumea nu se conduce de capul ei, ci de Dumnezeu, spre ținte precise. In privința aceasta nimeni să nu se teamă, nici să nu se îndoiască. „Să nu se tulbure inima voastră. *Credeți în Dumnezeu*" (Ioan 14, 1).

Ca să ne înviorăm, să lămurim și reconfortăm credința aceasta religioasă, prin studiu științific și prin contemplație filosofică, să facem o excursie; să plecăm și să ne plimbăm cu gândul prin adâncurile lumii siderale, prin tainele corpurilor minerale și ale vieții vegetale, animale și omenești, pentru a vedea câteva din nenumăratele lucruri, ființe și lucrări minunate; lucruri, ființe și lucrări care ne fac să deschidem ochii și să privim mai atenți la tot ceeace ne înconjoară. Să vedem apoi ce concluzii reli-

gioase şi învăţăminte morale putem trage dintr'o astfel de excursie.

Mai întâi, să ne avântăm cu spiritul undeva într'un punct din spaţiul infinit, în mijlocul universului înstelat, de unde să privim şi să contemplăm „panorama măreţiilor cereşti". Să privim creaţiunea, să cercetăm mecanica lumilor cereşti, să urmărim calea stelelor nenumărate care aleargă neîncetat prin spaţiul universului, să ascultăm muzica sferelor, să admirăm armonia legilor după care aleargă fără încetare, fără greşală şi cu viteze ameţitoare, toate corpurile cereşti, legile mişcărilor de rotaţie şi revoluţie la care se supun docile toate astrele, — şi să ne minunăm: câtă frumuseţe încântătoare, câtă armonie prestabilită, câtă ordine imprescriptibilă, câte legi înţelepte stau la temelia universului?... Şi, ce este mai uşor şi mai interesant de constatat: oricât ar fi de mici sau de mari, de îndepărtate şi de nenumărate, toate corpurile cereşti sunt roabe ale unor puteri mai înalte, toate sunt supuse legilor. E o constatare unanim admisă în lumea învăţaţilor. Astronomii îndeosebi, uimiţi de numărul şi mărimea corpurilor cereşti, de distanţele dintre ele şi de vitezele cu care sboară neodihnite prin văzduh, de miile şi miliardele de ani lumină care ne-ar trebui ca să călătorim prin spaţiu până la ele, de forţa mecanică imensă care le conduce şi le stăpâneşte ca pe nişte copii sau jucării, au rămas totdeauna umiliţi,... şi extasiaţi, au mărturisit: *Este!*... Există o forţă universală şi unificatoare, o raţiune conştientă, atotputernică şi atotînţeleaptă, deoarece măreţia şi ordinea, legea şi armonia, nu sunt rezultatul întâmplării oarbe, ci opera unei raţiuni conştiente şi inteligente care le-a gândit şi le-a creat. Oriunde este măreţie există un Creator, oriunde este ordine există un orânduitor, oriunde este lege există un Legislator şi oriunde este armonie există un Părinte, un Autor.

Dar să părăsim lumea marelui univers pe care o studiază astronomia şi pe care şi noi o putem admira prin lunete şi telescoape, sau chiar şi numai prin cărţi, şi să ne oprim pe pământ, în lumea universului mic, în împărăţia lucrurilor, fiinţelor şi lucrărilor microscopice. Pretutindeni întâlnim şi aici număr, regulă şi mişcare; întâlnim

cugetare conducătoare, armonie suverană, reguli geometrice, forme schimbătoare și planuri neschimbătoare, ideale și nemuritoare.

Iată, de pildă, o piatră. Ce poate să ne spună o piatră?... Multă vreme s'a crezut că mineralele sunt corpurile cele mai nesimțitoare și necuvântătoare. Astăzi este dovedit că și pietrele simțesc și vorbesc celor ce le pot înțelege graiul. Au și pietrele graiul lor, simțirea lor, judecata lor. Dai cu ciocanul într'o piatră? Ea geme de durere, și dacă e slabă se sfarmă și moare, iar dacă e tare se mânie și dă scântei, protestează și rezistă loviturilor. Nu moare cu una cu două. O cremene, un cvarț, la atingerea undelor electrice se trezește, tresare, vibrează; se încarcă și se descarcă de electricitate și prin aceasta își mărește sau micește volumul. Experiența aceasta care arată că și pietrele își au simțirea, sensibilitatea lor, are o foarte însemnată aplicație în orientarea submarinelor și a vapoarelor întreolaltă pe mare, în înlăturarea obstacolelor și în stabilirea legăturilor cu porturile și țărmurile pe vreme de ceață, precum și în stabilizarea undelor electromagnetice la radio, ca să nu se amestece posturile vecine. Altă dovadă despre existența sensibilității la pietre e busola. Orientările în spațiu prin busolă, prin influința magnetismului, este una dintre marile binefaceri ale pietrelor.

Mai interesantă este nașterea, formarea și creșterea cristalelor, tot pietre și acestea. Toate cristalele se formează după legi minunate și după planuri prestabilite. Totul merge în ordine și nimic la întâmplare. Fiecare moleculă și „fiecare atom este un mic sistem planetar", în care toți electronii se mișcă și se rotesc după aceleași legi, ca și planetele marelui univers. Acelaș plan grandios îl întâlnim în microcosmos ca și în macrocosmos. In zidirea corpurilor de cristale avem una dintre cele mai mari minuni ale lumii. Cine face și cum face de atomii în corpurile cristaline se așează în șiruri drepte, la distanțe stabilite, în unghiuri constante, după felul atomilor și după presiunea care se exercită asupra lor?... Să luăm de pildă un cristal de sare: are 6 fețe egale, 8 colțuri egale și 12 muchi, fiecare exact de 90°. Oricât l-am sfărma, la o cer-

cetare cu microscopul îi găsim aceleaşi forme, feţe şi unghiuri. Mai mult. Corpurile minerale se compun din anumite reţele atomice, ca şi blocurile de case din scheletele de fier sau beton armat. Fiecare bucată minerală se cristalizează în reţelele proprii firii sau neamului său. Fiecare om la locul lui; fiecare atom în ţara lui şi în casa lui, după structura lui. Elementele sau substanţele străine nu se pot integra şi asimila în corpul cristalului. Pentru corpurile străine şi pentru toate impurităţile, cristalul aranjează anumite „gettouri", locuri izolate în interiorul lui, în care se depozitează toate... minorităţile.

Alte minunăţii de-ale cristalelor: vaporii de apă surprinşi rebeli, prin văzduh, sub privirea şi sub suflarea duşmănoasă a gerului, se schimbă în fulgi de zăpadă, frumoşi din cale afară. Fiecare fulg este o stea cu şase colţuri şi fiecare stea are alte şi alte forme, variate, dar toate simetrice. Toate braţele stelelor sunt egale şi întretăiate cu unghiuri de 60°.

Alta: cărbunele sau cristalul de diamant şi de grafit are aceeaşi constituţie şi compoziţie internă, şi totuşi câtă deosebire. Diamantul e transparent, curat, plin de flori şi de străluciri, cari la lumină ard ca nişte „flăcări vii şi reci". Grafitul e negru, e un simplu cărbune cu care scriem. Deosebirea o constitue densitatea lor, distanţele dintre atomi. La diamant densitatea e mai mare, la grafit e mai mică. Atât.

Toate mineralele îşi au vârsta lor, cântecul lor, glasul lor, prin care te poţi înţelege cu ele. Unul cântă frumos, altul n'are auz muzical; unul e moale şi se sfarmă, altul e dârz şi sgârie; unul e „boer de viţă veche" şi scump, altul e călcat în picioare, ca orice obiect ieftin; unul trăieşte mai mult, altul mai puţin, dar toate sunt supuse schimbării şi morţii, ca şi oamenii.

Ceea ce minunează mai mult din studiul mineralelor este regularitatea lor internă. Deşi corpuri neînsufleţite, încremenite, totuşi sunt pline de puteri şi de planuri după cari se formează, cresc şi mor. Ţin perfect la individualitatea, independenţa şi puritatea lor; trăesc după legi fixe şi inteligente şi se supun lor. In construcţia casei lor, ve-

neticii, străinii, nu pot face ce vreau, ci se așează acolo unde primul ocupant îi forțează să stea. Ca cel mai iscusit chimist, ele își selecționează hrana, și ca în societatea cea mai perfectă, fiecare om, fiecare atom, este așezat la locul ce i se cuvine. In felul acesta întâmplarea este exclusă din lumea mineralelor, dar în schimb se întâlnește la fiecare pas atotputernică și atotstăpânitoare: legea, planul, ordinea și armonia suverană, adică rațiunea.

Intâlnim și excepții. Dela legea dilatării corpurilor la căldură și a comprimării lor la răceală, apa face excepție. Dar excepția aceasta este tocmai dovada existenței unei rațiuni gânditoare și conducătoare. Căci dacă apa ar urma și ea legea dilatării corpurilor la căldură și a comprimării lor la răceală, atunci înghețarea apei ar avea consecințe catastrofale atât pentru natură, cât și pentru viețuitoarele din apă; ar face cu neputință viețuirea peștilor în apă, căci toată ghiața ar trece la fund, și ar face în schimb cu putință bulbucări și revărsări de apă și de ghiață, care ar pune în primejdie toate șesurile și locuințele din jurul apelor.

Excepția este dovada rațiunii cugetătoare și prevăzătoare.

Altă dovadă despre întocmirea înțeleaptă și minunată a lumii: ploaia, fără de care s'ar usca toată vegetația pământului. Să admitem că anual cade pe pământ un strat de înălțimea unui metru și că înălțimea norilor dela care cade ploaia ar fi de 3000 metri. Ca să facă omul acest lucru, i-ar trebui 15 sute de miliarde cai, care să lucreze 6 ore pe zi, lucru cu neputință, pământul neavând cu ce să-i hrănească.

Toate acestea însă sunt rânduite să le facă apa singură.

Dacă trecem din lumea anorganică în lumea organică, dela minerale la floră și faună, la vegetale, animale și om, minunățiile naturii vor fi și mai multe și mai mari. Iată ierburile, florile, plantele, arborii. Fiecare fir de iarbă și fiecare floare, fiecare creangă și fiecare frunză, fiecare sământă ascunde o taină, o frumusețe, un plan și o lege a ei proprie. Să umplem mâna de semințe, dintre care să nu fie două la fel, și să le aruncăm în pământ. Vom constata că fiecare sământă va încolți, va crește și se va desvolta după firea și legea ei. Nu va răsări din grâu cucuruz, nici din ghindă brad.

Se va întâmpla însă și altă minunăție: din acelaș sol, o sămânță extrage zahăr, alta otravă; una struguri dulci dintr'un pământ slab, alta mătrăgună, alta flori de crin; una o culoare, alta alta, încât rămâi încremenit și te întrebi care-i atelierul artistic și unde-i laboratorul chimic în care se fac atâtea combinații de culori și atâta varietate de forme și gusturi, toate după felul și chipul lor. Priviți cu atenție petalele unei flori și vedeți cât sunt de catifelate și gingașe; ce țesături alese, ce desene ingenioase și ce culori armonic și artistic combinate... Dar mai presus de acestea, câte măsuri inteligente de prevedere sunt luate pentru a se face nutriția, a se asigura înmulțirea și a se proteja creșterea lor. Să luăm de ex. scaiul, căci e mai cunoscut. „Se leagă ca scaiul de oaie", spune proverbul despre omul inoportun, care nu se mai lasă de tine. De ce se leagă scaiul cu atâtea cârlige de oameni și de animale? Din interes, ca să-și asigure răspândirea semințelor. Dar fluturii de păpădie de ce sboară așa de ușor la adierea vântului? Ca să-și împrăștie semințele. Dar păstăile de bucsău, lungi și subțiri, de ce pocnesc când se deschid brusc valvele lor? Pentru ca prin puterea exploziei semințele să fie aruncate cât mai departe și astfel de o parte să cucerească teren cât mai mult, iar de alta să nu absorbă hrana plantei mame. Ce să zicem apoi de farmecul și varietatea peisagiilor din natură pe care le creiază fauna; de mulțimea mirosurilor și puterea parfumurilor, de frumusețea podoabelor și a culorilor pe care știu să le aleagă florile; de gândurile, dorurile, obiceiurile și preferințele lor; de iubirile și fecundațiile lor; de puterea armelor de luptă și apărare: spini, ace, gaze respingătoare, peri încărcați cu otravă; apoi de modestia și gingășia floricelelor în contrast cu vigoarea arborilor și cu maiestatea codrilor...

Ca și animalele și oamenii, florile își au bucuriile și durerile lor, prietenii și dușmanii lor, simțirea și judecata lor, sistem nervos și sentimente. Sunt flori pe care dacă le atingi se închid, iar dacă le lăsăm sub revărsarea căldurii și a luminii se deschid. Există o specie de mimosă asiatică, a cărei impresionabilitate este, se spune, de 40 ori mai mare decât cea a sistemului nostru nervos. Sunt plante care

poartă grijă deosebită pentru podoaba lor. De pildă, macul când plouă sau doarme își pleacă potirul, ca ploaia sau roua să nu-i strice... frumusețea. Sunt plante carnivore, plante care tușesc când se așează praful pe frunzele lor, plante care dau lapte și unt, parfum și săpun, plante făcătoare de minuni, plante care dau prietenilor nectar și venin dușmanilor, plante care dau vin, oțet, rachiu, zahăr, haine, casă și masă, tot ce ne trebue vieții și traiului pe pământ (plantele medicale, textile și alimentare).

In tot imperiul plantelor întâlnim la fiecare pas urmele unei înțelepciuni care ne uimește prin prevederile ei. Iată un paiu de grâu: poartă în pereții lui nisip, e gol în interior și din distanțe în distanțe are noduri. Ce rost au toate? Nisipul e cimentul care întărește pereții paiului; nodurile întăresc rezistența paiului. Dacă paiul ar fi plin și cel mai ușor vânt l-ar trânti la pământ. Apoi cine știe că în munca sa tăcută, firul de grâu, până ce s'au copt boabele spicelor, și-a adunat prin rădăcini, din primăvară până în Iunie, o cantitate de două mii grade căldură, iar vița de vie până la coacerea strugurilor trei mii grade căldură.

Câtă înțelepciune în împărțirea soiurilor de plante pe toată fața pământului, în adaptarea plantelor la condițiile mediului în care sunt silite să trăiască. Fiecare ținut are vegetația potrivită cu natura locului. De ex. palmierul trăiește numai în locuri secetoase, prin pustiurile Arabiei și Saharei. In nouă luni de căldură tropicală adună în fructele sale, curmale, o căldură de 5100 grade. In ținuturile calde ale ecvatorului întâlnim arborele de cocos, care dă omului prin fructele sale o băutură acrișoară și răcoritoare, o hrană gustoasă și lapte. In Mexic există o plantă, cereus, cu tulpina în cinci fețe și fără frunze. Mărimea suprafeței aduce cu sine mărimea nutriției. Locul fiind secetos, prin platoul Mexicului unde nu plouă șase luni pe an, planta ar fi pierit dacă nu ar fi renunțat la frunze, căci transpiră și evaporează multă apă, dar în schimb produce ghimpi care apără tulpina mustoasă de dușmani. In malurile nisipoase ale Mării Negre se află o altă plantă, iarăși fără frunze, ca să evite evaporarea apei, ephedra, dar cum

planta nu-i zemoasă și nu e pândită de vite, n'are ghimpi ca să se apere.

Există o adevărată protecție, o pronie divină pentru fiecare plantă și o misiune binefăcătoare pe care o îndeplinește fiecare plantă. Iată, omul prin respirare extrage oxigenul din aer și elimină bioxidul de carbon. Vegetalele lucrează invers: extrag din aer bioxidul de carbon, otrava, și prelucrându-l în diferite combinații ne dă parfumul florilor, amidonul grâului, dulceața poamelor și toate semințele și verdețurile cu care ne nutrim.

Dacă nu ar fi rânduiala aceasta, viața pe pământ ar fi imposibilă.

E cu neputință să arătăm câte măsuri de prevedere, inteligente, întâlnim în lumea florei terestre; cum fiecare floare și fiecare fir de iarbă își poate împlini rostul sub soare și cum prin cele mai bune mijloace se ajung în natură cele mai bune scopuri. Dar minunea minunilor este că fiecare plan și fiecare scop se cuprinde *în firul de sământă*, care-și ascunde taina creației și a destinației într'o lume care până astăzi a rămas nedescoperită.

Tot așa găsim legi, planuri și scopuri în câmpul faunei, în împărăția insectelor, paserilor și animalelor. Să luăm câte un exemplu, două sau trei din fiecare. Iată o cantaridă care-și depune ouăle în pământ. Larva ieșită din pământ caută o anumită floare, se urcă pe ea și intră în corola ei. Aici așteaptă până vine o albină; se acață de piciorul ei fără ca albina să-și simtă dușmanul, pătrunde cu albina în stup și se desface de ea tocmai în celula în care se depun ouăle și mierea pentru larvele de albină. Aci larva mănâncă și oul și mierea, crește, se schimbă în chrisalidă și devine cantaridă desăvârșită. De astfel de mijloace ingenioase se folosește cantarida veac după veac, pentru a-și asigura conservarea speciei, deși n'a învățat-o nimeni. — Un paiangen își construește pânza după cele mai precise formule matematice și cunoștințe fizice. Nu găsim două pânze la fel — după cum nu găsim două frunze la fel. — Lungimea, numărul și grosimea firelor sunt condiționate de rolul lor și de poziția locului între cele patru puncte cardinale. Firele principale sunt mai groase, cele secundare

sunt mai subţiri. In toată ţesătura se ţine seama de lungimea şi de rezistenţa firului în raport cu locul şi rolul fiecărui fir. — Cine, apoi, n'a admirat cunoştinţele de chimie, fizică, matematică, geometrie şi economie politică de care dau dovadă albinele. Totul e calculat şi potrivit scopului. Cine le-a învăţat să aleagă nectarul din flori, să întrebuinţeze diviziunea muncii înainte de-a o cunoaşte omenirea, să amestece în miere exact 25% apă ca să nu se strice, să facă fagurii într'o formă exagonală perfect adaptată scopului, acele „magazii ideale" în care „cu o cheltuială minimă de ceară se cuprinde cantitatea maximă de miere"... Se va răspunde: instinctul. Dar şi instinctul este un mare semn de întrebare. Hai să zicem că albinele se imitează unele pe altele, că pasările călătoare învaţă unele dela celelalte. La fel cu peştii călători. Dar ce ne facem cu instinctul fiinţelor care nu-şi cunosc şi nu-şi văd niciodată părinţii. Un pui de raţă, crescut de găină, când vede apa îşi lasă cloşca şi fuge la apă. Fluturele îşi depune ouăle pe frunze, din care se hrănesc anul viitor omidele. La căldura soarelui ouăle se clocesc şi nasc omidele, care la rândul lor se metamorfozează în fluturi şi tot aşa, procesul se continuă fără ca părinţii să-şi vadă copiii, ca şi la cantaride şi la paiangen. Aici dela cine învaţă fluturii să sboare şi dela cine învaţă să-şi aleagă frunze hrănitoare şi nu otrăvitoare pentru descendenţii lor necunoscuţi?!... Nici la paseri, nici la insecte, nici la animale, nici la oameni, instinctul nu este tocmai aşa uşor de lămurit, după cum s'ar părea, numai pe temeiurile materialiste.

Din lumea paserilor să luăm un ou, o lume de mister închisă într'o coajă de var. Dinafară o singură influinţă, puterea căldurii, prin care se cloceşte. Dar înlăuntru, câtă şi ce complicată lucrare: în întunerec se fac aparate optice, ochi meniţi să vadă lumina; în linişte se lucrează aparate acustice, urechi menite să asculte tonurile şi cântecele naturii; în nemişcare se construesc aripi sburătoare, picioare mişcătoare şi corpuri plutitoare; în tăcere se zămisleşte glas de ciripit vesel şi de cântare armonioasă; înlăuntrul unui atelier închis se fabrică tot felul de aparate digestive, sisteme nervoase şi muşchiulare, organe de locomoţiune pe

uscat, pe apă și în aer, tuburi și retorte pentru tot felul de procese chimice și fizice, puf de toate culorile, ciocuri în toate formele, etc. — toate cufundate în apă, toate după un plan perfect și prestabilit, toate într'o armonie uimitoare, ca un palat ideal care se face dela sine și în care nimic nu lipsește și nimic nu-i de prisos.

In regnul animal întâlnim iarăși o variabilitate nenumărată de planuri, mijloace și scopuri. Fiecare animal are altă și altă formă, altă și altă menire, altă și altă adaptabilitate la mediu, alte și alte arme de luptă, de apărare și de asigurare a speciei. Animalele care au mai mulți dușmani sau sunt mai slabe, au o înmulțire sau o putere de fugă mai mare; care nu au lipsă de lumină trăesc fără ochi, ca sobolul; care trăesc în întunerec și au lipsă de lumină pentru a-și vedea dușmanii, au ochi fosforescenți, ca unii pești de pe fundul mării; care se hrănesc — în lipsă de altă hrană — cu frunze din tulpini înalte, au gâtul lung de câțiva metri, ca girafa, ș. a. m. d.

Ne-ar trebui apoi timp îndelungat să vorbim despre corpul omenesc, să facem anatomia și fiziologia lui. Nu să-l întindem pe masa de operație și să căutăm în el, prin mijloace materiale, sufletul imaterial — cum caută unii fiziologi prin cadavre, ceea ce-i ridicol și absurd, — ci să-l privim în zămislirea lui misterioasă, în nașterea, creșterea, viața și moartea lui. Să pornim dela celulă, dela această minune vie, dela sămânța sau sâmburele care se desvoltă, ca palatul fermecat din poveste, trupul, cu toate organele lui, după planuri concepute și cu scopuri care uimesc orice minte sănătoasă. Crearea unei celule vii echivalează cu crearea unui corp viu, a unui animal sau om. In celula aceasta există o forță inteligentă, un plan prestabilit, un „organizator" ingenios și misterios, căruia omenirea îi zice de mii de ani suflet.

Celulele unui corp au fost asemănate cu cărămizile unei case. Asemănarea nu se potrivește decât în parte, deoarece cărămizile se clădesc *din afară*, una peste alta, de către zidari. Celula organică poate să fie și ea o cărămidă, dar o cărămidă inteligentă, foarte ciudată; o cărămidă care clădește singură și *dinlăuntru în afară*, după un

plan care există în sine; se desvoltă din sine, se împarte, se înmulţeşte şi construeşte tot mai mult, până ce dă gata omul sau animalul. Din celula iniţială se desvoltă toate organele corpului inteligent şi intenţionat adaptate scopului. Câtă ştiinţă complexă şi prevedere înţeleaptă în construcţia mâinilor, a picioarelor, a creerului, a inimii, a sistemului osos, muşchiular şi nervos, a ochilor, a urechilor, ş. a. m. d. Fiecare dintre aceste organe sunt perfect adaptate scopului pentru care au fost create şi construite: picioarele pentru mers, mâinile pentru muncă, ochii pentru vedere, urechile pentru auzire, inima pentru circulaţia şi înoirea sângelui, etc. Toate pentru armonia şi rostul întregului; toate alcătuind un organism în care se produc lucrări cu forţa unui motor de 16 cilindri; toate după cea mai perfectă ştiinţă matematică, fizică, chimică, biologică, psihologică, estetică, morală şi chiar religioasă. — Să trecem apoi în lumea microbilor, să observăm luptele acestor fiinţe microscopice, răsboaie după toate regulele şi planurile strategiei militare; să ne convingem şi aici: câtă prevedere şi înţelepciune mai presus de orice prevedere şi înţelepciune omenească.

Dar e vremea să isprăvim cu exemplificările, să sfârşim excursia şi să ne întrebăm:

Cine a făcut toate acestea?... Cine a contemplat şi a creat toate planurile, legile, formele şi scopurile pe care le întâlnim dela astru până la atom, în tot universul, fără să ne ceară sfatul nostru? Cine?

Intâmplarea, răspund materialiştii... Natura, răspund evoluţioniştii, cu o uşurinţă lipsită de orice seriozitate.

Poate „întâmplarea" să facă ordine în haos, să stabilească legi, să contemple planuri şi să fixeze scopuri în lume? Nu!... Când intrăm într'o casă şi aflăm în ea ordine, în mod raţional şi necesar tragem concluzia că ordinea are un autor şi casa un ziditor. Ceea ce caracterizează întâmplarea este tocmai contrarul ordinei: disordinea; tocmai contrarul armoniei: disarmonia; tocmai contrarul legii: hazardul; tocmai contrarul planului şi scopului: surpriza, discontinuitatea, nestatornicia, desorientarea, haosul. Lăsaţi palatul cel mai frumos la voia întâmplării şi întâmplarea va face din el un morman de ruine; lăsaţi

viața societății în voia hazardului și veți vedea cum iadul își va inaugura împărăția pe pământ; lăsați totul la voia întâmplării și vom ajunge cu toate în nimicul din care am ieșit. — Unul este norocul întâmplător — în care mai nimeni nu se încrede — și alta este permanența unui scop, ideal după care alergăm toată viața. Unul este câștigul întâmplător la cărți sau la loterie și cu totul altceva este legea, ordinea și armonia universală, care se țin din veac și se repetă cu exactitate matematică. Hasardul poate aduce cuiva, în mod excepțional, norocul îmbogățirii fără efort, dar să creeze ateliere și mașini, corpuri și organisme complicate ca cele vegetale și animale, este cu neputință. Filosofii și bărbații de știință serioși, încă dela Anaxagoras, Socrate, Platon și Aristotel, au pus la temelia lumii și vieții rațiunea, legea, numărul, direcțiunea și scopul. Cicero admite că mai ușor s'ar fi născut Iliada și Eneida dintr'un sac de litere amestecate la întâmplare, decât lumea să se fi născut la întâmplare. Lamartine spunea despre teoria hasardului „că ea nu trebue spusă nici câinelui, spre a nu se revolta instinctul din el"; iar Voltaire, cât era de sceptic, a adresat materialiștilor această replică usturător de ironică: „Luați un sac plin cu nisip, turnați-l într'un vas, amestecați-l bine și timp îndelungat, și veți vedea că vor ieși din el plante, animale și opere de artă". — Un autor de Apologetică (E. Duplessy), ca să ne arate cât de absurdă e teoria hasardului, ne invită să luăm o castă cu 247 litere, câte trebuesc ca să culegem zațul pentru un „Tatăl nostru". In ordine și cu apelul la rațiune, lucrul se face iute și bine. Dar dacă lăsăm culegerea la voia întâmplării, în grija unui copil de trei ani, ca să alcătuiască el „Tatăl nostru", va ieși „Tatăl nostru" din culegerea și aranjarea literelor lui? De sigur că nu. Cu toate cele 247 litere din față, după un calcul al probabilităților, numai pentru cuvântul „Tatăl", față de o reușită, sunt peste 9 milioane de nereușite. La două cuvinte, „Tatăl nostru", este o șansă la două catrilioane, 384 trilioane, 185 miliarde, 791 milioane, 015 mii, 625 nereușite, — iar la o șansă de reușită, la întreg „Tatăl nostru", avem un număr de combinații, la întâmplare, care se compune din peste 340 cifre. Acestea

toate, numai pentru literele moarte. Ce ne facem însă cu celulele din care se nasc ființele vii, cu trup, cu suflet, cu rațiune, voință și sentiment, etc.... O singură celulă e construită din 70 milioane molecule, încât omului îi trebue, poate, o viață întreagă numai să le numere. Este în stare jocul întâmplării oarbe să adune 70 milioane de molecule ca să formeze o celulă și s'o fecundeze?

„Natura" încă nu poate lămuri problema legilor, ordinei și finalității universului. In sine, cuvântul „natură" e imprecis, complex, nelămurit și nu spune nimic. Ce-i natura? Firea, viața, esența lumii, a ființelor și a lucrurilor? Peisagiul înconjurător și încântător? Legea intimă a corpurilor? Complexul lucrurilor, caracteristica făpturilor, valoarea obiectelor? Conglomeratul de elemente chimice, forțe mecanice, rațiuni logice și impulsuri inconștiente? Este moartă sau vie, divină sau umană? E spirit sau materie? Văzută sau nevăzută? Lucrează rațional sau inconștient? E capabilă să creeze viață, moarte, lege, armonie și scop în lume?... Este de toate și nimic. Natura singură nu explică nimic din tainele lumii, ci mai degrabă le ascunde. Ea are grijă ca adevărurile ei cu cât sunt mai urmărite, cu atât să se retragă prin locuri tot mai ascunse și mai greu de cercetat (prof. V. Moga). Nici *materia*, nici *„impulsul spre organizare mecanică"* n'o poate explica. Materia nu este nici principiul explicativ al ordinei și al finalității din lume, nici al legilor de creare, conservare și adaptare a vieții, pentru că ea nu este nici vie, nici inteligentă, nici atotputernică, nici nemuritoare. In sine, materia e oarbă, inertă, pasivă și moartă. Ceea ce numim materie este un număr de 92—93 elemente chimice, care se află în toate corpurile organice și anorganice, în combinații infinite și după planuri rațional și anticipat gândite. Impulsul spre organizare mecanică a materiei iarăși este o vorbă goală. Dacă din cauze interne sau externe materia se pune în mișcare, prin aceasta nu creează organisme vii și complicate, ci *aglomerări* de pietre, metale și lemne moarte, din care niciodată nu s'au creat prin impulsuri mecanice fabrici și palate, ci s'au distrus cele existente. Niciodată nu s'a făcut, sub impulsul spre organizare mecanică a materiei,

din pietrele și lemnele naturii, nici cea mai mică colibă, necum organisme, animale vii și oameni creatori de cultură și civilizație. Evoluționiștii materialiști, ca să-și susțină teoria impulsului natural spre organizare mecanică a materiei, neagă ordinea și finalitatea din lume. Teoria lor e seducătoare, dar fără a fi mulțumitoare. Necesitatea mecanică este ea însăși expresia și creația unei rațiuni logice, ca orice mașină sau motor. Evoluționismul poate explica cel mult funcțiunea unui motor, mecanismul unui ceas, nu creația lui. El poate lămuri funcțiunea organelor, nu creația lor. A admite în întregime teoria că „funcțiunea crează organul", înseamnă că un ceas se poate face singur; sau că girafa pentru a-și lungi gâtul, până a ajuns la frunzele palmierului, a tot făcut la exerciții, fără să ne gândim că în timpul acesta sigur murea de foame. „A afirma — spune tot Voltaire — că nici ochiul n'a fost făcut pentru a vedea, nici urechea pentru a auzi, nici stomacul pentru a digera, nu este aceasta cea mai mare absurditate, cea mai revoltătoare nebunie ce a căzut în sufletul omenesc? Oricât sunt de îndoelnic, nebunia aceasta mi se pare evidentă, și eu o spun. Pentru mine eu nu văd în natură ca și în arte, decât cauze finale și cred că un măr e făcut pentru mere, cum cred că un ceas e făcut pentru arătarea orei". E natural și logic că nu opera crează pe artist, ci artistul crează opera; nu istoria crează țara, ci țara crează istoria (dacă n'ar exista România n'ar exista nici istoria ei); nu biologia crează viața, ci viața crează biologia; nu lumina crează ochii, nici sunetul urechea, nici aerul aripa, ci *Spiritul* pe toate. Regele și profetul David exprimă o idee genială, o viziune inspirată, când strigă și întreabă: „Nebunilor, când veți pricepe oare? *Cel ce a făcut urechea oare nu aude? Și oare nu vede cel ce a făcut ochiul?*" Nu are cunoștințe de acustică cel ce a făcut acea harpă cu 6000 de corzi, care-i urechea? Ba da! Nu are cunoștințe de optică cel ce a făcut ochiul, cea mai perfectă cameră obscură, în care se reproduc fotografiile cele mai perfecte? Ba da! Și încă cunoștințele cele mai perfecte. Și ochiul și urechea sunt capodopere de știință și artă, care întrec toate științele și artele noastre. Totdeauna, în toate și peste toate

Spiritul e suveran, iar materia este sclava și unealta Spiritului creator și conducător.

Prin urmare, nici întâmplarea, cum spun materialiștii, nici natura, cum spun evoluționiștii, nici materia, cum afirmă și unii și alții, nu au creat legile, planurile, formele și scopurile pe care le întâlnim în lume dela astru până la atom, ci Spiritul suprem și suveran, căruia îi zicem *Dumnezeu*.

Constatarea că în lume există planuri și scopuri raționale, că există cauze eficiente, suficiente și finale și că teleologia este științific și suficient exemplificată și dovedită, constitue pentru noi una dintre probele existenței lui Dumnezeu, cel mai vechiu și mai popular argument care ne arată logic că Dumnezeu există, *argumentul teleologic*.

Mai mult: teleologia ne mai dovedește că *Dumnezeu este o ființă cugetătoare*, cu existență *personală*, deoarece gândirea logică, cugetarea prevăzătoare, stabilirea planurilor, decretarea legilor și fixarea scopurilor, sunt caracteristica unei ființe raționale conștiente. Este clar de tot că unde este lege, există în mod imperios un Legiuitor; unde este un plan, există în mod logic un Arhitect; unde este rânduială, există în mod necesar un Orânduitor, un Autor, un Creator.

Sub o formă simplă de silogism sau raționament, argumentul teleologic are următoarea formulare logică:

Orice ordine, orice lege, orice plan, orice scop presupune existența unei ființe raționale.

In lume există ordine, legi cu o existență personală și scopuri inteligent gândite și organizate.

Deci: există o ființă rațională, cu existență personală, care a gândit, creat și stabilit ordinea, legile, planurile și scopurile din lume, Dumnezeu. Iată concluzia simplă și logică: Dumnezeu este, există ca *Ființă* rațională cu existență personală.

Impotriva acestei concluzii s'au formulat și următoarele obiecțiuni: în lume există nu numai ordine ci și disordine; nu numai armonie ci și disarmonie, adică așa numitele *disteleologii*, ființe și lucruri nefolositoare, sau chiar primejdioase, fără rost, fără scop, sau îndreptate spre scopuri rele, ca de ex. trăsnetele, furtunile, revărsările de

ape, plantele otrăvitoare, animalele sfâşietoare, monştrii, cruzimea, sălbătăcia, etc. Însă obiecţiunile acestea întăresc în noi şi mai mult credinţa în existenţa lui Dumnezeu şi convingerea în ordinea şi finalitatea lumii. Unde este disordine, disarmonie şi disteleologie, acolo a intervenit *călcarea legii*, ordinei şi armoniei divine. Dacă există disordine, ea strigă, cere şi invederează ordinea; dacă există disarmonie, ea ne îngrozeşte şi ne pune întrebarea: ce ar fi de lumea aceasta dacă n'ar exista armonia? Dacă există lucruri nefolositoare şi plante veninoase, apoi numai neştiinţa noastră le socoteşte ca atare. Toate în lume au un rost. Din plantele veninoase se scot otrăvuri şi medicamente; trăsnetele ajută la purificarea aerului; revărsările de ape fertilizează pământul şi toate nenorocirile aduc oamenilor aminte de Dumnezeu şi de moarte. In ce priveşte sălbătăcia, ea este o urmare a răului, o creaţie, un produs al libertăţii omului. Este lucru ştiut că în faţa sfinţilor sălbătăcia dispare. Animalele sunt sălbatice, se răsvrătesc împotriva omului pentru că văd în el un duşman care le prinde, un vânător care le omoară, nu stăpânul care le iubeşte şi ocroteşte. Când constată că află în el un prieten şi mai ales un sfânt, se îmblânzesc ca leii în faţa lui Daniil şi îşi pierd puterea, ca vipera otrava, când a muşcat pe Apostolul Pavel. Apoi chiar dacă se pare că în lume ar fi imperfecţiuni, ele sunt menite tocmai să ne arate că lumea aceasta nu e totul şi că avem o destinaţie mult mai înaltă decât să ne pierdem prin pulberea sau prin mlaştinile pământului.

Peste toate criticile şi obiecţiunile, proba teleologică a rămas una din dovezile raţionale fundamentale ale existenţei lui Dumnezeu. Studiul planurilor şi scopurilor din univers, contemplarea legilor şi frumuseţilor din lume, au stârnit o unanimă admiraţie, o unanimă încântare, o convingere generală că Dumnezeu există. Filosoful Kant, care a supus unei critici severe toate argumentele pentru dovedirea existenţei lui Dumnezeu, admirând „cerul înstelat" şi „conştiinţa morală" din noi, nu numai că a rămas convins că Dumnezeu există, dar a socotit argumentul teleologic ca pe cel mai vechiu, cel mai puternic şi mai corespun-

zător minţii omeneşti, şi care merită respectul pentru toate timpurile.

Dar mai presus de toată ştiinţa şi filosofia, Sf. Scriptură mărturiseşte limpede că *Dumnezeu a dat legile cerului şi ale pământului* (Ier. 33, 25). Tot ea ne dă îndemnuri la studiul, cercetarea şi contemplarea naturii, pentru a ne convinge, în perfectă concordanţă cu ceea ce constată ştiinţa, că Dumnezeu există şi că *a făcut şi rânduit toate după număr şi măsură* (Isaia 40, 26; Inţel. 11, 20; 13, 1—9). Contemplarea naturii ne duce în chip firesc şi logic la concluzia existenţii lui Dumnezeu. In faţa ei deschizi ochii mari, te minunezi, studiezi şi crezi. Pleci dela făptură şi ajungi la Creator; pleci dela natură ca să descoperi pe Dumnezeu. Cartea naturii, prin studiul teleologiei, a dus pe mulţi oameni la Dumnezeu. „Pentru că cele nevăzute ale lui (Dumnezeu), veşnica lui putere şi dumnezeire, se văd lămurit dela începutul lumii din făpturile lui, ca ei (păgânii) să fie fără desvinovăţire" (Rom. 1, 20).

Dar teleologia nu are temeiuri numai în ştiinţele naturale şi în Sf. Scriptură. Ar fi să mai arătăm legile lui Dumnezeu în istorie; să vorbim despre Pronia divină care îndrumă paşii omenirii spre lumină, prin religie; despre mâna lui Dumnezeu care pedepseşte şi răsplăteşte; despre glasul lui Dumnezeu care vorbeşte în conştiinţa şi cultura neamurilor; despre cuvântul lui Dumnezeu care descopere rostul lumii şi tainele vieţii nemuritoare; despre libertatea şi răspunderea omului, despre planul mântuirii, scopul şi sfârşitul lumii, etc. Exemplificările sunt însă suficiente şi e vremea să facem încheierea expunerilor noastre.

Din toate premisele de până aci, câteva concluzii religioase şi învăţăminte morale se impun; şi anume:

1. Din contemplarea cerului înstelat şi din cercetarea naturii minerale, vegetale şi animale, ajungem să constatăm că lumea nu este rezultatul întâmplării sau jocul hasardului, ci este opera unei fiinţe raţionale, cu existenţă personală. „Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu şi lucrarea mâinilor lui o vesteşte tăria" (Ps. 18, 1).

2. Din legile raţionale, din planurile prestabilite, din ordinea imprescriptibilă şi din armonia ingenioasă care

există în lume, iarăşi rezultă logic existenţa personală a fiinţei lui Dumnezeu.

3. Materia, în planurile lui Dumnezeu, este pretutindeni în univers sclavă, iar spiritul, deşi neobservat, e pretutindeni suveran. Unde a intervenit disordinea, disarmonia şi disteleologia, acolo a intervenit călcarea legii, ordinei şi a armoniei divine.

4. Existând legi şi ordine, planuri şi scopuri în lume, *viaţa are un sens şi un scop*, un sens religios-moral şi un scop nemuritor, divin, şi nu este înţelepciune mai mare decât a ne pune viaţa personală de acord cu destinul, cu scopul ei suprem, care este fericirea eternă în comunitate de iubire sfântă cu Dumnezeu.

5. In fine, meditaţia planurilor şi scopurilor din univers, contemplarea naturii, adică studiul teleologiei — nouă foarte drag — ne desvălue mai limpede şi mai uşor pe Dumnezeu — credinţă nouă foarte scumpă. — Cartea naturii, deşi foaia ei primă şi ultimă lipsesc, ne vorbeşte pe fiecare pagină despre bunătatea fiinţei, despre înţelepciunea planurilor, despre măreţia puterii lui Dumnezeu, făcându-ne să exclamăm la fiecare pas: „Mari şi minunate sunt lucrurile Tale, Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut" (Ps. 103, 24).

Tot ce există proclamă existenţa lui Dumnezeu şi sensul sublim, nemuritor şi ceresc al vieţii, solemn şi convingător.

— Am întrebat pământul, scrie Fericitul Augustin: „Tu eşti Dumnezeul meu" şi mi-a răspuns: „Nu sunt". Şi tot ce e pe el mi-a mărturisit la fel. Am întrebat marea şi adâncul şi tot ce trăeşte şi se târăşte în ele, şi mi-au răspuns: „Nu suntem Dumnezeul tău". Caută mai sus!" Am întrebat vântul şi mi-a răspuns întreg văzduhul şi tot ce este în el: „Nu sunt Dumnezeul tău". Am întrebat cerul, soarele, luna şi stelele, şi mi-au răspuns: „Nici noi nu suntem Dumnezeul pe care-l cauţi tu". Şi am zis către toate cele ce sunt în jurul meu: „Mi-aţi spus de Dumnezeul meu, că voi nu sunteţi El, vorbiţi-mi acum de el". Şi mi-au răspuns toate cu glas tare: „El ne-a făcut".

Aceluia fie viaţa, mărirea şi închinarea noastră, în vecii vecilor...

MATERIALISMUL ONTOLOGIC

de

Dr. EMILIAN VASILESCU
Asistent la Facultatea de Teologie din Bucureşti

Cuvântul *materialism* poate fi luat în mai multe înţelesuri. Astfel, se spune că cineva este materialist, pentrucă are o puternică înclinare spre a-şi procura bunuri materiale şi a se folosi de ele ca şi când n'ar mai exista nimic mai înalt. Este aşa numitul materialism *practic*, de care nu avem a ne ocupa în cele ce urmează, fiindcă face parte din problemele eticei. De asemenea, se spune uneori despre câte un om de ştiinţă că este materialist, pentrucă în cercetările sale se comportă ca şi când în lume n'ar exista altceva decât materie, decât fapte şi legi. Este materialismul *metodologic*, de care de asemenea nu ne vom ocupa aici. Pe noi ne va interesa numai materialismul *metafizic, ontologic*, adică acea concepţie filosofică, potrivit căreia universul întreg este într'adevăr alcătuit în ultimă esenţă din materie, iar sufletul fie că este socotit ca o materie mai fină, fie că este conceput ca un *produs*, un *atribut* sau o *funcţiune* a materiei.

In istoria filosofiei, materialismul ontologic a apărut ca o concepţie sistematică despre lume la începutul veacului al V-lea înainte de Hristos, cu filosofii Leucipp (pe la 500) şi Democrit (pe la 520—440). Primii filosofi ionieni, *Tales* (640—550), *Anaximandru* (611—546) şi *Anaximene* (588—524), sunt şi ei socotiţi uneori ca materialişti, pentrucă reduceau realitatea la unul din elementele mai răspândite, cum ar fi apa (Tales) sau aerul (Anaximene), sau la un amestec nedefinit de elemente (Anaximandru). Dar materialismul acestor filosofi era mai degrabă aceea ce s'a numit un *hilozoism*, deoarece pentru ei materia avea viaţă, era însufleţită. Tot asemenea, unii socotesc drept materialist şi pe *Empedocle din Agrigent* (490—430), fiindcă spunea că lumea este

alcătuită din patru elemente: focul, aerul, apa și pământul, dar el credea că aceste elemente se amestecă și se desfac necontenit, mânate de două forțe fundamentale: iubirea și ura. Deci nu poate fi vorba la Empedocle de un materialism consecvent, iubirea și ura nefiind forțe fizice, ci spirituale. Același lucru se poate spune și despre materialismul neclar al filosofilor Diogene din Apolonia și Archelaus din Atena (sau din Milet). In chip sistematic, materialismul a apărut, cum am spus, cu Leucipp și Democrit, mai ales cu acesta din urmă. Despre Leucipp se știu puține lucruri. Astfel, se știe că pe la anul 500 a întemeiat o școală la Abdera, la granița dintre Tracia și Macedonia, și că a propoveduit *atomismul*, adică doctrina după care lumea este alcătuită din mici părticele de materie. Doctrina atomistă a lui Leucipp a trecut în întregime în patrimoniul filosofic al marelui său discipol Democrit și în felul acesta ne este cunoscută. Democrit a fost marele savant al antichității; mai savant chiar și decât Aristotel, după părerea cunoscutului istoric al materialismului, Friedrich Albert Lange,[1] care rezumă astfel concepția ontologică a lui Democrit: Nu există nimic altceva decât atomii și spațiul gol, orice altceva este părere. Atomii sunt nesfârșit de mulți și diferiți ca formă. In veșnică mișcare prin spațiul nesfârșit, atomii mai mari cad mai repede și isbesc pe cei mai mici. Lumea a luat naștere din această mișcare de părți și din acest vârtej al atomilor. Nenumărate lumi se nasc și pier împreună și unele după altele. Diversitatea tuturor lucrurilor provine din diversitatea atomilor lor ca număr, mărime, formă și orânduire. Nu există deosebire calitativă între atomi. Atomii nu au o „însușire lăuntrică" specială, ci acționează unii asupra altora numai prin apăsare și lovire. Sufletul constă și el tot din atomi, însă mai fini, netezi și rotunzi, asemănători cu aceia ai focului. Acești atomi se mișcă mai mult și mai repede decât toți ceilalți

[1] *Fr. A. Lange: Geschichte des Materialismus.* 6 Aufl., Leipzig 1902, Bd. 1, p. 12. Pentru expunerea istorică a materialismului ontologic, în afară de această lucrare fundamentală, am folosit câteva tratate de istoria filosofiei, între care în deosebi acela al lui A. Weber: *Histoire de la philosophie européene*, VIII-e éd., Paris, Fischbacher, 1914.

și prin mișcarea lor, care străbate întreg corpul, iau naștere toate formele de viață. Activitatea sufletească se explică după Democrit prin îngrămădiri și efluvii de atomi. Când atomii sufletului, din diferite pricini, se împuținează în corpul omului sau îl părăsesc cu totul, atunci avem boala și moartea. Chiar și zeii, după părerea lui Democrit, sunt alcătuiți tot din atomi și deși trăiesc mai mult decât oamenii, mor totuși și ei, la fel cu oamenii.

Reacțiunea împotriva materialismului lui Democrit a început cu Socrate și s'a continuat în deosebi prin Platon și Aristotel, după care materialismul a reapărut în concepțiile filosofice ale epicureilor și ale stoicilor. *Epicur* (341—207) a împrumutat aproape în întregime dela Democrit concepția acestuia cu privire la alcătuirea lumii din atomi. In vreme ce pentru Platon materia nu era decât o umbră a ideilor, o nonexistență, pentru Epicur materia devine singurul principiu pozitiv, real, substratul întregei realități. In afară de materie, spune Epicur, nu mai este decât vidul, care face cu putință mișcarea. Atomii, din care este alcătuită materia, sunt invizibili și de forme foarte diferite, păstrându-și totdeauna aceeași formă. Lumea a ieșit din condensarea atomilor. Sufletul este și el alcătuit din părticele mici de materie, din atomi fini, netezi și rotunzi. Și cum orice alcătuire din atomi tinde în mod firesc a se dizolva, pentru a da naștere la alte combinații de atomi, sufletul nu dăinuește după moarte, ci se descompune în atomi, din care este alcătuit.[1] Doctrina materialistă a lui Epicur a fost împărtășită între alții și de poetul Lucrețius (pe la 99—55), care a expus-o în poemul său întitulat: *Despre natura lucrurilor (De natura rerum).*

Materialismul filosofilor stoici se deosebește întru câtva de acela al epicureilor, iar reprezentanții acestui curent filosofic: *Zenon* (336—264), *Chrisip* (282—204), *Seneca* (4—73), *Epictet* (pe la 50—120), *Marcu-Aureliu* (121—180), n'au înțeles să tragă pentru viața practică urmările ruinătoare pe care le implică materialismul teoretic. Pornind

---

[1] Ar fi multe de spus despre consecințele morale dezastruoase pe care Epicur și mai ales discipolii săi au înțeles să le tragă dintr'o astfel de concepție ontologică, dar aceasta ar depăși cadrul preocupărilor noastre din această expunere.

dela concepţia că tot ce are existenţă trebue să aibă şi un corp, pentrucă altfel n'ar fi nimic, stoicii învăţau că şi sufletul omenesc şi chiar Dumnezeu sunt realităţi corporale, materiale, însă dintr'o materie extrem de fină, cum este aceea a focului. Dumnezeu este pentru stoici un suflu înflăcărat, un foc universal, care pătrunde prin toată realitatea, producând armonia din lume. Sufletele omeneşti sunt scântei din acest foc. Atât sufletele omeneşti, cât şi zeii — inteligenţe corporale emanate din sufletul universal — nu au o viaţă veşnică, ci la un moment dat se descompun şi intră în circulaţia universală. Chiar dacă sufletul, în baza fineţii elementelor sale, mai poate subsista câtva timp după descompunerea corpului, îşi va pierde cu totul orice urmă de personalitate în conflagraţia universală care va avea loc la sfârşitul lumii.

Este interesant poate de ştiut că materialismul teoretic al stoicilor s'a strecurat şi în cugetarea apologetului creştin *Tertullian* (150—220). Acesta a avut să plătească scump cunoscuta sa adversitate faţă de filosofie, căci atunci când a vrut să filosofeze şi el, a filosofat greşit, pornind dela principiul stoic că tot ce are existenţă este şi corporal. Tertullian a atribuit sufletului, ba chiar şi lui Dumnezeu, o realitate corporală *(De anima)*. Sufletul, după părerea lui Tertullian, este alcătuit dintr'o materie subtilă care are forma corpului şi în unele împrejurări poate fi văzut cu ochii. La această idee a sa despre suflet a contribuit şi vedenia pe care a avut-o o credincioasă, precum şi interpretarea greşită a locului din Sfânta Scriptură unde este vorba despre bogatul nemilostiv şi săracul Lazăr, dar va mai fi contribuit şi lectura cărţilor lui Soranus, medic vestit pe vremea aceea, care alcătuise un mare tratat ştiinţific despre om.[1]

---

[1] Greşala lui Tertullian a făcut-o de altfel şi un alt scriitor bisericesc apusean, Arnobius, în cartea sa intitulată *Adversus nationes*. De aceea, adevărata concepţie patristică despre natura sufletului nu trebue să o căutăm la scriitori ca Tertullian sau Arnobius, ci la Sf. Grigorie de Nissa şi Fericitul Augustin, care sunt normativi în această privinţă. Vedeţi: *E. Gilson u. Ph. Böhner, Die Geschichte der christlichen Philosophie von ihren Anfängen bis Nikolaus von Cues,* Paderborn, F. Schöningh, 1937, p. 151—152.

In epoca modernă, materialismul a reapărut cu Pierre Gassendi (1592—1655), fizician, matematician şi filosof francez, adversar al lui Descartes. Doctrina ontologică a lui Gassendi nu prezintă vreo noutate importantă faţă de atomismul lui Epicur şi al lui Lucreţiu, dar nici nu rămâne consecventă cu atomismul epicurian, pentrucă admite pe lângă sufletul motrice, vegetativ şi sensitiv — care este de natură materială şi piere odată cu corpul — existenţa unei substanţe incorporale, capabilă de a gândi şi înzestrată cu libertate. Ceea ce înseamnă că Gassendi este în fond adeptul dualismului ontologic — materie-spirit — nu al materialismului propriu zis.

In forma sa cea mai pură, materialismul are în epoca modernă un susţinător hotărît în *Thomas Hobbes* (1588-1679), a cărui doctrină stă la temelia întregului materialism modern şi a pozitivismului. Materialismul lui Hobbes nu mai admite două substanţe materiale — una mai grosolană, materia neînsufleţită, şi una mai fină, sufletul — ci numai un fel de materie, care dă naştere la tot ce se petrece în univers. Fenomenele sufleteşti nu sunt decât rezultatul mişcărilor materiei cerebrale. Sensaţia este o mişcare produsă de obiecte în materia ambiantă şi comunicată la creier prin nervii sensitivi. Apercepţia este sentimentul pe care ni-l dă activitatea cerebrală. Memoria, şi ea, nu este altceva decât durata unei sensaţii. Când ne amintim, simţim că am simţit. In felul acesta explică Hobbes întreaga activitate sufletească prin mişcările ce se produc în creier.

După Hobbes, materialismul are în Anglia reprezentanţi mai de seamă pe libercugetătorul *John Toland* (1670-1721), pe medicul şi naturalistul *Hartley* (1704-1757) şi pe teologul, filosoful şi naturalistul *Joseph Pristley* (1733-1804). John Toland învăţa că materia nu este „substanţa întinsă", inertă, care primeşte mişcarea dela Dumnezeu, cum susţinea Descartes, ci este un principiu activ, este forţă, energie. Nu este nevoie deci să ne imaginăm un suflet al lumii care pune universul în mişcare sau un suflet individual care simte, cugetă, acţionează. Stările noastre sufleteşti sunt produsul materiei cerebrale, a cărei funcţiune

aceasta este: de a simţi, de a cugeta şi de a reacţiona. Orice modificare în viaţa noastră sufletească este rezultatul unei activităţi, unei modificări petrecute în creier. La fel susţineau Hartley şi Pristley. Acesta din urmă rezuma materialismul vechiu şi pe cel din timpul său, crezând totuşi că nu aduce nici o pagubă teologiei creştine.

Materialismul psiho-fizic inaugurat în epoca aceasta va face însă după câtva timp progrese însemnate în Franţa şi în Germania. In Franţa, materialismul a fost făcut cunoscut de către Voltaire, prin publicarea *Testamentului lui Jean Meslier*, în care se găsesc ideile materialiste ale lui John Toland. Dar primul susţinător hotărît al materialismului pe pământ francez este *La Mettrie* (1709-1751), autorul lucrărilor intitulate: *Histoire naturelle de l'âme* (1745), *L'Homme machine* (1748) şi *L'Homme plante* (1748). Insuşi titlul acestor cărţi spune despre ce este vorba. Omul, după concepţia lui La Mettrie, este o maşină. Fireşte, o maşină foarte complicată, dar totuşi o maşină, şi nu se deosebeşte de animal sau chiar de plantă decât prin complicaţia şi perfecţiunea ruajelor sale. Originea omului trebue căutată într'o evoluţie naturală, absolut mecanică. Lumea toată nu este decât materie. Fenomenele sufleteşti sunt produsul materiei. Aceeaşi teorie o întâlnim la *Helvetius* (1715-1771) şi este desvoltată într'un întreg sistem de materialism ontologic şi psihologic de către baronul *d'Holbach* (1723-1789), în cartea sa intitulată *Système de la nature*, publicată la Londra în anul 1770 sub pseudonimul Mirabaud. Această carte este capodopera materialismului francez din veacul al XVIII-lea. Se spune de obiceiu mult rău despre Voltaire şi despre celebrul său sarcasm îndreptat împotriva Bisericii creştine, dar, cel puţin, Voltaire credea în Dumnezeu şi în Providenţa divină, iar filosofia sa — dacă se poate vorbi de Voltaire ca filosof — constă din popularizarea empirismului lui John Locke. In cartea baronului d'Holbach întâlnim însă ateismul hotărît şi vâlva care s'a făcut în jurul acestei cărţi se datoreşte în cea mai mare măsură împrejurărilor politice şi sociale din acea vreme. In preajma Revoluţiei franceze, materialismul nu mai era o simplă

concepţie ontologică, aşa cum era în antichitate, ci o armă de luptă socială, îndreptată mai ales împotriva Bisericii. Materialismul era propagat în masele populare și opus spiritualismului creştin. Baronul d'Holbach nu aducea însă ceva nou în problema ontologică, ci numai strângea datele problemei mai de aproape decât La Mettrie. Universul, spunea el, este alcătuit din materie, care în nesfârşite combinaţii formează tot ce există în cele 3 regnuri: mineral, vegetal și animal. Materia nu este neapărat alcătuită din atomi, ci din niște părticele mici — molecule, le spunea el — a căror esenţă ne este necunoscută. Gândirea este o funcţie a materiei.

In aceste din urmă câteva fraze se rezumă materialismul francez din secolul XVIII, la care a aderat și medicul *Cabanis* (1757—1808), dar materialismul avea să izbucnească ceva mai târziu cu o putere deosebită în Germania, în urma congresului naturaliştilor, care s'a ţinut la Göttingen în anul 1854. Acum materialismul profita de unele progrese ale ştiinţei, pentru a se pune cu totul în slujba radicalismului politic, în care erau angajaţi aproape toţi reprezentanţii curentului materialist. *Karl Vogt* (1817-1895), cel dintâi, scrie împotriva spiritualistului Rudolf Wagner cartea sa *Credinţa cărbunarului şi ştiinţa (Köhlerglaube und Wissenschaft,* 1854) de o violenţă excepţională, suţinând nici mai mult nici mai puţin decât că „gândirea stă faţă de creier în aceeaşi legătură în care stă fierea faţă de ficat şi urina faţă de rinichi". De asemenea un alt reprezentant de seamă al materialismului german din această epocă, *Ludwig Büchner* (1824-1899), deşi nesigur în ce priveşte noţiunile pe care le mânuia, popularizează materialismul în Germania şi în lumea întreagă prin cunoscuta sa lucrare *Forţă şi Materie (Kraft un Stoff,* 1855), tradusă şi în româneşte. Dar singura lucrare mai temeinică a materialismului acestei epoci este aceea a lui *Moleschott* (1822-1894), *Circulaţia vieţii (Der Kreislauf des Lebens,* 1852), în care autorul încearcă să construiască între altele şi o teorie a cunoştinţei pe temeiu materialist. Ceva mai târziu, *Haeckel* (1834-1919) îşi va aduce şi el însemnata sa contribuţie la popularizarea materialismului,

în deosebi prin lucrarea sa întitulată *Enigmele vieţii (Die Welträtsel,* 1891).

Materialiştii din această epocă se foloseau de cercetările ştiinţelor moderne, adaptând rezultatele acestora concepţiei lor ontologice. Dar, dintre toate teoriile ştiinţifice moderne, transformismul propoveduit de Lamarck şi Darwin a devenit aliatul cel mai credincios al materialismului împotriva concepţiei finaliste şi teiste despre lume. Cine spune astăzi darwinism înţelege numai decât materialism şi necredinţă, deşi Darwin însuşi a fost un credincios şi a susţinut că Dumnezeu a creat primii germeni de viaţă. Şi putem adăuga că şi cercetările intreprinse în domeniul psiho-fiziologiei au făcut mare vâlvă printre materialiştii zilelor noastre, aceste cercetări urmărind să arate că există o strânsă corelaţie între funcţiunile sufleteşti şi modificările substanţei cerebrale.

Vom vedea îndată dacă cercetările ştiinţifice moderne aduc într'adevăr un sprijin real materialismului ontologic. Inainte însă de a trece la cercetarea critică a acestei concepţii, trebue să amintim că filosofia materialistă occidentală a găsit ecou şi la noi în ţară, în deosebi în cugetarea primului gânditor sistematic român, filosoful Vasile Conta (1845—1882). Acesta, neavând o cultură filosofică sistematică, dar fiind stăpânit de o puternică înclinare spre speculaţiile filosofice, s'a lăsat influinţat adânc de curentul materialist occidental din vremea sa. Pentru el nu există altceva decât materie şi forţă. Materia este infinită şi se modifică fără încetare. Principiile constitutive şi explicative ale universului sunt: vidul, atomii sau plinul, mişcarea, necesitatea, spaţiul şi timpul.[1] Fireşte, consecvent cu sine însuşi, materialismul lui Vasile Conta nu admite existenţa lui Dumnezeu şi a sufletului. Lumea este stăpânită de un determinism riguros, de un mecanicism universal, iar viaţa sufletească nu este decât produsul materiei.

Nu este nevoie să insistăm. Materialismul lui Vasile

---

[1] *Vasile Conta: Opere filosofice,* ediţie îngrijită de Nicolae Petrescu, Bucureşti, Cartea Românească 1922. Vedeţi în deosebi lucrarea postumă: *Intâile principii cari alcătuesc lumea,* p. 508—539.

Conta intră în făgașele clasice ale acestei concepţii ontologice. Mai puţin limpede este „monismul" la care ajunge dl profesor P. P. Negulescu în cursul dsale închinat problemei ontologice. In acest curs, dsa stărue îndelung asupra cercetărilor referitoare la „generaţia spontană", pune pe studenţi la curent cu studiul analogiilor dintre materia vie și materia moartă și expune în chip amănunţit ipotezele cu privire la problema morţii naturale, pentru a ajunge la încheierea că între materia vie, și materia moartă nu este o diferenţă de esenţă, ci una de grad. „Știinţa contemporană, spune dsa, duce la o soluţie monistă a problemei ontologice".[1] Monismul la care se oprește dl profesor P. P. Negulescu pare a fi „monismul substanţei", cunoscut și sub numirea de „teoria identităţii". Potrivit acestei concepţii, universul întreg este alcătuit dintr'o singură materie, a cărei natură nu o cunoaștem, dar care poate să apară când ca materie vie, când ca materie moartă. Este monismul profesat între alţii și de filosoful Herbert Spencer, a cărui cugetare evoluţionistă dl profesor P. P. Negulescu o urmărește de aproape. Credem totuși că nu facem un păcat dacă afirmăm că monismul acesta de factură evoluţionistă nu este deloc străin de concepţia materialistă. Insuși dl profesor P. P. Negulescu ne spune că „evoluţionismul contimporan împinge către o anumită soluţie a problemei ontologice și anume către un monism materialist".[2]

O îndreptăţire indirectă a afirmaţiei noastre cu privire la materialismul ontologiei dlui profesor P. P. Negulescu vine și dela faptul că materialismul ontologic este prezentat cu simpatie și chiar susţinut în *Introducerea în filosofie* publicată nu de mult de către dl Al. Posescu, asistent la Facultatea de Filosofie și Litere din București și discipol foarte fidel al dlui profesor P. P. Negulescu. La fel cu maestrul dsale, dl Al. Posescu pleacă dela principiul că „o gândire neîntemeiată pe rezultatele știinţei nu mai este gândire",[3] și cum „cercetarea știinţifică orientează cugetarea filosofică în mod categoric spre monismul mate-

[1] *P. P. Negulescu: Problema ontologică.* Curs litografiat, 1933—1934, p. 907.
[2] Ibidem p. 158.
[3] *Al. Posescu: Introducere in filosofie,* București 1939, p. 42.

rialist",[1] încheierea nu poate fi alta decât aceea că singura concepție ontologică pe care un filosof o poate admite astăzi este monismul materialist. Dsa nu se oprește însă aici, ci aduce o întreagă serie de argumente pentru susținerea materialismului ontologic, arătând cauzele care au contribuit la insuccesul acestei concepții spre sfârșitul secolului trecut și temeiurile pentru care soluția materialistă a problemei ontologice trebue să se impună cugetării contimporane. De pildă, dacă un Karl Vogt, un Büchner, un Moleschott, un Haeckel, n'au izbutit să se impună reprezentanților filosofiei, faptul s'ar datora împrejurării că acești corifei ai materialismului erau toți oameni de știință și din cauza aceasta n'au fost în stare să dea o formă consecventă, din punct de vedere filosofic, concepției lor ontologice. Pe de altă parte, puternica tradiție filosofică pe care a lăsat-o idealismul dela începutul secolului trecut, precum și lipsa pregătirii științifice a celor ce au reprezentat filosofia și continuă să o reprezinte, au împiedecat izbânda monismului materialist, spre care cercetarea științifică orientează cugetarea filosofică „în mod categoric".[2]

Dar ne întrebăm: Să se datorească oare insuccesul concepției materialiste numai neîndemânării oamenilor care l-au susținut, numai puternicei tradiții idealiste, numai nepriceperii filosofilor în ale științei? Nu are cumva această concepție vreo racilă mai adâncă pentru care n'a izbândit și probabil nu va izbândi deplin niciodată?

Trebue să mărturisim însă dela început că nu socotim combaterea materialismului drept o vitejie. Ba am putea să spunem că dau dovadă de vitejie tocmai aceia cari îndrăsnesc încă să-l mai susție. Căci într'adevăr materialismul nu se mai bucură astăzi de nici o favoare. Sub forma sa simplistă și agresivă abia îl mai întâlnim la unii vulgari-

[1] Ibidem p. 243.

[2] Acuzația aceasta din urmă, pe care dl Al. Posescu o aduce filosofilor, că nu sunt familiarizați cu rezultatele cercetărilor științifice, ne amintește de învinuirea nedreaptă pe care Haeckel o aducea unor savanți și filosofi cum au fost Kant, Virchow, Du Bois Reymond, Wundt, Baer, cum că aceștia în tinerețea lor, fiind mai sprinteni la minte și mai harnici pe tărâmul cercetărilor științifice, admiteau evoluționismul, dar mai târziu, anchilozându-li-se creierul, n'au mai fost în stare să se țină la curent cu progresele științifice și au ajuns la alte concluzii filosofice decât cele evoluționisto-moniste.

zatori de ştiinţă şi, fireşte, la gânditorii aserviţi unor ideologii sociale vrăjmaşe concepţiei creştine despre viaţă. Filosofii nici nu mai primesc să li se spună materialişti, ci „mecanicişti" sau „monişti", după cum reduc universul la mişcare sau la o substanţă ce nu este nici spirit nici materie, dar poate ţine loc când de una când de alta.

Pentru a nu fi bănuiţi de pornire precugetată împotriva materialismului ontologic, îi vom recunoaşte meritul de a fi împintenat în unele împrejurări cercetările ştiinţifice. Dar tocmai aceste cercetări au vădit şi mai bine netemeinicia materialismului metafizic, încât astăzi această concepţie este combătută până şi în cele mai elementare manuale de filosofie. Şi nu din pricina consecinţelor sale practice dezastruoase, ci din pricina neadevărului său.

Intr'adevăr, materialiştii îşi fac o cinste că luptă împotriva tuturor dogmatismelor şi tuturor prejudecăţilor, dar nu există altă concepţie filosofică mai dogmatică şi mai slabă ca întemeiere ştiinţifică decât materialismul însuşi, care închide ochii în faţa realităţii.[1] Sub forma sa dualistă, adică aşa cum îl întâlnim în antichitate, materialismul ţinea cât de cât seamă de realitate, pentrucă nu putea să nu constate că există în lume ceva deosebit de fizic şi căruia îi spunem psihic. De aceea socotea că există două feluri de materie, una mai fină, sufletul, şi alta mai grosolană, materia propriu zisă. Dar când unii materialişti afirmă că ceea ce înţelegem noi prin manifestări sufleteşti sau suflet ar fi ceva material, la fel cu restul lumii, cade desigur în absurd, căci cea mai elementară observaţie ne arată că stările noastre sufleteşti sunt *calitativ* cu totul deosebite de materie. Materialismul n'a ajuns de altfel niciodată să-şi precizeze hotărît punctul său de vedere pe baza unei serioase cercetări în domeniul teoriei cunoştinţei. Iar atunci când, sub imboldul criticismului kantian, a început s'o facă, a trecut cu uşurinţă peste greutăţile evidente ale deslegării acestei probleme. Cufundat într'un realism fără margini, materialismul n'a

[1] Vedeţi O. *Külpe: Einleitung in die Philosophie*, 5. Aufl. Leipzig. S. Hirzel, 1910, p. 178, şi R. *Eisler: Einführung in die Philosophie*, Berlin, Mittler u. Sohn, 1905, p. 142.

sesisat specificitatea stărilor sufletești și a afirmat absurditatea că o stare sufletească oarecare, un sentiment de plăcere sau durere, un act de judecată, o gândire, ar fi ceva material. De sigur, noi luăm cunoștință de ceea ce se întâmplă în jurul sau înlăuntrul nostru, pe calea simțurilor. Sensația este un fenomen de ordin organic, o mișcare de natură biochimică, ce interesează celulele nervoase ale măduvei spinării sau ale creierului. Ea provoacă în măduva spinării sau în creier o energie care se poate constata cu instrumentele științifice. Dar, de îndată ce sensația devine o stare de conștiință, o stare a eului, ea devine altceva decât procesul biochimic cu care se află în legătură. Starea de conștiință nu este procesul biochimic însuși, ci ceva calitativ deosebit. Să luăm un exemplu. Cerem cuiva să desemneze pe tablă un triunghiu. Ii cerem apoi să dea definiția triunghiului. Ne va răspunde că triunghiul este suprafața închisă de trei linii drepte care se întretaie între ele. Dar triunghiul poate avea și altă formă decât aceea desenată pe tablă. El poate fi obtuz, scalen, isoscel, dreptunghiu. Să ne spună filosoful materialist: cărei sensații materiale îi corespunde ideea de triunghiu pe care o avem în mintea noastră atunci când definim triunghiul în general? Mergem chiar și mai departe și spunem că întreaga Geometrie se întemeiază pe idei abstracte, nu pe sensații concrete. Matematicienii se referă uneori în problemele lor la figuri cu patru dimensiuni, figuri pe cari nu le-a văzut nimeni niciodată, toate figurile pe cari le știm noi având trei dimensiuni. Figurile cu patru dimensiuni sunt numai *concepute* de spiritul nostru, nu sunt *imaginate*. Prin urmare, gândirea depășește cu mult sensația. Datele sensibilității sunt prelucrate de spiritul nostru printr'o putere a sa specială. In baza acestei puteri înțelegem ideea de existență, de infinit, de cauză, efect, etc., care au putut fi provocate cu prilejul unei sensații, dar ele nu pot fi imaginate propriu zis, ci existența lor se datorește puterii noastre sufletești de a abstractiza, de a generaliza, adică rațiunii, inteligenței noastre, care este în stare nu numai să abstractizeze și să generalizeze, ci și să judece, să compare, ceea ce iarăși nu este tot una cu datele sen-

sibilității. Dacă de pildă mirosim două flori diferite, ne dăm foarte bine seama de diferența mirosurilor lor, dar operația mintală de a compara cele două mirosuri nu este nicidecum tot una cu sensațiile diferite ce ni le provoacă cele două flori, ci o operație pur mintală în legătură cu datele sensibilității. De aceea, când Karl Vogt spune că între creier și gândire este aceeași legătură care există între ficat și fiere sau între rinichi și urină, face nu numai o comparație grosolană, dar afirmă un neadevăr și o absurditate din cele mai mari.[1] Mai ales în urma analizelor adâncite făcute de Bergson în renumita sa teză de doctorat în filosofie, *Essai sur les données immédiates de la conscience*, s'a stabilit în chip definitiv absoluta deosebire calitativă dintre stările sufletești și fenomenele fizice cu care acestea stau în legătură.[2]

Nu mai puțin slabă este poziția materialismului atunci când afirmă că psihicul ar fi un *atribut* al fizicului, că adică substanța cerebrală ar avea însușirea de a face operații mintale, de a gândi. Atunci se pune întrebarea: De ce numai creierul are această însușire? De ce nu au această însușire și celelalte părți ale corpului sau ale materiei în general? Se răspunde că într'adevăr, în forme mai rudimentare, gândesc nu numai animalele, care au un sistem cerebral asemănător cu al omului, dar și viețuitoarele cele mai puțin complexe. Și acestea au reacțiuni mai mult sau mai puțin conștiente și deci materia în general, chiar cea anorganică, are proprietăți sufletești. Cu aceasta încurcăm însă de tot lucrurile și înseamnă că nu mai facem deosebire între comportamentul pur sensual și instinctiv al animalelor și judecata, rațiunea, hotărîrea voluntară a omului. Ne întoarcem deci la hilozoismul primilor filosofi ionieni, pe care înșiși filosofii materialiști moderni sunt de acord a-l considera ca o naivitate. Și apoi, este de neînchipuit cum materia, ale cărei proprietăți nu pot fi decât fizice, mecanice, chimice, mai poate avea și proprietăți su-

---

[1] Vedeți *Th. Moreux: Les confins de la science et de la foi*, Paris, G. Doin, 1925, t. II, chap. XX, *Un peu de psychologie.*

[2] Vedeți studiile: *Problema libertății spirituale în filosofia lui Bergson* și *Sufletul și corpul* în lucrarea noastră: *Probleme de psihologie religioasă și filosofie morală*, București, Cugetarea, 1941.

fletești, adică dintr'o categorie radical deosebită de cea dintâi.

Același lucru se poate spune și despre afirmația atât de stăruitoare a materialiștilor, cum că gândirea ar fi o *funcțiune* a materiei, a sistemului nervos. In primul rând, fizicul nu poate să aibă decât funcțiuni fizice. Procesele fizico-chimice ce se petrec în creier nu pot da naștere decât tot la procese fizico-chimice, nu la ceea ce se numește uneori cu termenul abuziv de „energie psihică" și care este cu totul altceva. Principiul conservării energiei, care este presupus că domnește în lumea fizică, își pierde cu totul înțelesul când este vorba de stările noastre sufletești. Se știe că, potrivit acestui principiu, în univers ar exista o cantitate de energie care nici nu crește nici nu se micșorează, ci numai trece prin necontenite schimbări. Ar exista deci între procesele naturale o înlănțuire neîntreruptă, în care înlănțuire ar intra și procesele vitale și deci și activitatea sistemului nervos. Acum, dacă psihicul nu este o formă de energie de sine stătătoare, mecanică, electrică, termică sau chimică, și ca atare să intre în înlănțuirea de transformări pe care le sufere energia constantă a lumii, nu se poate închipui cum a luat naștere. Iar dacă o simțire, o gândire, o judecată, sunt rezultatul unei excitații cerebrale și prin urmare a întrebuințării unei energii, înseamnă că s'a pierdut cu această ocazie o cantitate de energie, contravenindu-se astfel principiului conservării energiei.

Pentru a ieși din această dilemă, savanți ca Daniel Berthelot și Ostwald au propus ipoteza potrivit căreia psihicul ar fi și el alcătuit dintr'o formă de energie chimică, electrică sau termică și atunci legea conservării energiei n'ar mai suferi nici o lacună. Dar aceasta este, firește, o simplă ipoteză și prin ea, în loc să facem un pas înainte spre limpezirea lucrurilor, ne întoarcem la materialismul antic, care concepea spiritul ca o materie fină.

Firește, reprezentanții materialismului nu se dau bătuți și caută să aducă în sprijinul tezei lor rezultatele cercetărilor științifice mai noui, pentru a dovedi că într'adevăr universul întreg este alcătuit din materie, iar psihicul nu

este decât un produs al activității creierului. Astfel scoțând în evidență temeiurile noului materialism față de cel vechiu, dl Al. Posescu arată în lucrarea amintită mai sus cum teoria evoluționistă, care-și încorporează rezultatele cercetărilor întreprinse în astronomie, geologie, biologie, fiziologie, psihologie, etc., vine în sprijinul concepției ontologice materialiste. Ar însemna însă să ne extindem prea mult, urmărind aici punct cu punct toate alegațiile materialismului ontologic. Am vrea totuși să știm un lucru: Admite dl Al. Posescu, împreună cu filosofii materialiști — a căror argumentare o înfățișează cu oarecare simpatie — că viața este „produsul unor transformări lente, conforme legilor naturii, a materiei organice amorfe și nedeterminate, care a luat naștere din materia anorganică pe fundul mărilor în epocile primitive de formare a scoarței pământului?" [1] Este dsa convins că „în embriologie explicația evoluționistă a originii vieții, care stă la temelia noului monism materialist, găsește o ultimă confirmare?" [1] In fine, a verificat dsa „faptele" din domeniul fiziologiei și psihologiei normale și patologice care par a ne îndreptăți să admitem că viața sufletească este produsul activității normale a creierului?" [2] Noi credem că lucrurile acestea s'au lămurit încă demult. Chiar la noi în țară, discuția de acum 30—40 de ani dintre prof. Dr. N. C. Paulescu și prof. Dr. D. Voinov o socotim concludentă în ce privește teoria „generației spontane" și a „transformismului". De pildă cine mai crede astăzi în celebra *moneră* a lui Haeckel sau în faimosul *bathybius* al lui Huxley, renegat de însuși descoperitorul său și dovedit de savantul Milne-Edwars a fi o simplă mucozitate secretată de bureții marini la atingerea instrumentelor de pescuit? Ce dovezi a adus Haeckel că pe vremuri, când se forma scoarța pământului, carbonul s'a apropiat cu iubire de hidrogen și împreună cu oxigenul și azotul au dat pe fundul mărilor prima bucățică de materie vie, monera, protoplasmă fără nucleu, când se știe că protoplasma nu poate trăi fără nucleu? Și, pentru a nu lungi vorba, ce temeiu putem pune pe afirmațiile unui om de știință ca Haeckel, care s'a dovedit a fi falsificat dese-

[1] *Al. Posescu:* Op. cit. p. 241. [2] Ibidem p. 245.

nele ce-i serveau pentru a-și susține cunoscuta sa teorie a *ontogeniei?* Cum mai poate fi luat în serios un astfel de om de știință, care visa întemeierea unei „religii moniste", cu „biserici moniste", obținute prin cedarea bisericilor creștine și împodobite cu desene de plante exotice, cu aquarii și cu o splendidă *uranie* în locul altarului, pentru a arăta mișcările aștrilor cerești?!...

Mai mult interes a avut pentru noi studiul analogiilor dintre materia vie și materia moartă, prezentat cu măestrie de dl profesor P. P. Negulescu în cursul dsale de ontologie. Erau lucruri oarecum noui și înfățișate ca rezultate ale cercetărilor științifice, deci investite cu un deosebit prestigiu. Dar a fost suficient să deschidem volumul III din monumentalul *Tratat de Fiziologie Medicală* al savantului profesor Dr. N. C. Paulescu, pentru a vedea spulberându-se mirajul acestor analogii. Cu o competență pe care nimeni nu i-o poate pune la îndoială, Doctorul Paulescu cercetează toate pretinsele cazuri de „sensibilitate", „mișcare", „păstrarea formei specifice", „hrănire", „creștere", „însămânțare", etc., ce s'ar fi observat la materia moartă și conchide că nici vorbă nu poate fi de vreo identitate între înfățișările materiei vii și cele ale materiei moarte. Oamenii de știință și filosofii care stabilesc astfel de analogii, „întrebuințează expresii a căror însemnătate depășește pe aceea a faptelor, apoi generalizează în chip arbitrar. Ei se servesc de cuvinte echivoce sau dau acelaș nume la lucruri neasemănătoare; apoi, profitând de confuzia care a rezultat din acest abuz de vorbire, afirmă analogia și chiar identitatea ființelor vii și a corpurilor brute, de unde scot argumente în favoarea doctrinei lor. Dar asemenea procedee, care duc la sofism, nu sunt cu siguranță științifice".[1] Așa vorbește un adevărat om de știință, pe care cercetările sale nu l-au dus la concluzii moniste sau materialiste.

In fine, în ce privește „strânsa dependență în care stau fenomenele sufletești față de funcțiunile organismului",[2] trebue să recunoaștem că aici stă toată puterea, dar și

[1] *Dr. N. C. Paulesco: Traité de Physiologie médicale,* Bucarest, Cartea Românească 1921, t. III, p. 899. [2] *Al. Posescu:* Op. cit. p. 244.

toată slăbiciunea argumentării materialiste. Fiindcă nimeni nu poate să conteste legătura dintre psihic și fizic. Oricine știe că o băutură alcoolică, un narcotic, o otravă, introduse în organism, au ca rezultat anumite manifestări de ordin sufletesc, pe care le cunoaștem cu toții. Dar ce probează aceasta? Nimic mai mult decât că activitatea spirituală nu se poate desfășura în bune condițiuni atunci când organul de care ea se folosește nu funcționează normal. Poate cineva să cânte melodii plăcute cu un instrument muzical desacordat sau spart? Pe de altă parte, e drept că anumite stări sufletești sunt în legătură în special cu anumite regiuni ale creierului, dar nu înseamnă că în acele regiuni ale creierului se „produc" stările sufletești respective sau că acele stări sufletești nu se mai pot împlini nicidecum dacă se distrug regiunile din creier cu care sunt de obiceiu în legătură. Vechea teorie a compartimentării creierului, cunoscută sub numele de *frenologie* și popularizată de Gall, nu se mai bucură de nici o cinste printre oamenii de știință, pentrucă s'a dovedit că funcțiunile sufletești se pot îndeplini în cele mai bune condițiuni chiar atunci când printr'o operație chirurgicală se scoate o mare cantitate din creierul cuiva. Așa a fost cazul prezentat de Doctorul Guépin în fața Academiei de Științe din Paris, în timpul răsboiului din 1914—1918, când unui soldat i s'a scos o treime din creier și după aceea bolnavul s'a vindecat și n'a prezentat niciun fel de anormalitate sufletească. Tot la un caz asemănător se referea și Bergson în lucrarea sa *Matière et Memoire*, dând cu acel prilej prima mare lovitură teoriei localizărilor cerebrale a imaginilor, susținută de altfel până atunci de savanți ca Wernicke, Déjérine, Broca, etc.

Cât despre pretinsa corespondență între mărimea sau greutatea creierului și mărimea inteligenței, la oameni și la animale, nu face să ne pierdem prea multă vreme cu astfel de teorii învechite. Astăzi se știe hotărît că nu se poate scoate nici o încheiere în favoarea tezei materialiste din cercetările, foarte întinse de altfel, ce s'au făcut în această direcție.[1] Pentru a ne amuza puțin, putem aminti

[1] Vedeți *H. Piéron: Le développement mental et l'intelligence*. Paris, Alcan, 1930.

totuşi că Cicerone, Raffael, Napoleon aveau un creier relativ mic; că în medie volumul creierului unui troglodit este de 1590 centimetri cubi, iar al unui parisian modern de 1558; că dacă creierul lui Cuvier a cântărit 1861 grame şi al lui Byron 1807 grame, în schimb acela al mineralogistului Hausmann a avut 1437 grame, iar al lui Gambetta numai 1226 grame; că dacă s'a pretins că şi forma creierului stă în strânsă legătură cu mărimea inteligenţei, în schimb s'a observat că oameni de o inteligenţă excepţională, cum au fost Goethe, Shakespeare şi Richelieu, aveau fruntea îngustă şi teşită.[1]

Dar, cum am spus, ne pierdem vremea stăruind asupra acestor lucruri. De aceea ne grăbim să încheiem, afirmând că cercetările ştiinţifice, care au dus pe unii filosofi la materialismul ontologic şi la conceperea lumii ca un vast mecanism, pe alţii i-au dus la convingeri de altă natură, la finalism, spiritualism şi teism. Şi nu este greu de bănuit de partea cui se îndreaptă preferinţele noastre. Mai ales că din punct de vedere practic, materialismul ontologic implică în chip logic urmări dezastruoase. Dacă filosofii materialişti n'au tras totdeauna pentru viaţă consecinţele implicit cuprinse în concepţia lor ontologică, apoi faptul nu se explică altfel decât printr'o vădită lipsă de logică şi printr'o firească spaimă în faţa grozăviei morale în care ne aruncă teoria „omului vierme".[2] Nu mai stăruim deci. Lucrurile acestea se ştiu prea bine. De aceea, încheind, mărturisim convingerea noastră că materialismul ontologic este o concepţie filosofică pe drept înmormântată astăzi şi regretăm faptul că această concepţie, care a vrăjit multă lume în Occident în secolul trecut, a izbutit să găsească ecou şi la noi în ţară.

---

[1] Vedeţi E. Duplessy: *Apologétique*, IV-e éd., Paris, La bonne presse, 1934, t. I, p. 182, precum şi orice alt manual de Apologetică.

[2] Vedeţi C. *Rădulescu-Motru: Elemente de metafizică*, ed. definitivă. Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1928, p. 38—39.

FILOSOFIA RELIGIOASĂ A LUI NICOLAE BERDIAEFF[1]

de

Preot Dr. ISIDOR TODORAN
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

8. **Problema libertății. Cele trei libertăți.** Omul este în primul rând spirit, iar spiritul este libertate. Problema libertății apare astfel ca o problemă a spiritualității omenești. A fi liber înseamnă a nu fi determinat din afară, ci din interior, din profunzimea spiritului. Natura nu cunoaşte libertate (pentrucă în natură nu există nimic care ar lucra din proprie profunzime interioară şi cu energie creatoare); libertatea aparține lumii spirituale. Opoziția libertate-natură este opoziția spirit-natură. Libertatea constitue esența omului și fundamentul demnității sale. „Dacă omul se întreabă cu sinceritate care este partea cea mai profundă a ființei sale, la care nu poate renunța fără să renunțe la el însuși, și a cărei privațiune îl face impropriu să guste toate bunătățile care l-ar copleși altfel, el trebue să răspundă că aceasta este libertatea sa. Nu există pentru om un nume mai umilitor și nici stare mai nenorocită decât aceea de sclav. Și sclavul este de două ori nenorocit, dacă acceptă nenorocirea sa fără s'o simtă, căci atunci este un lucru și nu o ființă".[2] Prin libertate o ființă este capabilă de inițiativă, capabilă să-și afirme independența, să nu se lase constrânsă, să fie creatoare. Nicio fericire nu poate fi preferată libertății, căci o fericire impusă sfârşeşte prin a fi tortură, nu fericire veritabilă. Prin libertate o ființă este ființă și nu lucru.

Libertatea este apoi o idee centrală a creştinismului. Fără ea nu se pot înțelege nici creațiunea lumii, nici căderea, nici mântuirea, nici credința.

Libertate nu însemnează liber arbitru. Acesta se bazează pe voință, libertatea pe spirit. Liberul arbitru are numai o însemnătate

---

[1] Urmare din *RT* XXXIII, 1943 p. 368.

[2] Louis Lavelle, *Le moi et son destin.* Paris. 1936, pg. 151—152.

pedagogică şi utilitară, pentru a fundamenta responsabilitatea morală a omului şi pentru a justifica meritul şi pedeapsa. Problema liberului arbitru este practică şi socială, a libertăţii este religioasă şi spirituală. După Berdiaeff, problema libertăţii nu este aceea a libertăţii de a voi şi a alege, cum se spune în chip obişnuit, ci problema principiului de bază a existenţei şi vieţii. Ea este principiul esenţial al vieţii spirituale.

Libertatea se manifestă în vieaţă şi în experienţa spirituală. Deci, în afară de trăirea ei directă, orice deducţie a libertăţii din lucruri sau raţionalizare a ei sunt imposibile. Libertatea este mister şi ca atare nu i se poate elabora un concept pozitiv, nu i se poate da o definiţie, căci aceasta ar însemna raţionalizarea ei. Filosofia raţională naturalistă nu poate ajunge decât cel mult la o concepţie statică a libertăţii. Dar libertatea este dinamică prin esenţa ei. Libertatea este „dinamica interioară a spiritului, misterul iraţional al fiinţei, acela al vieţii şi al destinului".[1] Dacă nu se poate construi un concept logic şi pozitiv al libertăţii, nu înseamnă că ea este incognoscibilă. Însă calea spre cunoaşterea ei nu este aceea a unei metafizici naturaliste. Libertatea trebue analizată în tragicul dialecticei ei interioare, în epocile desvoltării spirituale şi în întoarcerile ei în contra ei însăşi, nu în definiţii. Căci libertatea precedă şi depăşeşte raţiunea. Libertatea este iraţională şi misterioasă, e începutul tuturora şi creatoare. Raţiunea însă caută să suprime misterul. Libertăţii nu i se pot cere motive şi temeiuri, ca raţiunii, decât suprimând-o. Ea îşi produce singură raţiunile (motivele) ei. Libertatea nu poate fi sesizată ca un lucru, ca ceva din exterior; ea se sesizează exclusiv în exerciţiul ei.

Definiţia clasică a libertăţii, după care libertatea este autodeterminare dinlăuntru, din profunzime, cu excluderea oricărei determinări exterioare, chiar a propriei naturi, este justă, după Berdiaeff, însă nu ne poate desvălui nici ea misterul fiinţial al libertăţii.

Omul este liber în măsura în care se determină din profunzimea sa, adică în măsura în care spiritul domină psihicul şi corporalul (naturalul).

Dar în problema libertăţii trebue să se meargă şi mai departe.

Libertatea este „profunzime insondabilă" şi nedeterminabilă; ea nu se înrădăcinează în fiinţă, ci în abisul anterior fiinţei, în nefiinţă.

---

[1] *Esprit et Liberté*, p. 139.

Actul libertății nu purcede așa dar din ființă, ci este ceva cu totul *inițial* și *irațional*. Ființa purcede din libertate și nu invers. Lumea determinată, fizică și psihică, este secundară, apărută prin libertate, din o anumită direcție luată de libertate, anume din detașarea de izvorul original al vieții, Dumnezeu, fapt prin care au apărut neunirea și diviziunea (caracteristice ale lumii naturale). Lumea naturală, stăpânită de necesitate cauzală, este deci rezultatul relei direcții a libertății iraționale.

Libertatea apare astfel în primul rând ca abis inițial și irațional care precede ființa, precede binele și răul și determină alegerea acestora. Aceasta este libertatea numită de Berdiaeff *meonică* (libertate din neființă, dela τὸ μὴ ὄν=neființă, ceea ce nu este). Ea este anterioară binelui și răului, pentrucă prin ea se alege și se primește binele sau răul. Din ea purcede omul, prin ea își alege calea. Libertatea meonică este necreată. Prin ea, deci, omul are o parte necreată, infinită și insondabilă. Ea este astfel un „izvor întunecat al vieții", mai adâncă și decât ființa.

Libertatea supremă ne-o dă adevărul, însă este necesară o libertate pentru a primi adevărul, o libertate anterioară primirii lui. Acesta, adevărul, nu poate să dea libertatea prin violență. Nici o constrângere, chiar dacă ar fi divină, nu poate să dea naștere libertății. O stare de vieață armonică și perfectă nu poate produce libertatea — cum se crede adesea — deoarece ea însăși rezultă din libertate. Mântuirea însăși nu se poate îndeplini fără libertatea omului.

Alta decât libertatea meonică este libertatea inteligentă, finală, în bine și în adevăr. Grecii de ex. nu cunoșteau decât această libertate rațională, în adevăr și în bine, fiindcă ei nu concepeau infinitul, abisul impenetrabil. Despre această libertate vorbește lămurit și Scriptura: „Veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi" (Ioan 8, 32). Aceasta este libertatea pe care o câștigă omul prin virtute, prin supunerea elementelor inferioare față de principiul spiritual, adică față de adevăr și bine, deci o libertate posterioară acceptării binelui. Viciosul este rob, nu liber. Libertatea în acest înțeles este scopul final către care se îndreaptă omul, încoronarea vieții, ceea ce trebue să fie, triumful celor superioare asupra celor inferioare. Ea este dată de Dumnezeu, de adevăr, *după* libera lui acceptare, este libertatea în Dumnezeu.

Dar această libertate finală nu poate fi singura libertate, ci trebue admisă și cea dintâi, prezentă în energia potențială a spiri-

tului. *Căci libertatea în Dumnezeu presupune libertatea în raport cu Dumnezeu.* Demnitatea omului s'ar desființa dacă el n'ar fi liber în raport cu Dumnezeu, cu lumea și cu propria sa natură. Cum spune Laberthonnière (în *Essais de philosophie religieuse*), în orice ordine de lucruri, și chiar în fața lui Dumnezeu, omul atârnă în acelaș timp și de el însuși și continuă să-și aparțină. Pentru Berdiaeff, acceptarea adevărului nu poate produce libertatea, deoarece aceasta este anterioară acceptării și se manifestă în ea (în acceptare). Revelația și acțiunea grației sunt posterioare libertății; ele se acceptă în libertate.

Mai departe, libertatea trebue să se distingă de bine, de perfecțiunea vieții. Acestea se caută și se ating prin libertate, dar sunt deosebite de ea și posterioare ei. Inălțimea vieții religioase și morale se arată tocmai prin aceea că perfecțiunea vieții e urmărită liber.

Existența libertății inițiale necreate se vădește și în faptul căderii, care nu se poate înțelege decât prin libertatea care nu depinde de Dumnezeu. Dacă omul n'ar avea decât libertatea creată și dată lui de Dumnezeu, atunci, după Berdiaeff, ar fi inexplicabil cum el se împotrivește lui Dumnezeu, printr'o putere primită chiar dela acesta și mai ales este de neînțeles cum Dumnezeu însuși înzestrează pe om cu o armă, pentru a i se ridica împotrivă. Astfel, detașarea de Dumnezeu și ridicarea împotriva Lui nu devin inteligibile decât prin libertatea independentă de El. „Căci dacă Dumnezeu-Creatorul este atotputernic asupra ființei, asupra lumii create, El nu este și asupra neființei, asupra libertății necreate și care îi rămâne impenetrabilă".[1]

La aceeași concluzie ne duce și considerația următoare: Dumnezeu dorește pe om ca alter-ego al său (alt el însuși) și-l chiamă la vieața și plenitudinea Sa, prin colaborare la creațiunea din neființă. Dacă omul răspunde acestei chemări prin libertatea dela Dumnezeu, nu prin altă libertate, însemnează că Dumnezeu însuși își dă sieși răspuns. Și dacă ar fi așa, atunci raportul dintre om și Dumnezeu ar fi un raport iluzoriu, reciprocitatea dintre ei n'ar mai putea lua ființă, căci Dumnezeu n'ar intra în raport decât cu sine însuși. Dar nu Dumnezeu își răspunde sieși, ci libertatea cea independentă de El, din om, îi răspunde. Dacă Dumnezeu și-ar răspunde singur chemării adresate omului — deci dacă în om nu există și o libertate de altă proveniență decât cea divină, căreia să i se adreseze de fapt Dumnezeu — atunci toată această acțiune a lui Dumnezeu ar fi un joc cu sine însuși, un joc lipsit de sens și de valoare.

---

[1] *De la Destination de l'Homme*, p. 42.

De altă parte, libertatea nu este o revendicare şi o pretenţie a omului. Dimpotrivă, libertatea fiind o povară şi o datorie, omul renunţă uneori cu uşurinţă la ea, în schimbul liniştei şi fericirii în necesitate. Acest lucru apare şi în vechea idee teocratică şi în noua idee socialistă. Libertatea spiritului, care presupune frământare şi care naşte tragicul vieţii, nu este o cerinţă umană, ci o cerinţă divină. Omul s'ar putea lipsi de libertatea sa, dar Dumnezeu nu se poate lipsi de libertatea omului. Planul lui Dumnezeu referitor la lume şi la om nu se poate realiza fără libertatea spiritului uman. Iată cum libertatea omenească se bazează pe o cerinţă a voinţei divine. A afirma libertatea umană, înseamnă deci a se supune voinţei divine. Dumnezeu îl vrea pe om liber, nu „un automat al binelui".

Libertatea (atât iniţială cât şi finală) cuprinde o dialectică tragică. Aceasta constă în aceea că exercitându-se întreagă şi de sine, libertatea degenerează în contrarul ei: în necesitate şi sclavie. Prin ea însăşi, libertatea iniţială, iraţională şi nepătrunsă, nu presupune cu necesitate adeziunea la bine şi adevăr, nu asigură pe om că în vieaţa lui va triumfa binele. Ea conţine în aceeaşi măsură şi posibilitatea răului, căci nu este încă iluminată din interior de adevăr. Prin alegerea unei căi — a discordiei, diviziunii şi afirmării egoiste — libertatea iniţială, în care se găsesc în potenţă infinite forţe de bine şi de rău, a aruncat pe om în lumea necesităţii naturale. Deci căderea se explică tocmai prin actualizarea de către libertatea iniţială a unei energii latente în abisul întunecat care precedează binele şi răul. In istoria omenirii, tot aşa, atâtea revoluţii născute din libertatea iraţională aruncă pe om în anarhie, sclavie şi tiranie.

Nu mai puţin şi libertatea finală, luată numai în ea însăşi, are acelaşi destin fatal. Singură, fără libertatea iniţială, libertatea finală duce la constrângere şi arbitrar în bine (sau în ceea ce e luat ca bine), la virtute impusă, adică tocmai la propria ei negaţie. Libertatea finală produce organizare arbitrară şi autoritară a vieţii, fie de tip teocratic, fie de tip comunist. Aici, binele şi adevărul nu se mai aleg liber. Libertatea este distrusă prin propriul ei exerciţiu. Se poate un destin mai tragic ca acela al autodistrugerii?

Dialectica tragică a acestor două libertăţi se petrece în lumea naturală — deci despărţită de centrul divin al vieţii — şi, pe cale naturală, nu există posibilitate de ieşire din această tragedie, în care libertatea se anihilează pe ea însăşi. Omul natural trece dela o libertate la alta, fără să poată înlătura destinul lor tragic.

Există însă şi o a treia libertate. Ea s'a revelat în Hristos şi conciliază pe celelalte două. In ea se înlătură pericolul care pândea în celelalte, dar fără ca libertatea să fie limitată prin vreo constrângere exterioară. Aici se trece peste conflictul dintre libertate şi necesitate, căci acestea se disolvă în libertatea lui Hristos. Prin graţia lui Hristos, libertatea *se iluminează din interior*, fără nici o violenţă, învingându-se astfel atât reaua libertate, cât şi buna necesitate. Adevărul lui Hristos (a lui Dumnezeu care sufere şi se umileşte) nu constrânge pe nimeni. Graţia lucrează înlăuntrul libertăţii, nu dinafara ei.

Omul cel vechiu, omul natural, nu putea ieşi din tragicul libertăţii; omul cel nou însă, omul regenerat în Hristos, triumfă asupra acestei tragedii. Această victorie se câştigă în misterul teandric. Misterul libertăţii este misterul teandric. „Izvorul vieţii omului rezidă în Dumnezeu, nu în Dumnezeu-Tatăl, ci în Dumnezeu-Fiul. Or Fiul nu este numai Dumnezeu, ci om spiritual absolut, om din veşnicie".[1] Prin libertatea Fiului se răspunde liber chemării lui Dumnezeu, se îndreaptă liber spre Dumnezeu. Nu mai este pericol de deviere şi nici de constrângere exterioară. Iar libertatea Fiului este izvorul libertăţii întregului gen uman.

Libertatea Fiului fiind libertatea spiritualităţii absolute, se întemeiază pe ea însăşi, excluzând orice determinare exterioară. Dar cum omul (umanitatea) rămâne în Fiul, el îşi găseşte în acesta libertatea. Şi nu numai libertatea *dela* Dumnezeu, dar şi libertatea *în raport* cu Dumnezeu, iluminată şi sanctificată prin graţie. A primi libertatea lui Hristos, (a primi adevărul Lui şi a te renaşte în El) înseamnă a deveni fiu liber al lui Dumnezeu şi a răspunde liber trebuinţei pe care el o are de libertatea şi dragostea omului.

Forţa cu totul particulară şi misterul acestei a treia libertăţi rezidă în aceea că „în Fiul, unicul om spiritual şi întreaga rasă spirituală a oamenilor se găsesc în chip misterios unite. Aici izolarea individualistă este cu neputinţă. Omul Ceresc absolut este în acelaşi timp şi Omul unic şi întreagă umanitatea ecumenică".[2] Prin Hristos umanitatea întreagă participă la opera divină de mântuire şi întemeiere a împărăţiei lui Dumnezeu. In Hristos, genul uman oferă lui Dumnezeu răspunsul liber al dragostei. De această dragoste are trebuinţă Dumnezeu. Acţiunea dragostei în libertate, care vine din pro-

---

[1] *Esprit et Liberté*, p. 145. [2] *Esprit et Liberté*, p. 156.

funzime de nepătruns şi iluminată din interior în aşa chip încât nu există nicio opoziţie între graţie şi libertate, se îndeplineşte în Fiul şi prin El în tot neamul noului Adam. Căci ceea ce se petrece esoteric din eternitate, adică umanizarea lui Dumnezeu, se petrece exoteric ca proces temporal pe pământ, ca reflex simbolic. — Tragicul libertăţii nu-şi găseşte prin urmare o deslegare liniştitoare şi deplină decât în misterul teandric; şi întrucât creştinismul este religia acestui mister, libertate veritabilă nu poate exista decât în creştinism. Dar pentru a ajunge la această a treia libertate în Hristos, omul a trebuit să treacă prin tragedia libertăţii, să-i cunoască, prin revoltă, cu toate nenorocitele ei urmări, întreaga amărăciune.

Vederile lui Berdiaeff asupra libertăţii sunt, fără îndoială, adânci şi în bună parte originale. Comportă însă şi greutăţi, dintre care unele de netrecut. Acestea sunt cu deosebire cele referitoare la libertatea necreată, meonică. Conceptul acestei libertăţi alterează pe acela de Dumnezeu, fiinţă absolută, pentrucă: 1. limitează cunoaşterea şi puterea lui Dumnezeu — abisul libertăţii meonice este impenetrabil chiar şi pentru Dumnezeu, care rămâne mărginit şi în putere faţă de iraţionalitatea libertăţii; 2. se admite şi un alt izvor pozitiv de vieaţă, în afară de Dumnezeu — libertatea e numită sursă întunecată a vieţii şi principiu al fiinţei; 3. implică un dualism ontologic, prin afirmarea unei realităţi infinite şi necreate, alături de Dumnezeu şi chiar în opoziţie cu el; 4. scoate pe om din dependenţa faţă de Dumnezeu (care reprezintă suprema raţionalitate) şi-l supune, chiar dacă nu întru totul, unei forţe iraţionale şi absurde, capriciului pur, căruia i se atribue infinitate (deci un atribut care întrece mult puterea umană) şi astfel se ridică responsabilitatea omului ca subiect personal şi se atinge însăşi baza ordinei morale.

De aici se vede numaidecât că ideea libertăţii necreate, care nu este o însuşire sau o energie a Divinităţii, este incompatibilă cu ideea creştină de Dumnezeu. Berdiaeff însă crede că numai prin libertatea iniţială necreată poate să explice originea răului, fără a face pe Dumnezeu responsabil de apariţia acestuia. Problema libertăţii stă astfel în cea mai strânsă corelaţie cu aceea a răului.

(Va urma).

MIŞCARE LITERARĂ

Prof. *I. Lupaş*, Prorektor der Universität Cluj-Sibiu: ZUR GESCHICHTE DER RUMÄNEN. *Aufsätze und Vorträge.* Sibiu, Ed. Krafft & Drotleff, 1943, p. VIII+608 + 1 hartă; Lei 1000.— (legată).

Monumentala lucrare a Păr. Prof. I. Lupaş, cu titlul atât de nepretenţios de „Contribuţii la Istoria Românilor, studii şi conferinţe" este nici mai mult nici mai puţin decât o nouă şi savantă istorie a Românilor. Şi putem adăoga, că dela Istoria în 2 volume scrisă de N. Iorga în 1905 la Gotha, operă cu atâta răsunet în istoriografia europeană, noua istorie a Românilor scrisă de Păr. I. Lupaş este cea mai bună prezentare în faţa străinătăţii a trecutului nostru mai îndepărtat şi mai apropiat. Cele 33 de capitole din lucrare au format în mare parte obiecte ale unor temeinice şi însufleţite conferinţe pe care autorul le-a ţinut pe la diferite universităţi din Germania (Berlin (2), Stuttgart, Tübingen (2), München, Leipzig, Viena), Boemia (Praga), Slovacia (Bratislava) şi Elveţia (Zürich 2). Pentru cei cărora ne-a fost dat să-l ascultăm pe Păr. Lupaş la unele din aceste conferinţe şi ca unii cari cunoaştem puţinătatea propagandei pe care noi Românii ne-am făcut-o peste hotare, conferinţele dsale au fost momente de legitimă mândrie românească. Strădaniile dsale şi elogioasele aprecieri cu care cele mai autorizate cercuri de specialitate au răspuns afirmaţiilor dsale, ne dau nădejdea că sugestivul motto: „Veritas vincit", pus de autor în fruntea lucrării, însemnează lozinca istoriografiei române de azi şi de mâine. Cu atât mai vârtos, cu cât prin toate cele 33 de conferinţe şi studii trece ca un fir roşu ideea dominantă a vrerilor noastre de azi: că Transilvania a fost totdeauna şi va trebui să fie şi de aci înainte inima Românismului întreg, căci întocmai ca şi Dunărea, dacă nu mai mult, Carpaţii formează osatura fundamentală a devenirii româneşti.

Intr'adevăr, atât afirmaţia categorică a vechimii voivodatului Transilvaniei (p. 59—87) cât şi autonomia acestuia dealungul a cel puţin 7 veacuri — afirmaţii impuse în istoriografia contimporană datorită îndeosebi cercetărilor Păr. Lupaş — constitue un fapt istoric de cea mai mare importanţă pentru trecutul românesc de pretutindeni. Capitolele despre Voevozii Transilvaniei Ladislau (1291—1315) (p. 88—96), Ştibor (1395—1414) (p. 115—121), Ioan Huniade (p. 134—153), Bart. Dragfi, Ştefan Mailat (p. 179—185), Mihail Valahul (p. 199—207), apoi capitolul despre domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania (p. 267—310), relaţiile dintre principele de origină română Acaţiu Barciai şi dintre Mitropolitul Sava Brancovici (p. 338—365) şi

mai ales „Străduințele politice ale Românilor Ardeleni în anii 1790—2" (p. 451—477), sunt tot atâtea momente strălucite în care s'a manifestat prezența masivă a Românilor transilvăneni în conducerea Transilvaniei. Dela întemeierea voivodatului transilvan și până la desființarea lui de către Habsburgi (1699) nu numai numericește și politicește au reușit Românii să premeargă Ungurilor — care abia din sec. XVIII încep să se înmulțească în toată Transilvania — ci timp de un veac și jumătate (1541 resp. 1569—1699) acest principat a fost chiar în cea mai acută dușmănie cu Ungaria propriu zisă, de care s'a și despărțit, în urma celor mai autorizate păreri ale contimporanilor (cf. afirmațiile cronicarului M. Cserei și ale episcopului G. Martinuzzi, p. 169—170 și 175—6). Cât despre viața socială, ea s'a scurs într'un lanț neîntrerupt de nedreptăți pentru poporul românesc majoritar, care adesea a trebuit să se răscoale (cf. pt. răscoala din 1437—8 p. 154—161, pentru cele din sec. XVI pp. 244—266, pentru cele din sec. XVIII pp. 428—450, etc.). Lucrul nu s'a schimbat nici cu venirea Habsburgilor, cari sub masca unirii confesionale au dus o politică de adâncă desbinare între frații de acelaș sânge și lege, încât atunci când unii nu mai puteau răbda, au trecut granițele, la frații din Principate, de care îi legau nu numai limba și credința, ci și nădejdile, cari se înfiripau cu timpul tot mai limpezi, într'o viață națională unitară.

Dar și sub raport cultural, despre care vecinilor noștri dela N.-Vest le place să vorbească atât de mult, Românii din Transilvania s'au făcut vestiți nu numai prin aceea că au dat Ungurilor pe cel mai mare om al bisericii lor (umanistul Nic. Olahus, p. 186—198), ci prin tradițiile și condițiile lor religioase — care n'au putut fi schimbate, ci cel mult create condiții formale mai favorabile, prin Reformă, (cf. p. 226—243) — Românii și-au păstrat întreg sufletul nealterat, ba au ajuns să influințeze și pe conlocuitorii lor.

Firește că această viață românească nealterată și-au putut-o câștiga și întări Transilvănenii numai prin neîntrerupta legătură sufletească pe care au cultivat-o cu frații din Principate, lucru pe care autorul îl subliniază începând cu primele 2 capitole (p. 1—58) și până la ultimul, în care se vorbește despre regele Ferdinand I Intregitorul (p. 560—572). Abordând probleme ca cea a întemeierii primului stat român independent — pe baza Cronicii pictate din Viena, (p. 97—114) — sau amestecuri de arme și culturale în Ardeal ale Principatelor Moldovei și Munteniei (p. 315—337, 366—406 etc.) Păr. Lupaș face cu drept cuvânt istorie a Românilor în toată întinderea temporală și locală pe care-l permite acest cuvânt.

Mai sunt de amintit câteva probleme de istorie sau istoriografie europeană — ca studiile despre Ranke și Kogălniceanu (p. 490—501), Dualismul austro-ungar și urmările lui față de Croația și Ardeal (p. 510—529), Congresul din Berlin și efectele lui în istoria românească (p. 530—552) și, în sfârșit, relații slovaco-române (p. 560—572) — pentru ca prin acestea să se evidențieze în chip și mai strălucit orien-

tarea românească în politica Europei şi pentru ca pe această cale cercurile care au ascultat conferinţele respective şi cei ce le vor citi să cunoască şi mai bine punctele de vedere şi nădejdile de mâine ale celui mai vechiu şi mai vrednic dintre popoarele sud-estului european.

Indicele dela sfârşitul lucrării, ca şi minunatele condiţii tehnice în care a apărut această operă, ridică şi mai mult valoarea ei. Ştiu că multe din capitolele acestei lucrări au fost scrise şi publicate mai înainte în limba română. Insă după câte ştiu nici unul din ele nu este o simplă traducere, ci adesea atât de mult prelucrate şi adăogite, încât formează cu adevărat ediţii şi capitole noui.

Iată de ce temeinica lucrare a Păr. I. Lupaş formează cea mai de căpătâi dintre cărţile pe care vremea noastră le poate pune în mâna străinilor, spre a ne cunoaşte şi înţelege după dreptatea pe care o merităm.

Preot Dr. TEODOR BODOGAE

Preotul *Victor N. Popescu:* SUFLETUL PREOTULUI IN LUPTĂ CU ISPITELE. Bucureşti 1943, p. 208.—

Duşmanul cel mai mare al realizării sfinţeniei în viaţa noastră pământească şi piedeca cea mai uriaşă în drumul apostolatului preoţesc sunt ispitele, care copleşesc sufletul, robesc fiinţa noastră întreagă şi adeseori ne fac părtaşi păcatului pe care nu-l voim. Harul preoţiei nu-l pune la adăpost pe preot faţă de puterea de înrâurire a ispitelor de tot felul. Preotul este obligat însă mai mult decât oricare alt credincios să lupte eroic, să îndeplinească toate exerciţiile duhovniceşti prin care se biruesc ispitele şi sufletul împodobit cu virtute rămâne fără de prihană.

Preotul Victor N. Popescu, în această nouă lucrare a sa, arată ispitele cele mai de seamă, cele mai dese care întunecă fiinţa preotului, care strică frumuseţea spirituală a slujitorului altarului şi-l fac impropriu sfintei misiuni de a fi în chip real reprezentantul lui Iisus Hristos în lume. Dar în acelaş timp autorul ne dă reţeta tuturor medicamentelor de profilaxie şi de tămăduire sufletească, faţă de toate ispitele care s'ar abate asupra noastră. Valoarea cea mare a cărţii stă în faptul că autorul ei, P. C. Pr. Victor N. Popescu, a studiat cu pricepere şi stăruinţă, a experimentat bogat în viaţa duhovnicească şi pastorală din parohie şi a meditat îndelung asupra problemelor descrise în această lucrare. La toate acestea se adaugă însuşirea autorului de a pătrunde adânc în miezul lucrurilor, puterea de bogată şi fină analiză psihologică şi darul scriitoricesc de fermecătoare expunere a problemelor. De aceea, reţetele date de autor sunt bunuri sigure, sunt lucruri verificate, sunt lumini din lumină neîndoielnică.

In cele peste două sute de pagini ale cărţii, autorul se ocupă de ispita rutinei, de ispita gândurilor rătăcite, de ispita îndoelii, de ispita mândriei, a învrăjbirii, a lenevirii, a sfinţeniei, a duhului lumesc, a pâinii, a distracţiilor, a sensualităţii, a neînfrânării, a iubirii de stăpânire, a iubirii de sine şi de puterile dobândite prin

har, prin încredere, prin rugăciune, prin ascultare, etc. Toate acestea sunt realităţi şi probleme care trebue să preocupe zi de zi şi clipă de clipă pe fiecare preot, pentrucă numai preocupându-te de ele şi rezolvându-le în chip favorabil poţi ajunge ceea ce trebue să fii: *biruitorul ispitelor, proprietarul virtuţilor, stăpânul bunurilor spirituale şi păstorul cel bun al sufletelor încredinţate păstoririi tale.*

Socotesc că chiar şi din această foarte sumară expunere a conţinutului şi a valorii cărţii, reiese totuşi destul de clar necesitatea de a fi citită şi recitită de fiecare preot, de fiecare slujitor al altarului îndrăgostit de misiunea lui şi robit de idealul mântuirii sale şi a sufletelor încredinţate conducerii sale pastorale. Noi o recomandăm cu stăruinţă şi căldură tuturor cititorilor „Revistei Teologice".

Autorul, care pe lângă calitatea sa de preot este şi director al Internatului teologic din Bucureşti, nu putea să facă un lucru mai bun decât să pună, prin această carte, în mâna studenţilor teologi de astăzi şi a preoţilor de mâine un îndreptar de viaţă, un povăţuitor sigur şi o armă de luptă contra ispitelor care copleşesc adeseori şi viaţa preoţilor. Prin această lucrare dovedeşte că se găseşte pe drumul cel bun al preoţiei şi al directoratului, misiuni care fac cinste autorului şi autor care cinsteşte misiunile ce i s'au încredinţat.

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

*

N. Gr. Popescu-Prahova: I. CREŞTINISM ŞI NAŢIUNE; II. PATRIE ŞI RELIGIUNE. Bucureşti, „Universul" 1941, p. 103; Preţul Lei 50.—

Naţiunile sunt realităţi naturale, creaţiuni ale dreptului natural, au raţiunea lor de a fi în însaşi natura omului. Odată constituite în individualităţi etnice — în baza legilor imprescriptibile ale firii umane — naţiunile îşi trăiesc viaţa sub semnul determinantelor misionare, fiind în slujba marilor comandamente de integrare a omului în sentimentul de solidaritate cu semenii şi de aderenţă indisolubilă cu glia ce i-a fost hărăzită de Creatorul. Adevărul acesta este atestat şi de creştinism, ceea ce dovedeşte şi dl prof. univ. N. Gr. Popescu-Prahova în lucrarea de faţă.

Partea I-a a lucrării se ocupă de precizarea cuvântului naţiune, definind-o, după Pascal Mancini, ca o societate naturală de oameni, cu o unitate de teritoriu, cu un fel de a se îmbrăca, cu o comunitate de viaţă şi conştiinţă naţională. Face deosebire între naţiune şi naţionalitate: naţiunea este o naţionalitate ajunsă la desvoltare, iar naţionalitatea o naţiune în germene, o naţiune virtuală. După ce enumeră factorii constitutivi ai naţiunii (factorii materiali: teritoriul şi rasa, şi factorii spirituali: limba, religia, principiul dinastic, obiceiurile, tradiţiile, etc.), autorul demonstrează că naţiunile sunt instrumente ale Providenţei dumnezeeşti, cu ajutorul cărora Aceasta îşi îndeplineşte scopurile pe pământ. Texte din Sfânta Scriptură întăresc susţinerea

făcută. Cităm numai unul: „Prin care (adică prin Iisus Hristos) am luat harul şi apostolia, spre ascultarea credinţei la toate neamurile, pentru numele lui" (Rom. 1, 5). E adevărat că doctrina creştină are un caracter universal, dar acest universalism priveşte credinţa; el nu distruge formele naturale ale lumii — cum sunt naţiunile — ci din contră, le desăvârşeşte, prin vrerea şi osârdia omenească.

Partea II-a a lucrării tratează despre ideia de patrie, temeliile Patriei, justificarea raţională a patriotismului — în baza principiului de dreptate şi a ideii de solidaritate — şi raportul dintre patriotism şi umanitarism (prin patriotism la umanitarism). Cât priveşte corelaţia dintre Religie şi ideea de patrie, autorul conchide că amândouă au o esenţă identică, amândouă sunt sentimente naturale, amândouă oficiază la altarul renunţării şi al dăruirii necondiţionate.

Ideile cuprinse în această lucrare au format obiectul unei conferinţe pe care autorul a ţinut-o la Chişinău în anul 1940, înainte de răpirea Basarabiei. Ulterior, li s'a dat acestor idei o formulare mai amplă şi au fost concretizate în lucrarea de faţă. Fără a fi o operă masivă, lucrarea dlui prof. univ. N. Gr. Popescu-Prahova se impune atenţiunii noastre prin apoteoza ce-o face ideilor fundamentale ale unui stat: ideia naţională şi ideia creştină.

Preot Prof. IOAN BUNEA

Friedrich Parpert: DAS MÖNCHTUM UND DIE EVANGELISCHE KIRCHE. München, Vlg. Ernst Reinhardt, p. 80.

Friedrich Parpert: DAS WIEDERAUFLEBEN DES MÖNCHTUMS IM GEGENWÄRTIGEN PROTESTANTISMUS. München, Vlg. Ernst Reinhardt, p. 107.

E o apreciere elogioasă — justă în multe puncte — a monahismului, făcută de un protestant. E problema pe care a pus-o — între alţii — marele istoric protestant A. Harnack. Ea preocupă şi azi cercurile protestante. De sigur mai mult teoretic, pentrucă realizările practice încă dibuesc. Volumul întâi e mai mult istoric: evidenţiază în Evul Mediu un ev al monahismului, al diferitelor ordine monahale care au determinat nu numai fizionomia religioasă, ci şi cea culturală-politică a veacurilor medievale. Monahii au concentrat toată puterea, creaţia şi forţa revoluţionară a Evului Mediu (p. 7—30). Luther însuşi n'ar fi fost posibil fără mânăstire: acolo a dobândit ceeace avea mai bun, mai de preţ în viaţa şi învăţătura lui. De aceea intenţia lui n'a fost desfiinţarea monahismului, ci reforma lui conform principiilor evanghelice. Faptul că n'a reuşit, se datoreşte împrejurărilor cari l-au depăşit în intenţii. Lipsa monahismului din Protestantism apare astfel ca o accidenţă istorică, nu ca o consecinţă esenţială, de principii (p. 31—56). Urmările acestei lipse sunt multiple: autorul insistă asupra faptului că — din pricina aceasta — protestantismul a devenit teren prielnic pentru secte. Sectele ar corespunde în protestantism aceleiaşi necesităţi spirituale din care — în

Biserică → răsare monahismul. Cu o deosebire: sectele se despart de comunitatea Bisericii, au un efect negativ, de desmembrare, monahismul rămâne în Biserică și aduce roadele unei adâncite vieți spirituale în cadrul Ei. Monahismul e rezolvarea ideală a raportului dintre Biserica universală (a poporului, a masselor) și minoritatea celor ce se simt chemați pentru, *numai* pentru slujirea lui Hristos. Secta e reflexul aceluiaș raport între Biserică și minoritate, dar soluționat nu sintetic — în armonia paradoxului — ci discordant, în fărămițare. Comparația dintre sectă și monahism e cea mai interesantă parte a cărții: ea cuprinde mult adevăr. Soluția? — „Reforma a înlăturat monahismul, dar n'a înlăturat motivul, ideea care există în monahism. Tocmai de aceea s'a dovedit Protestantismul ca terenul cel mai potrivit pentru secte" (p. 80). Sectele vor fi înfrânte numai prin reînvierea monahismului.

Volumul al doilea prezintă încercările protestante pentru formarea unui monahism evanghelic-luteran. Incercări: „Istoria monahismului protestant se află încă la început. In lupta pentru adevărata lui formă, unele încercări pot eșua; principalul e că în dosul acestei lupte stă o idee de un mare adevăr" (p. 100). Acesta e stadiul monahismului protestant: încercări, dibuiri. Mai ales de teama catolicizării. In orice caz: „*Biserica evanghelică are nevoie de o completare.* O completare prin comunități care nu gândesc cum gândesc cei mulți; care sunt plini de pornirea revoluționară de a cuceri; care sunt mai activi, mai eroici, mai independenți decât Biserica..." (p. 14). Ele sunt nu numai o necesitate a firii omenești — în varietatea aptitudinilor ei — ci și o necesitate a vremii.

Cărți paradoxale în adevărul lor. Ideia e mare și nobilă. Dar pentru realizarea ei, Protestantismul trebuie să renunțe la individualismul libertar: Biserica să nu fie o adunare, ci Biserică în sens plenar. „Reformațiunea... trebue completată și reformată" (p. 107).

Diacon NICOLAE MLADIN

Wilhelm Pinder: DEUTSCHE DOME DES MITTELALTERS. Leipzig, Karl Robert Langewiesche Vlg. 1941, p. 128.

E o carte documentară, cu 111 fotografii de catedrale medievale germane. Scopul? „A da germanilor o idee despre bogăția arhitectonică, pe care o posedă prin Evul Mediu" (p. 2): mărturii de piatră ale unui veac mare în credință, mare în faptă, puternic în istorie. „In această glăsuire de piatră vorbește toată lumea germană din începuturi, întunecatul ei simțământ, impetuoasa ei autoconștiință și dăruirea ei vremelnică pentru scopuri mari" (p. 3). Generații întregi — mărturie a comunității — au ridicat din vitejie și crez nu simple construcții cari să corespundă anumitor necesități practice, ci catedrale cari să mărturisească peste veacuri despre nostalgiile cerului. Dacă domurile cele dintâi — influințate de romanic — sunt expresia unui raport dintre comunitate și Dumnezeul cel nevăzut (templul e

„locuinţa Unui nevăzut" p. 4), goticul devine din ce în ce mai mult expresia spiritului germanic, care năzueşte să cucerească înălţimile cerului: catedrala nu mai e locuinţă a Nevăzutului, ci tensiune spre zările Lui. In varietatea lor arhitectonică, toate mărturisesc acelaş limbaj: piatra, spaţiul, arhitectura a fost expresia măreţiei cuceritoare (exterioare) a unui veac muiat în flacăra pasiunilor „nepractice" (p. 5).

O introducere ştiinţifică mijloceşte perspectiva istorică şi de specialitate necesară. Lămuririle dela sfârşit cuprind date istorice şi aprecieri scurte asupra fiecărei catedrale reproduse fotografic. Fotografiile deschid aspecte variate din lumea de piatră şi crez a Evului Mediu. O lume care a apus şi şi-a lăsat visurile înmărmurite în piatră. Mărturii de mândrie şi biruinţă. Un veac care a voit să copleşească. Exterior, formal, voit. Cât de altfel — mai intim — glăsuesc bisericuţele voevodale din Ţara fagilor!

O carte de meditaţie tăcută, la poalele unui munte. Şi muntele este sufletul germanic al Evului Mediu.

Diacon NICOLAE MLADIN

Al. Gregorian: POEME PENTRU CRUCIAŢI. Bucureşti, „Cugetarea" - Georgescu Delafras 1943, p. 90, Lei 120.—

Noi n'am purtat răsboaie păgâne şi dacă regretăm ceva din toată istoria românească, acestea sunt sângeroasele răfueli dintre fraţi, pagini negre închise pentru totdeauna de unificarea noastră teritorială. Prea adeseori obârşia acestor dureroase sfâşieri zăcea în instigaţiile interesate ale unor vecini şireţi şi hrăpăreţi.

Că ele n'au angajat nici când sufleteşte pe cei prăvăliţi în vâltoarea lor ucigaşe, se vede din absenţa totală — după a noastră ştiinţă — a barzilor cari să le preamărească isprăvile pustiitoare în vers nemuritor. In schimb, toate luptele purtate pentru apărarea pământului străbun de hămesitele pofte ale seminţiilor străine — începând cu întemeierea Principatelor, continuând cu epicele răsmeriţe ardelene şi sfârşind cu acest al doilea răsboiu mondial — au sporit considerabil repertoriul cântecelor noastre de vitejie şi al imnelor de preamărire a flamurilor româneşti şi a braţelor eroice cari le-au dus la biruinţă. Răsboiul neatârnării şi cel al întregirii, momente cruciale în evoluţia noastră naţională, au îmbogăţit literatura noastră frumoasă cu nume şi opere nepieritoare, mărturii elocvente ale consimţământului integral cu care marele suflet al naţiei însoţia ţelurile lor onorabile.

Răsboiul actual, nu mai puţin... Suspină'n poesia lui — populară sau cultă — jalea fratelui care-şi aşteaptă isbăvirea de sub călcâiu străin şi freamătă tot dorul nostru de-a nu desminţi în nici o împrejurare legendarele vârtuţi ostăşeşti ale străbunilor. Increderea în ajutorul lui Dumnezeu şi'n tăria braţelor luptătoare, care gâlgâe în poesia de răsboiu, nu este egalată decât de certitudinea dreptăţii cauzei pentru care ne batem. Scrâşnitul înspăimântătoarelor unelte de luptă

prin care hârbuitul nostru veac înţelege să-şi justifice — vai! — gradul de „civilizaţie" hiper-rafinată pe care l-a atins, n'a putut moderniza această poesie, mecanizând-o. Suflul religios e acelaşi, azi ca şi altă dată, precum neschimbat e luptătorul. Şi cântăreţul fidel al bravurilor lui, trebue să vadă'n drapel prapor de bisericuţă străbună, în mâner de spadă cruce, în bubuitul tunurilor tunetul Cerului care pedepseşte fărădelegile argaţilor lui Satan, iar în trupurile sfârticate de fierul ucigător icoane de martiri, răstigniri isbăvitoare, dăruiri creştineşti pentru bunăliniştea deaproapelui ce-şi încredinţează viaţa şi avutul celor mai buni şi mai bravi dintre fraţii lui.

Poesia lui Al. Gregorian — cea mai veritabilă creaţie artistică urzită'n vâltoarea apocalipticei încăierări din Răsărit — o dovedeşte cu prisosinţă. E cântec generos ca jertfa de bunăvoie, trist ca dorurile fără leac, măreţ ca crestele carpatine, al atâtor arhangheli răsbunători cari se bat umbriţi de semnul sfintei Cruci — şi pentru biruinţa ei. Dudue'n versul înfiripat sub bolţile de iad ale redutei Sevastopolului certitudinea sfinţeniei luptei noastre — şi, de aceea, a isbândirii ei:

Hai, suflete, închină-te — eu tac

Cu tine, Doamne, platoşă mă'mbrac,
Te iau în pasul meu şovăitor
noroc, curaj şi duh ocrotitor,
că iar primirăm ordin de atac.
. . . .
Iar de-o fi scris să cad străfulgerat
de brandt ori de pistol automat,
eu ştiu prea bine, Doamne,
că peste ochii mei deschişi în toamne
Tu vei zidi altare,...

Şi va fi pace atunci şi calea, iar în tine.
Doamne, te-aud cum urci în mine,...
(Hai, suflete, închină-te)

E o luptă pentru Hristos şi pentru Ţară:

Pe vrestele Rusiei, într'acest pustiu
noi ne batem pentru Hristos şi pentru glorie,
pentru zidirea cea nouă a lumii,...
(Crez cruciat)

Bat furtuni de ploaie 'n cască şi privesc:
câţi Iisuşi, din zări pe graniţi sfărâmate,
pentru tine, Ţară, mi se răstignesc!
(Jertfă)

Bucuria jertfei este desăvârşită în inimile acestor cavaleri fără frică şi fără prihană:

Dar, când e viaţa mai trează
şi inima, când e mai vitează

decât atunci când tinereţea
marea veşnicie
din vremelnicie şi-o desmărgineşte ?

Cine dintre noi nu cade,
cine nu-şi leapădă sângele, cascade,
cine nu se'njumătăţeşte
înseamnă, vai!
că încă nu e copt pentru jertfă:
Dumnezeu darul vieţii lui nu-l primeşte.
(Crez cruciat)

Ei sunt doar

...cruciaţii lui Dumnezeu, sunt ai Lui
şi cei vii şi cei căzuţi prin „Ţara Nimănui"
şi morţii de sub cruci şi cei rămaşi fără cruci
şi sfinţii schilozi însferţiţi de moarte'n răscruci
de veac, de istorie, de lumi şi de victorie
şi arhanghelii teferi cu panglici de glorie,
toţi sunt ai Lui, toţi...
(Sunt chipul şi pasul lor)

Sau:

Mai trecurăm, Doamne
un atac:
Crucea Ta şi-aicia
am dus-o cu noi
(Atacul)

Cu tâmpla lipită de armă, în raniţă cu rănile Patriei şi'n suflet cu belşug de rugi întremătoare, dl Al. Gregorian ne-a dat o poesie de răsboiu alintată de suflarea geniului naţional: mărgăritar bătut în cununa de laur pe care cruciaţii din Răsărit o împletesc pentru fruntea rotundă a celeilalte Românii...

Dr. GRIGORIE T. MARCU

NOTE ŞI INFORMAŢII

ACADEMIA teologică „Andreiană", înnălţată recent la grad universitar, a iniţiat lucrările prevăzute de legiuirile în vigoare pentru complectarea catedrelor vacante. Două comisiuni, constituite în cursul verii, sub preşedinţia I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, cu participarea dlui Dr. I. Gh. Savin, profesor de Apologetică la Facultatea de Teologie din Bucureşti şi a Păr. Dr. Milan Pavel Şesan, profesor de Istorie bisericească universală la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, au desemnat, prin aşa numita „chemare largă", ca profesor de Apologetică, pe C. Preot *Isidor Todoran,* doctor în Teologie şi Filosofie, profesor la Academia teologică din Cluj, utilizat dela refugiu încoace la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii Daciei Superioare, iar ca profesor de Istorie bisericească universală pe C. Preot *Haralambie Cojocaru,* doctor în Teologie, asistent definitiv la Facultatea de Teologie din Bucureşti.

Două încercate puteri de muncă se asociază astfel, prin luminata purtare de grije a Arhipăstorului nostru, strădaniilor ştiinţifice şi educative pe cari le desfăşoară profesorii mai vechi — şi totuşi tineri — ai Academiei teologice „Andreiane": Rectorul Prot. Stavr. Dr. *Dumitru Stăniloae* (Teologia Dogmatică), Preot Dr. *Nicolae Terchilă* (Filosofia creştină şi Pedagogia), Preot Dr. *Nicolae Neaga* (Exegeza Testamentului Vechiu şi Limba ebraică), Diacon Dr. *Grigorie T. Marcu* (Exegeza Noului Testament şi Ermineutica biblică), Preot Dr. *Liviu Stan* (Dreptul bisericesc), Preot Dr. *Teodor Bodogae* (Istoria Bisericii româneşti şi a Artei creştine ortodoxe) şi Preot *Gh. Şoima* (conferenţiar de Muzică bisericească şi Ritual).

Complectarea catedrelor (Teologia Morală şi Mistică; Liturgica şi Teologia Pastorală), conferinţelor (Omiletica şi Catihetica; Indrumări misionare şi Sectologia) şi a asistenţelor (Teologia Dogmatică; Apologetica) vacante, este în curs. R. T.

ACADEMIA Română a conferit Păr. Icon. Stavr. Dr. Gh. Ciuhandu, consilier episcopesc î. p., „Premiul C. G. Vernescu", de 50 mii Lei, pentru lucrarea „Românii din câmpia Aradului acum două veacuri" (Arad 1940); iar Păr. Prof. Dr. Ilarion V. Felea, „Premiul Eufimia şi Ioan Andrei, Profesori", de 3.500 Lei, pentru cartea de predici „Duhul Adevărului" (Arad 1942).

P. C. Lor sunt cei mai fideli colaboratori pe cari Aradul ortodox i-a dat „Revistei Teologice", dela înfiinţarea ei şi până

azi. Bucuria cu care le exprimăm felicitările grupării noastre este, de aceea, desăvârşită.

CHIAR şi cei mai severi observatori ai vieţii publice şi ai activităţii personalităţilor conducătoare, cari îi determină bunul mers, au momente de îngăduitoare bunăvoinţă, de generoase concesii, în aprecierile ce le formulează şi le dau în vileag pe calea presei. Fenomenul este frecvent şi în presa bisericească. Violenţele de stil, suspiciunile şi în genere sgomotoase atitudini răstite, mai ales aci n'au ce căuta, decât în cazuri de înrăire incorigibilă, copios dovedită.

In schimb, semnalarea lucrului bun şi de folos trebue practicată fără contenire şi fără precupeţire, arătând că te bucuri de el atâta cât este — şi bucurându-te realmente.

Că, uneori, anumite începuturi pline de făgăduinţi sfârşesc în prăbuşitoare decepţii, e prea adevărat. Vina n'o poartă cei ce le-au însoţit cu aplauzele lor generoase, ci firile slabe, incapabilii cari n'au ştiut să-şi facă un reazim rezistent din adeziunile ce li se oferiau copios, cu anticipaţie. In genere, însă, „ziua bună se cunoaşte de dimineaţă". Aceasta o putem spune, cu cuget înnălţat şi neumbrit de nici o rezervă mintală, mai ales noi, cei ce ostenim în coloanele acestei reviste. Convinşi că un sprijin generos, o adeziune entuziastă şi sinceră, oferită la timp, deşteaptă în urzitorii iniţiativelor de folos obştesc acel spor de energie şi siguranţă absolut trebuincios pentru ducerea lor la bun sfârşit, asigurând reuşita deplină şi bogată în consecinţe a celor mai modeste încercări de zidire nouă — sau de consolidare a celor cari au înfruntat povara vremilor — pe nu importă ce tărâm, noi am întâmpinat cu încredere şi simpatie strădaniile tuturor personalităţilor şi instituţiilor învestite cu o funcţiune esenţială în stat. Şi trebue să mărturisim deschis: decepţiile pe cari le-am avut sunt disparente faţă de bucuriile cu cari s'au soldat creştineştile noastre participări scriitoriceşti la opintelile factorilor de răspundere cari prezentau trainice garanţii morale că vor bătători făgaşuri drepte în funcţiunile cu cari au fost onoraţi.

Iscusitul Apostol al neamurilor ne-a făcut — ca nimeni altul — oficiul de dascăl luminat şi'n această privinţă. Cine ar putea dovedi că epoca lui — nedesmărginită prin nimic de frământatele noastre vremi — ar fi fost mai cruţată de fărădelegi decât veacurile proorocilor. Şi totuşi, de deosebire de tratament, ce distanţă abisală între asprele blândeţi ale celui dintâi, şi între apostrofele înfricoşătoare ale celorlalţi! Sfântul Apostol Pavel ceartă ca unul care-i mai bucuros de dulceaţa laudei ce ştie că i se va da prilejul s'o pronunţe fără întârziere chiar faţă de cei mustraţi cu un ceas — sau cu o epistolă — înainte. In schimb, celor mai modeste fapte de merit le rezervă, în scripturile şi discursurile sale, un loc disproporţionat faţă de firavele

lor dimensiuni. A învățat dela Mântuitorul că microscopicul grăunte de muștar odrăslește arborele cu coroana destul de încăpătoare ca să ocrotească în frunzișul ei stolurile paserilor cerului. Și roadele inteligentei sale metode pastorale — la obârșia căreia zace gândirea pură a unui incomparabil pedagog — mărturisesc îndeajuns despre neîntrecuta ei eficacitate.

Cam așa am râvnit și noi să ne comportăm în inventarierea și aprecierea actelor de politică bisericească — mai ales — ale Statului român: Insoțindu-le cu încrederea și simpatia noastră până acolo până unde își vădiau utilitatea; prevenind pe făuritorii lor când amenințau s'o ia pe-alăturea. Și, trebue să recunoaștem — ceea ce și facem foarte bucuros! — că s'a săvârșit mult bine pe acest tărâm...

...Nici odată, însă, în România întregită, ca de când problemele pendinte de resortul cultelor au fost încredințate dlui Profesor *Aurel Popa.* Au mai trecut și alte personalități înzestrate, cu pregătire de specialitate și cu neîndoielnică dragoste față de Biserica străbună, pe la cârma departamentului Cultelor. Lipsa de înțelegere sau ezitările factorilor hotărâtori — cititorii noștri îi vor identifica, suntem siguri, fără dificultate — au paralizat la jumătatea drumului și au îngropat în cartoane bunele lor intenții cele mai reliefate.

Actualul Secretar General al Cultelor și Artelor s'a bucurat dintru tot începutul de concursul Conducătorului Statului și al titularului departamentului de resort, în îndeplinirea bogatului său program de realizări. Faptul acesta nu-i împuținează câtuși de puțin meritele personale, astăzi unanim — și pe bună dreptate — recunoscute. Dimpotrivă! Zăcea în sarcina dsale obligația de-a perpetua și umplea de trăinicie acest concurs. Ori, în această privință, dl Prof. Aurel Popa a dovedit o destoinicie exemplară. Astăzi, forurile bisericești sunt convinse că au, pe lângă conducerea de Stat, cel mai fidel interpret al doleanțelor lor legitime, iar ocârmuirea politică un tot atât de fidel cunoscător al realităților bisericești. Element de legătură între Biserică și Stat, dl Prof. Aurel Popa se achită de dificila și onorabila dsale misiune cu o iscusință neegalată de cât de aprinsa pasiune pe care o vădește în acțiunea dsale de cimentare și adâncire firească a colaborării lor armonice.

In slujba acestui ideal, convertit de dsa în realitate palpabilă, stau și rândurile de-o tinerească prospețime — dar și de matură chibzuință — ce le-a așternut în număroase articole de politică bisericească, dintre cari președintele în funcțiune al Comitetului central al FOR-ului, dl Prof. univ. Dr. Ioan Mateiu, a avut fericita inspirație să ne ofere un mănunchiu cu grije ales în broșura: *„Orizonturi noi"* (Biblioteca FOR nr. 27, Brașov 1943, p. 72, Lei 40.—).

Cât privește realizările efective dela Culte, datorite dsale, ajunge o aruncătură de privire peste prevederile exercițiului bugetar

curent. In plin răsboiu, dl Prof. Aurel Popa a reuşit să determine conducerea de Stat — nu acum întâia oară de când deţine înnalta dregătorie de Secretar General al Cultelor — să angajeze fonduri respectabile în beneficiul institutiilor bisericeşti, bugetând posturi „îngheţate" sau „raţionalizate" de atâţia antecesori ai dsale cari manifestau o deosebită predilecţie în a aplica tot felul de curbe de sacrificiu în paguba sfintei instituţii — şi înfiinţând altele noui, pe măsura trebuinţelor fiecărei eparhii.

Pe scurt: în cazul dsale, cad toate consideraţiunile de apreciere îngăduitoare aşternute la'nceputul acestei notiţe. Dl Prof. Aurel Popa rămâne în conştiinţa clerului şi'n şiragul ocârmuitorilor departamentului Cultelor din România întregită, cel mai prodigios şi mai destoinic exponent al politicii bisericeşti a Statului nostru. Nici cel mai entuziast elogiu nu poate fi pasibil de suspiciuni când e vorba de strădaniile dsale inteligent dirijate — şi de aceea deplin isbutite.

Activitatea actualului Secretar General al Cultelor şi Artelor depăşeşte orice cuvânt de apreciere.

ARBITRAJUL dela Viena — până când oare încă în vigoare? — a sfâşiat şi teritoriul Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, 8 protopopiate din 15, cu 202 parohii din 395 — aşa dar mai bine de jumătate — rămânând dincoace de proaspăta şi vremelnica linie demarcaţională. Constituite în Vicariatul ortodox român al Albei-Iulia, conducerea acestei părţi a Eparhiei P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*, rămasă între hotarele Patriei noastre libere, a fost încredinţată unui consiliu prezidat de Părintele *Alexandru Baba*, protopopul Cetăţii încoronării.

A fost o alegere norocoasă, fapt despre care ne-am putut convinge, cu repetate prilejuri, la faţa locului şi din mărturiile dobândite din locuri competente. De altminteri, o vizită ori cât de sumară la sediul Vicariatului Albei-Iulia este concludentă în această privinţă. Ordinea exemplară care domneşte în sfântul lăcaş de închinare ce serveşte de catedrală — ca să nu mai vorbim de superba reşedinţă protopopească — vădesc mâna pricepută a unui orânduitor dotat cu o simţire şi un bun gust ce nu se întâlnesc ori unde. Cordial şi afabil cu credincioşii, cari nu-i rămân datori cu mişcătoarele dovezi ale recunoştinţii şi preţuirii lor — dela ofiţerimea superioară a garnizoanei şi notabilităţile oraşului, până la norodul de rând — Păr. Vicar Al. Baba nu cunoaşte odihnă şi nici pripire în îndeplinirea îndatoririlor sale pastorale. Una din cele mai îndelungate şi mai reconfortante slujbe duminecale la care am asistat în ţara noastră, mi-a hărăzit-o P. C. Sa: începută la $8^1/_2$ dimineaţa, ea a durat fără întrerupere până către orele 14. Am diaconit alăturea de dânsul şi de un sobor de preoţi din loc, cu o tihnă aghioritică. Aşa face totdeauna. Pe **viitorii** preoţi-parohi de oraş — şi pe cei actuali — îmi permit să-i îndemn

a liturghisi odată cu Vicarul Albei-Iulia. Sunt sigur că şi-ar inavuţi experienţa pastorală cu unele deprinderi cari numai spre pagubă nu le vor fi.

Orânduit la cârma Vicariatului cu aprobarea I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi prin hotărîrea Chiriarhului său legiuit, P. Sf. Episcop Nicolae Colan, a adus cu sine, la acest înnalt loc de răspundere, eminentele însuşiri ce i le-a hărăzit Dumnezeu, valorificându-le cu înţelepciune şi avânt preoţesc în atâtea spornice realizări.

„Creiat fără nici o bază materială — scrie organul oficial „Renaşterea" (nr. 22 din 22 Aug. a. c.) — Vicariatul şi-a început greaua şi dureroasa misiune prin osârdia P. C. Prot. Al. Baba ca preşedinte, care i-a format posibilităţile de existenţă şi îndrumare spre binele obştesc. Rând pe rând s'au realizat toate acele înfăptuiri, menite să înlesnească desvoltarea vieţii bisericeşti şi naţionale, ca: recunoaşterea de către On. Minister al Cultelor, adăpostirea birourilor, bugetarea personalului dela centru, crearea de noui parohii şi posturi pentru cântăreţi bisericeşti, înfiinţarea şcoalei de cântăreţi bisericeşti, câştigarea unui local demn pentru birourile centrului şi mai presus de toate formarea unei atmosfere de frăţie şi creştinească vieţuire în întregul Vicariat".

Repertoriul strădaniilor sale isbutite, sumar expus aci, are nevoie de adăugiri, căci el se'ngroaşe mereu. Nu-i precupeţim câtuşi de puţin admiraţia noastră mai ales pentru grija neadormită pe care Vicarul Albei-Iulia o poartă slovei bisericeşti, asigurând împreună cu devotaţii săi colaboratori mari şi mici, apariţia regulată şi demnă a „Renaşterii" clujene, astăzi pribeagă în Cetatea încoronării. Despre greutăţile pe cari trebue să le biruiască pe acest tărâm, ca de altfel şi despre frumoasele sale realizări, nu consimte să vorbească oricui şi oricând.

In cei trei ani — trei ani ca trei veacuri! — ce s'au scurs dela înjumătăţirea Ardealului, P. Sf. Episcop Nicolae Colan a cercetat de două ori, pe răgaz, „turma" Sa din Vicariatul Albei-Iulia şi instituţiile puse în slujba vieţii ei duhovniceşti. De fiecare dată a rămas deplin mulţumit. Constatările îmbucurătoare pe cari le-a făcut în cursul acestor vizitaţii canonice, se răsfrâng asupra tuturor osârduitorilor slujitori ai Vicariatului — şi mai cu osebire asupra înaintestătătorului lor.

Inapoiat la Reşedinţa Sa din Clujul dorurilor ardeleneşti după călătoria pe care a făcut-o astă vară în România, P. Sf. Episcop Nicolae Colan a ţinut să răsplătească sărbătoreşte meritele dovedite ale devotatului Său locţiitor dela Alba-Iulia: prin adresa nr. 2431 din 7 August a. c., Inaltul Ierarh i-a acordat Păr. Al. Baba dreptul de-a purta Crucea de Protopop Stavrofor.

Printr'o fericită coincidenţă, cea mai înnaltă distincţie pe care o poate râvni şi dobândi un preot de mir i se conferă Păr. Al. Baba tocmai când P. C. Sa

împlineşte venerabila vârstă de cincizeci de ani şi aproape un pătrar de veac de când slujeşte la altarul legii străbune.

Respectuoşi faţă de strădaniile excepţionale ale P. C. Sale şi bucuroşi de-a şti cât mai populată galeria fruntaşilor Bisericii noastre, noi ne-am abţinut totuşi, până acum, să-i tăiem vredniciile la răboj. Socotiam că nu-i cu dreptate să împietăm asupra dreptului de întâietate pe care-l are nu numai în răsplătirea, ci şi în vădirea preoţilor cari „bine-şi ţin dregătoria" (cf. I Tim. 5, 17) Chiriarhul lor canonic. Ştiam că lauda stăpânului faţă de slujitorul credincios care bine şi-a chivernisit talanţii încredinţaţi lui spre fructificare, nu va întârzia. Şi aşa s'a şi întâmplat.

Ne-am rostit, deci, înarmaţi cu cuvenita deslegare. Dar şi cu toată inima...

PRESA bisericească ortodoxă de dincoace de munţi stă sub semnul prăznuirii uneia din cele mai frumoase izbânzi ale ei: „Renaşterea" dela Alba-Iulia a săvârşit două decenii de când se strădueşte, cu cumpăt şi devotament exemplar, să împărtăşească dreptcredincioşilor creştini români din ţara de sus a Ardealului luminile Evangheliei lui Hristos şi dogorile dragostei de neam.

Infiinţată la 1 Septemvrie 1923, de întâiul arhipăstor al reînviatei ctitorii a lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, pururea pomenitul Episcop Nicolae Ivan, care i-a dat numele şi caracterul de „organ oficial al Eparhiei ortodoxe române a Vadului, Feleacului, Geagiului şi Clujului", săptămânalul „Renaşterea" a fost diriguit cu destoinicie de următorii redactori responsabili: Dr. Sebastian Stanca (1 IX 1923—1 V 1927), Dr. Orest Bucevschi (1 V 1927—1 I 1928), D. Antal (1 I 1928—1 I 1934), Prof. univ. Dr. Ioan Mateiu (1 I 1934—30 VIII 1940), Nicolae Vasiu (10 IX 1940—1 I 1942) şi Teodor Ciuruş (1 I 1942 şi până azi).

Refugiată la Alba-Iulia după înjumătăţirea Ardealului, Consiliul vicarial de acolo, în frunte cu harnicul său preşedinte, P. C. Prot. Stavr. Alexandru Baba, a depus toate stăruinţele ca să-i asigure o apariţie regulată şi demnă de prezentarea exemplară pe care i-a hărăzit-o la Cluj, în vremuri bune, mai ales încercatul publicist ardelean dl Prof. univ. Dr. I. Mateiu.

In fruntea numărului festiv — pe cât de bogat în colaborări distinse, pe atât de reuşit ca execuţie grafică — întâlnim contribuţiile celor doi patroni ai ei, Episcopii *Nicolae Ivan* (un articol inedit, din lăsământul scriitoricesc al răposatului ierarh, care se află în păstrarea dlui Prof. univ. Dr. I. Mateiu) şi P. Sf. *Nicolae Colan*. Celelalte articole sunt semnate de P. Sf. Episcopi Veniamin al Caransebeşului, Policarp al Cetăţii-Albe-Ismail şi Emilian al Argeşului; Prot. Stavr. Al. Baba, vicarul Albei-Iulia; Prot. Stavr. Dr. Seb. Stanca, consilier eparhial î. p.; Profesorii universitari: Dr. I. Mateiu, Dr. D. Stăniloae, Dr. O. Bucevschi şi Dr. Grigorie T. Marcu; Prot. Stavr. Dr. Gh. Ciuhandu, Preot Prof. Dr. Il. V. Fe-

lea, Dr. Eugen Nicoară, Preot Prof. I. Bunea, Preot Nicodim Belea, Preot A. Velea, Preot L. David, Preot O. Bucin şi Prof. T. Ciuruş, redactorul în funcţiune al „Renaşterii", care a purtat şi greul acestei isbutite realizări.

Un amănunt mişcător: P. Sf. Episcop Nicolae Colan i-a fost închinat, din acest număr festiv, un exemplar tras în aur. Dedicaţia ce-l însoţeşte, constitue o mărturie mai mult că „Renaşterea" şi-a înţeles deplin misiunea actuală. Privirile ei sunt îndreptate statornic spre locul de obârşie şi spre Ierarhul de Dumnezeu rânduit a păstori „cu preţul vieţii pe fraţii noştri".

Aşa vrem s'o ştim, până'n ceasul răscumpărării!

Dar cele 7 foi dense ale „Renaşterii" în sărbătoare trebue citite de sârg şi purtate din mână în mână. Sunt un adevărat hambar duhovnicesc, o pagină strălucită de ardelenească ridicare a frunţii şi un instrument de îmbărbătare a inimii.

MAREŞALUL Constantin Prezan a adormit întru Domnul la 27 August a. c., scurtă vreme după ce devotata sa soţie pornise pe acelaş drum al întoarcerii în înviere.

Ofiţer de faimă europeană, caracter de-o clasică frumuseţe morală şi patriot desăvârşit, Mareşalul Prezan a intrat triumfal în istoria României Mari mai ales prin rolul decisiv pe care l-a avut în răsboiul întregirii ţării şi'n campania din 1918, care s'a încheiat cu ocuparea Budapestei de către trupele române şi înlăturarea regimului bolşevic al lui Bela Kuhn, faptă de considerabilă importanţă politică şi socială pentru securitatea Europei centrale.

După rotunjirea Patriei, s'a retras la moşia sa din satul moldovenesc Schineta, rezistând tuturor ispititoarelor îmbieri de a se angaja în vâltoarea frământărilor politice ale ţării mărite.

E lesne de imaginat ce impresie au făcut asupra veneratului bătrân tristele evenimente din 1940. Dumnezeu i-a hărăzit însă favoarea de-a asista la refacerea parţială a fruntariilor Patriei, lărgite înainte cu un pătrar de veac, până aproape de hotarele graiului românesc, şi prin geniul său militar. Satisfacţia bravului ostaş va fi fost cu atât mai deplină, cu cât această operă de refacere a fost iniţiată şi diriguită de fostul şef al statului său major din răsboiul întregirii, Locotenent-Colonelul Ion Antonescu, astăzi Mareşal al României şi Conducătorul Statului.

Marţi 31 August a. c., osemintele gloriosului căpitan de oaste au fost purtate pe umeri bravi de cavaleri ai ordinului militar de răsboi „Mihai Viteazul", spre locul de vecinică odihnă. Un impunător sobor de preoţi, în frunte cu I. P. Sf. Patriarh Nicodim, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi alţi înalţi ierarhi, s'a rugat, împreună cu întreaga suflare românească, pentru odihna pururea pomenitului Mareşal Prezan.

La slujba înmormântării, care s'a desfăşurat în satul Schineta,

toată ţara românească a fost prezentă prin cei mai aleşi reprezentanţi ai ei. Insuşi Majestatea Sa Regele Mihai I şi dl Mareşal Ion Antonescu au ţinut să aducă ultimul salut rămăşiţelor pământeşti ale acestui mare martor al unor vremuri mari, însoţindu-le până 'n preajma mormântului proaspăt deschis în glia darnică a Schinetei bătrâneţelor sale.

Spada îndoliată a Mareşalului Prezan rămâne cu noi, în aşteptarea clipei celei mari când alt braţ viteaz îi va îndepărta flamura cernită şi înnălţând-o spre cerul Patriei rănite, o va purta biruitoare, către zările îmbujorate de dorurile româneşti ce freamătă în spre Soare-Apune.

Căile cari duc într'acolo, îi sunt cunoscute. Le va străbate pentru a doua oară. Pentru ultima oară...

⚓

ÎNCRESTÂND la răbojul viguroaselor sale cronici mărunte, cu cari încheie fiecare număr al revistei *Gândirea,* una din frumoasele lucrări ale dlui Emilian Vasilescu — întitulată „Probleme de psihologie religioasă şi filosofie morală" — dl Profesor *Nichifor Crainic,* membru al Academiei Române, scria nu de mult:

„Cu această carte şi cu cele publicate mai înainte, d. Emilian Vasilescu se integrează în pleiada tinerilor teologi pregătiţi cum nu i-am avut până ieri în multiplele ramuri ale acestei vaste discipline. Ioan Coman, Grigore Marcu, D. Fecioru, Olimp Căciulă, N. Chiţescu, Nicolae Balca, Const. Pavel, G. Cronţ, G. Chiriac şi atâţia alţii sunt forţe dela care teologia românească aşteaptă o epocă nouă, o epocă de creaţie faţă de cea anterioară caracterizată aproape numai prin reproducerea patrimoniului tradiţional. In fruntea acestei pleiade stă cu strălucire D. Stăniloae, puternicul gânditor religios dela Sibiu" (*Gândirea,* Anul XXI, nr. 1, Ian. 1942, p. 56).

Am considerat, din capul locului, această generoasă apreciere, nici mai mult nici mai puţin decât ca un jug pe care componenţii numiţi şi subînţeleşi ai tinerei noastre generaţii de teologi trebue să-l poarte cu atât mai multă vrednicie, vizibilă în roadele strădaniilor lor ulterioare, cu cât ea a fost aşternută pe hârtie de una din puţin număroasele competenţe, unanim recunoscute ca atare, ale scrisului românesc. De altminteri, autorul ei nici n'ar încuviinţa fragmentului citat altă exegeză. Şi, suntem siguri, dacă unul sau altul dintre noi ar desminţi creditul, ale cărui beneficii i se îmbie cu atâta mărinimie, aceeaşi peană ilustră, al cărei ascuţiş l-au simţit destui vinovaţi, s'ar întoarce fără preget asupră-i, cu rigorile îndreptăţitelor ei huliri. De plesnele usturătoare ale speranţelor înşelate — ferească Dumnezeu! — nu scapă nimeni.

Un prieten devotat, care apucase să citească înaintea noastră caietul respectiv al „Gândirii", ne-a semnalat la vreme amănuntul citat. Bucuros l-am fi reţinut încă de-atunci: atenţiunea pe care am arătat-o statornic scrisului

suculent al dlui Nichifor Crainic, din care am reprodus şi comentat adeseori pasagii copioase, ne punea la adăpostul oricăror suspiciuni piezişe. Am ezitat, însă: directorul „Gândirii" pomenia acolo şi numele nostru. Ori cât de bine ţi-ar cădea cuvântul de îndemn al unui frate mai mare — şi dl Nichifor Crainic ţine să fie considerat de noi ca atare — ezitarea aceasta s'a prelungit destul de mult, deşi împotriva ei pledau două consideraţii. Una de ordin principial: adevărul premerge biruitoarei virtuţi a smereniei. Cealaltă? Reînnoirea justei orânduiri a Păr. *D. Stăniloae* în ierarhia valorilor tinerei noastre generaţii de teologi ortodocşi români, al cărei incontestabil şi neegalat cap de coloană este.

Rectorul Academiei noâstre teologice „Andreiane" este urmat nemijlocit, în pomelnicul citat al dlui Nichifor Crainic, de *Ioan Coman*. Şi, putem spune — în credinţa că am brodit gândul directorului „Gândirii" — nu din întâmplare.

Numele acesta spune multe acelora dintre cititorii revistei noastre — şi avem dovezi că numărul lor e mare — cari cercetează înainte de toate, când poşta le aduce cel mai proaspăt fascicol al ei, repertoriul cărţilor discutate la rubrica „mişcării literare" şi ariergarda ei bibliografică de pe pagina a treia sau (şi) a patra a copertei. Ioan Coman e mereu prezent, acolo, barem cu câte o noutate cărturărească, cele mai adeseori redactată în sonora limbă franţuzească, deşi mai toate cărţile sale văd lumina tiparului în imprimerii bucureştene.

Aşa dar, cum şi ziceam, numele acesta spune multe...

...Dar nu spune tot, încă, cititorilor noştri. Considerăm că este mai mult decât o datorie colegială — ori redacţională, dacă vreţi — să adăogăm şi restul, adică tocmai ceeace credem că prezintă mai multă însemnătate.

Ioan Coman este preot. Actualmente deţine conferinţa de Patrologie dela Facultatea de Teologie a Universităţii din Bucureşti. Incă n'am avut plăcerea să perfectăm cunoştinţa „faţă către faţă" şi, deci, se'nţelege, să schimbăm întreolaltă bineţele de rigoare — şi mai mult decât atât! Amănuntul acesta, încă odată — şi tot în treacăt spus — ne cruţă de amarul cine ştie căror suspiciuni. Cu atât mai perfectă este, însă cealaltă cunoştinţă: în duh.

Păstrăm impresia vie a faimei de care un student teolog — seminarist buzoian de obârşie, dacă nu ne înşeală memoria sau informaţiile culese oarecând — se bucura în rândurile bursierilor Internatului teologic dela Mânăstirea Radu Vodă din Bucureşti, câţiva ani după ce trecuse pe acolo, ca ori care dintre noi, promoţiile mai tinere, ce i-am urmat. Intr'o vreme în care, încurajaţi de seducătoarele perspective de plasament rentabil ce le oferia — hai să zicem! — momentul istoric, destui studenţi teologi urmăriau cariere strălucite, Ioan Coman citea de sârg, ca nimeni altul. Excepţionala sa putere de muncă devenise pro-

verbială. Inteligenţa sa, nu mai puţin.

Plecat la Strasbourg pentru desăvârşirea studiilor sale, Facultatea de Teologie protestantă a Universităţii de acolo i-a publicat în colecţia „Etudes d'Histoire et de Philosophie religieuses" (nr. 26), accesibilă numai teologilor consumaţi, lucrarea: *L'idée de la Némésis chez Eschyle.* Era în 1931. Urmam al doilea an de Teologie la Bucureşti. Ştirea — cu toată situaţia confuză care, din nefericire, începuse să se manifesteze la amintitul Internat teologic — a fost primită şi comentată cu emoţie şi cu mândrie.

Inapoiat în Patrie, Ioan Coman a tipărit mereu câte una din număroasele sale lucrări cari i-au adus admiraţia specialiştilor. Remarcat de Nicolae Iorga, multe din cărţile sale văd lumina tiparului sub auspiciile Institutului Român de Bizantinologie, a cărui bibliotecă a onorat-o până acum cu nrii 3 (1937), 5 (1938), 6 (1938) şi 7 (1938). Paralel, Academia Română, ca şi casele de editură parisiene (Felix Alcan şi Paul Geuthner) şi româneşti („Cartea Românească", „Graiul Românesc", „Universul", „Independenţa", „Tiparul Academic", „Tipografia Cărţilor Bisericeşti", etc.) şi revista „Gândirea", îi publică alte lucrări de merit. Fidelitatea sa faţă de nobilul spirit francez, e desăvârşită: 8 din cele 24 studii pe cari le-a alcătuit până acum, sunt redactate în limba sorei noastre latine, Franţa, atât de nefericită astăzi.

Părintele Ioan Coman ne-a dat, în româneşte, cele mai superbe pagini despre *sfântul Grigorie de Nazianz* („Geniul sf. Grigorie din Nazianz", Bucureşti 1937; „Sf. Grigorie de Nazianz despre împăratul Iulian". Vol. I, Bucureşti 1938; „Tristeţea poeziei lirice a sf. Grigorie de Nazianz", Bucureşti 1938) şi *„Despre sublimul preoţiei creştine"* (Bucureşti 1940) după sf. Ioan Gură-de-Aur. Aderenţa sa la clasicism e vizibilă mai ales în fremătătoarea lucrare *„Miracolul clasic"*, tipărită de Academia Română (Bucureşti 1940) şi'n volumele despre *titanul Prometeu.* Al treilea şi ultimul dintre acestea — (al doilea e încă pe şantier) — intitulat *„L'authenticité du Prométhée enchaînée* (Bucureşti 1943), pe care l-am primit de curând, ne-a determinat să ieşim din rezerva ce ne-am impus faţă de fragmentul citat al dlui Nichifor Crainic, care înşirue la locul meritat, în trupa tinerilor teologi ortodocşi români, strălucit prezidată de Păr. D. Stăniloae, pe eruditul proprietar al unuia din cele mai într'aripate condee actuale: Preotul Dr. Ioan G. Coman, conferenţiar la Facultatea de Teologie din Bucureşti.

✠

PRAZNICUL înnălţării sfintei Cruci a fost împreunat în acest an cu o minune, despre care vorbeşte înfiorată toată suflarea românească.

Evenimentul s'a petrecut la Bacău. Un ziar de dimineaţă ne furnizează detalii impresionante.

Procesiunea religioasă anunţată pentru după amiaza praznicului, întrunise în preajma catedralei „sf. Nicolae" câteva mii de e-

vlavioşi cetăţeni ai urbei. Cu preoţi şi prapori în frunte, mulţimea închinătorilor s'a îndreptat spre noul parc al oraşului, unde a fost amenajată „Dumbrava Eroilor", dominată de-o impunătoare troiţă de lemn. S'a săvârşit acolo un serviciu divin, după care P. C. Protoiereu Th. Zotta a luat cuvântul, arătând semnificaţia sfintei Cruci, pavăza dreptcredincioşilor creştini. Referindu-se la evenimentele actuale, P. C. Sa a spus:

„Noi vom birui pentrucă luptăm pentru Cruce; noi ne vom înnălţa pentru că sângerăm pentru Hristos Fiul Omului".

In clipa când P. C. Sa pronunţa aceste cuvinte de îmbărbătare, deasupra mulţimii care participa la praznic s'a arătat deodată o Cruce mare, formată din nouri luminoşi, care plutia pe întinderea cerului senin, în zarea căruia se vedea apunând soarele.

Semnul sfintei Cruci, de-o perfectă simetrie, avea la bază un nour de forma literei S.

Impresia pe care această arătare minunată a făcut-o asupra mulţimii, a fost covârşitoare: dreptcredincioşii creştini au căzut în genunchi şi s'au închinat cu smerenie.

Semnului în formă de S i s'au dat felurite interpretări: Slăvire, Sfinţenie, Semnul biruinţii, *Salvarea* noastră.

— Siege, die Siege (biruinţa), spuneau cei câţiva ostaşi germani amestecaţi prin mulţime.

Ori cum ar fi, minunea dela Bacău reconfortează nădejdile unui neam care se bizue pe braţul ocrotitor al lui Dumnezeu.

GR. T. M.

FĂRĂ să fie propriu zis un curs de Tipic, ci mai curând un mic molitvelnic, cuprinzând numai rânduielile cele mai frecvent săvârşite, noua publicaţie a dlui prof. C. Vladu, întitulată: „Curs de Tipic Preoţesc" (Caransebeş, 1943), apare tocmai la timp. Intr'adevăr, trăim zile când, din pricipa lipsei de hârtie şi a mânei de lucru, volume mari aproape că nu se mai pot tipări, iar puţinele exemplare existente din molitvelnicul complet costă foarte scump. Şi apoi, abreviarele şi-au avut întotdeauna rostul lor practic necontestat.

In afară de iniţiativa publicării acestei cărţi, am mai putea socoti drept contribuţie personală a dlui Prof. C. V. la întocmirea ei, oarecari simplificări şi omiteri operate în textele unor rânduieli (de ex.: la sf. Maslu), simplificări, e drept, de mult timp practicate de către preoţimea de mir, deşi oficial încă neîncuviinţate.

Meritul real al cărţii stă însă în îndrumările ritualistice, aflate aci în număr mult mai mare decât în aceleaşi slujbe din molitvelnicul complet. Unele din aceste îndrumări par să consfinţească uzanţe regionale, cele mai multe însă au caracter general. Ici-colo găsim şi câte o asemenea „notă" care, măcar în anumite cazuri, nu poate fi aplicată riguros. Astfel, la p. 10 stă scris: „La sfinţirea unei case, preotul cădeşte toate camerile". Când casa are mai multe etaje, deci

mai multe zeci de camere, s'ar produce o întrerupere, sau ar obliga pe asistenţi să însoţească pe preot în toate încăperile...

Foarte bine că autorul nu recomandă unele practici, pe cât de generale, tot pe atât şi de greşite, cum este de pildă deschiderea Evangheliei de către bolnav, la sf. Maslu, practică nelipsită de un anumit sens superstiţios.

Cu excepţia a foarte puţine greşeli de tipar ca: „îndecursul rânduieli", în loc de rânduielii (p. 5), sau „Tatăl" în loc de Tată (p. 60), „Cursul de Tipic Preoţesc" al dlui Prof. C. Vladu este tipărit în condiţii foarte bune. Pentru toate calităţile arătate, îl recomandăm cu toată convingerea, siguri că va avea succesul publicaţiilor anterioare ale aceluiaş autor. Totuşi, niciun preot nu trebue să renunţe la molitvelnicul complet, mai costisitor şi mai greu de purtat, tocmai pentrucă cuprinde slujbe şi rugăciuni pentru tot felul de întâmplări şi trebuinţe. Căci orice simplificare sau reducere definitivă înseamnă, în acelaş timp, sărăcire. GH. ŞOIMA

✠

SINODUL episcopilor în Kowel a ales ca mitropolit al Ucrainei pe episcopul Damaschin de Cameniţa-Podolsk. El e urmaşul mitropolitului Alexei de Cremianez, ucis de curând de bolşevici.

✠

IN regiunea de Răsărit a Rusiei (la graniţa Estoniei, Lituaniei, Letoniei) au fost, în 1917, 431 biserici cu 487 preoţi. In 1941 nu mai existau decât 5 biserici cu 5 preoţi. Aşadar 1,16%. Celelalte biserici au fost fie distruse, fie confiscate pentru alte scopuri, iar preoţii au fost arestaţi sau ucişi. Astăzi, sub scutul trupelor germane, sunt 98 de preoţi şi 221 biserici în cari se face serviciul divin. Fiecare preot are — în general — câte 5 comunităţi de păstorit, cu circa 20,000 credincioşi. Numărul credincioşilor e evaluat la 2 milioane. Pentru sporirea numărului preoţilor s'a înfiinţat în Vilna un seminar. O revistă (Creştinul ortodox), o carte de rugăciuni şi mai multe cărţi cu conţinut religios hrănesc setea de credinţă a populaţiei.

✠

LA Woroşilovsk, după recucerirea oraşului de către bolşevici, toţi ceice au cercetat bisericile sub ocupaţia germană au fost arestaţi şi supuşi unui tratament crud. Aşa s. ex. femeile au fost desbrăcate şi în starea aceasta legate de un gard lângă biserică. Preoţii au fost pironiţi de uşile bisericilor. Unei femei i s'a înfierat pe frunte crucea pe care au găsit-o în casă.

✠

ZIARUL „Nea Evropi" din Salonic aduce — într'o ediţie specială închinată bolşevismului — contribuţia a cinci personalităţi din conducerea bisericească. Mitropolitul Salonicului scrie: „Biserica Greciei, care e strâns legată de religie şi tradiţia naţională, a fost dintru început adânc îndurerată de persecuţia religioasă a bolşevismului, o persecuţie care fără îndoială este una din cele mai mari din câte a văzut

istoria". Arhiepiscopul de Florina și episcopul de Serros relevă pericolul ce-l reprezintă bolșevismul pentru creștinism și națiunile civilizate, ca o recădere în haos. Episcopul de Olimpos scrie: „Toată omenirea urmărește, revoltată, persecuțiile religioase la care barbaria asiatică a supus creștinismul în Rusia. Victimele barbariei bolșevice se numără cu milioanele. Totdeodată au fost distruse și operele de artă ale culturii bizantine". Iar mitropolitul Chalcidikei accentuiază: „Rusia sovietică nu e o țară în care un om ar putea să trăiască, ea este un adevărat iad, o nefericire pentru neamul omenesc". De aceea Biserica Greciei se roagă pentru „eliberarea sfintei Biserici ortodoxe de sub tirania bolșevismului".

NICOLAE MLADIN

UNII intelectuali de-ai noștri vizitează Parisul ca să se distreze; alții, ca să studieze. In sfârșit, profesorul I. M. Rașcu — paremi-se că am mai auzit vorbindu-se undeva despre el! — ca să se convertească la catolicism. Biserica părintelui său după trup, nu l-a mai încăput și omul nostru s'a reîntors la credința străbunilor săi după mamă.

Convertirea s'a săvârșit cu destulă discreție ca să nu mai știe de ea decât dl I. M. Rașcu și... satul: „în biserica Saint Etienne-du-Mont din Paris, în preajma mormântului lui Pascal"... Așa dar, cu decorul de rigoare. Să tot fie cinci ani de-atunci, în care timp numitul a făcut călătorii de reconfortare a zelului său pro-catolic la Lisieux și, mai nou, la o mânăstire franceză de călugări trapiști. Nouă zile a petrecut în acest din urmă loc, nouă zile ca nouă ani. Impresiile culese, le-a așternut pe hârtie și le-a dat la tipar, ca să măsoare și alții lungimea și lățimea, adâncimea și înălțimea excepționalului dsale devotament față de cauza proaspeților săi patroni spirituali. Așa s'a urzit cartea — de aproape două sute de pagini — întitulată îmbietor: „Setea liniștei eterne". Firma editorului („Cugetarea-Georgescu Delafras") — și nu numele autorului — prezenta pentru noi o garanție de seriositate. Ne-am luat, deci, osteneala de-a o citi. Și învârtindu-i ultima filă, am încercat un simțământ de ușurare. Osteneala și-a meritat într'adevăr numele: slabele noastre puteri au fost pur și simplu covârșite și, dacă mai avea vreo câteva pagini, poate că am fi fost siliți să ne dăm bătuți.

Dl I. M. R., ca toți fugarii religioși, atât de abil manevrați de exponenții ofensivei papistașe in partibus infidelium, este un virtuos al dulcegăriilor ieftine, cari sucesc firilor slabe de înger și bruma de minte ce le-a mai rămas. Succesul cărții dsale, în rândurile acestor oi fără de glas, este sigur, mai ales că autorul, cum însuși mărturisește — auzi acolo! — a privit totul „cu ochi superlativi"...

CUNOSCUTA revistă de cultură „Symposion", înființată la Cluj în 1938 și smulsă din rosturile ei firești de consecințele diktatului dela Viena, și-a reluat

apariţia în Bucureşti, sub conducerea dlor Nicolae Găgescu, Constantin Micu, Dumitru Isac şi Romulus Vulcănescu.

Intâiul caiet (pe Iunie a. c.) al seriei a II-a, are prin firea lucrurilor un caracter programatic. Articolele şi studiile publicate într'ânsul, ca şi cronicile mărunte, sunt tot atâtea luări de poziţie faţă exagerările şi confuziile existente în gândirea noastră cultă de astăzi. In această privinţă, dl Nicolae Găgescu notează, pe drept, că „starea de confuzie în cultura unui popor nu este determinată numai de faptele anormale create de istorie, ci mai ales de confuzia de gândire filosofică a timpului" (p. 5), căreia talentele grupate în jurul revistei „Symposion" înţeleg să-i opună o filosofie „care să aibă la bază raţiunea, spiritul critic şi realismul" (p. 6), socotite ca singurele capabile să clarifice problemele noastre culturale.

Sub rigorile acestui verdict curajos, cade şi gândirea filosofică a dlui Lucian Blaga, cu care aflăm că dl Dumitru Isac se descurcă pe'ndelete într'un studiu mai vast ce se află în pragul tiparului. Articolul intitulat: „Lucian Blaga şi Marele Anonim" (p. 25—48) reprezintă aşa dar un acont al lucrării anunţate.

Dl D. Isac se recomandă din capul locului adversar decis al afirmaţiilor necontrolate, cari pretind să fie crezute „pe cuvânt". „*Claritatea* şi *argumentarea* — spune dsa — sunt după părerea noastră cele mai elementare reguli de politeţă ce trebue să le respecte faţă de cetitor cel ce scrie în astfel de domeniu" (p. 25). Dl Lucian Blaga, adăugăm noi, o fi având-o pe cea dintâi; cealaltă, însă, îi lipseşte. In interiorul sistemului său de gândire, dl D. Isac a descoperit „unele contradicţii". Modul corect şi curajos în care înţelege să le identifice, să le divulge şi să le combată în studiul pe care ni-l promite, îl ilustrează limpede articolul în chestiune.

In genere, gândirea dlui L. B. musteşte de influinţă apuseană [cf. p. 28]. Concepţia dsale despre Marele Anonim, cu atât mai vârtos. Acesta „nu aparţine lui Blaga... decât prin conţinutul nou pe care i-l dă. Ca noţiune, ca poziţie metafizică centrală, ca element cu un loc bine precizat într'un context speculativ, el exista sub diverse forme şi numiri, de multă vreme... El se înseriază la aceste formulări care au vrut dealungul istoriei să exprime fiinţa supremă. După chipul şi asemănarea lor a fost confecţionat. De aceea nici nu s'ar putea spune de unde anume l-a împrumutat L. Blaga, *pentru că îl putem găsi peste tot*" [p. 29].

In altă ordine de idei — e vorba despre *diagonalitatea* cunoaşterii — dl D. Isac constată: „Ceea ce este cu totul surprinzător pentru această parte a gândirii lui Blaga este că autorul ei se plimbă pe o proprietate străină cu ferma convingere că n'a depăşit cu nimic hotarul bunurilor sale" [p. 32].

Contradicţiile identificabile în gândirea dlui L. B. „îşi au izvorul lor originar în structura

de artist a autorului" [p. 47]. „Punctul dramatic" al gândirii sale este tocmai Marele Anonim, „deoarece se instalează ca un focar de contradicţii în sânul sistemului"... „Când gândirea sa va fi devenit suficient de cunoscută nu numai amatorilor de fosforescente formulări, lirice şi goale, se va confirma, credem, observaţia ce o facem: *că filosofia lui Blaga este o operă de artă clădită din material filosofic, în aceasta stă toată tăria şi slăbiciunea ei"* — scrie D. Isac (p. 48).

Concedem bucuros că un gânditor ahtiat după originalitate, fie acesta dl Lucian Blaga sau altul, nu va mistui cu uşurinţă şi cu plăcere atari constatări nimicitoare, pe cari e bine că le mai fac şi alte competenţe decât cele ivite din rândurile teologilor.

Şi fiindcă gândul ne alerga mai ales la Păr. D. Stăniloae, socotim că nu e inutil să adăugăm că „Symposion" n'a pregetat a face onorurile cuvenite cărţii P. C. Sale, întitulată: „Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie", tot prin rostul dlui D. Isac. „Se făcuse de multă vreme evident — scrie dsa — că seria trilogiilor (blagiene) prezintă o seamă de neajunsuri, care trebuiau să-i fie în sfârşit spuse. Problema nu se mai pune astăzi dacă sistemul gânditorului ardelean este pasibil de critică sau dacă Blaga a spus lucruri care vor rămâne pentru multă vreme de aici înainte, ci întrebarea caută să rezolve ce anume va cădea şi ce va rămâne din sistemul său"... „Cartea Părintelui Stăniloae... spune de sigur multe adevăruri relative la filosofia trilogiilor"... Autorul ei „limpezeşte definitiv atmosfera raporturilor lui Blaga cu Ortodoxia şi înlătură atâtea şi atâtea interpretări care stâlceau realitatea pe această temă" (p. 118).

Din restul materialului pe care-l aduce „Symposion", reţinem contribuţiile dlor Prof. I. Petrovici („Misiunea filosofului"), Constantin Micu („Raţiune şi iraţionalism") şi Romulus Vulcănescu, pe care îl întâlnim în toate compartimentele acestui număr.

*

PE dl Zevedei Barbu l-am cunoscut din întâmplare. Să tot fie cinci ani de-atunci. Tânăr, prezentabil, domol la vorbă şi la port, ne-a devenit numai decât simpatic. Şi ne-a rămas aşa, multă vreme. Cândva, apăsaţi de aceeaşi durere, care cerneşte sufletul oricărui Român ardelean, ne întâlniam aici la Sibiu de câte două-trei ori pe săptămână. Nu ne-am pricit întreolaltă cu nici un prilej. Armonia pur convenţională care se sălăşluise între noi, promitea să dureze. Până într'o zi...

Apăruse nenorocita carte a dlui Lucian Blaga, întitulată: „Religie şi Spirit". Alăturea de distinşii mei colegi seniori, profesorii de Teologie D. Stăniloae şi N. Terchilă, luasem şi eu poziţie faţă de una din antiсvatele erori, de obârşie talmudică şi de coloratură raţionalistă, pe care pricinaşa carte amintită tindea s'o repună în circulaţie, de astă dată *la noi*, ca şi când cultura românească ar fi o căldare de colectare a rămăşiţelor căzute

pe sub mesele îmbuibatelor ospeţe ale altora.

Mărul discordiei era asvârlit. Fără a o bănui câtuşi de puţin, îmi făcusem un inamic neînduplecat din dl Z. B. Intr'una din zile, l-am surprins hulind Ortodoxia, cu accente de îngrijorătoare fierbinţeală, în cabinetul de lucru al unui prieten comun, pe care se nimerise să-l cercetez tocmai atunci şi eu. Un simţământ de elementară pudoare ar fi trebuit să-i domolească arţagul. De unde!... Fără să se sinchisească deloc de smerita mea prezenţă şi de nemiloasele comprese cu aer rece pe cari i le administra prietenul al cărui oaspeţi eram, dl Z. B. a continuat să-şi debiteze veninoasele apostrofe. Epuizat, s'a precipitat pe povârnişul unor vulgarităţi nedemne de un „tânăr de mare speranţă", la adresa clerului nostru.

Ori cât respect aş fi avut faţă de somităţile prezumptive pe cari, la urma urmelor, Reciul poate să i le furnizeze culturii româneşti măcar ca şi Lancrămul (satul de obârşie al dlui Lucian Blaga), nu puteam tolera laşul atac la adresa preoţimii noastre, pe care dl Z. B. părea înclinat s'o compare cu insectele parazitare ce populează în anumite anotimpuri stupii de albine. Regret şi-acum că sobrul cabinet al prietenului nostru comun n'avea o oglindă: tare bucuros l-aş fi poftit pe rumenul meu potrivnic să ne aşezăm în faţa ei, convins fiind că luciul acestui obiect de toaletă i-ar fi temperat pentru totdeauna elanul bârfitor.

A doua zi am înţeles misterul acestei atitudini răstite: aflasem, abia atunci, că dl Z. B. este asistentul profesorului L. Blaga. Drept aceea, ne-am propus să-l urmărim cu îngăduinţă şi să-i cântărim spusele cu toleranţă.

Apăruse, curând după aceea, revista „Saeculum", în care dl Z. B. ne dăscălea sever să-i învăţăm pe dinafară pretenţioasa descoperire: *ne mântuim prin metafizică* — sau cam aşa ceva. Am luat notă de ea — (în treacăt fie spus: era să ne surpăm de râs!) — şi am trecut mai departe. Dar peripeţiile — ca şi nenorocirile — când încep, se ţin lanţ.

Revista noastră tipărise, între timp, o prezentare mai amplă a cursului de *Metafizică* pe care răposatul profesor Nae Ionescu îl ţinuse studenţilor săi dela Universitatea din Bucureşti în anul 1928, datorită unuia din cei mai înzestraţi gânditori ai generaţiei tinere (vezi *RT* XXXIII, 1943 p. 326 urm.). Dl Z. B. n'a înţeles — cine a spus că din spirit de concurenţă? — să rămână mai prejos. Recenziei sale din „Saeculum" (anul I, Iulie—August 1943) îi cârpeşte însă o tivitură finală — (vezi şirul alb dela p. 82) — în care îi contestă, cu suspectă îngăduinţă, gânditorului Nae Ionescu, paternitatea determinării tipurilor mistice: *pelerin*, *mire* şi *sfânt*, restituindu-le cu sfiiciune englezului Evelyn Underhill, a cărui lucrare despre mistică, apărută în 1904, filosoful român trebue s'o fi cunoscut cel puţin în traducerea germană, tipărită în 1928, sub titlul „Mystik", la editura E. Reinhardt din München, pe care dl Z. B. ţine să ne asigure că a consultat-o. De

sigur cu scrupulositatea unui medic de roman fascicolar care-şi trece pacientul în registrul morţilor înainte de a-i fi pus diagnosticul. Cele ce urmează, vor arăta destul de lămurit, credem, că avem trainice temeiuri să facem o atât de severă afirmaţie.

Dar până aici nu-i nimic deosebit. Senzaţionalul e aşternut în aliniatul final, unde citim:

„Dar nu numai un singur motiv ne determină să amintim cartea de mai sus. In ultimul număr al Revistei Teologice din Sibiu, s'a spus despre aceste tipuri că sunt tipurile misticei ortodoxe. Noi nu ştim ca E. Underhill să aibă o astfel de confesiune. Cred că s'ar speria când ar simţi că-l expropiază imperialismul clerical ortodox. Măcar de ar fi pe bună dreptate. De unde se vede că pe lângă cerescul har — de care suntem convinşi că-l au din plin, redactorii susnumitei reviste, se mai cere, chiar în propria lor specialitate şi o lumească informaţie" (p. 83).

Am reprodus acest fragment respectând întru totul stângacea punctuaţie, aşa de puţin vrednică de respect, a dlui Z. B. In-amicul nostru vrea să treacă nici mai mult nici mai puţin decât ca un ins spiritual. Pentru asta, îi lipseşte însă esenţialul: agerimea spiritului. Dar să lăsăm astea...

Un lucru e cert: tipurile vieţii mistice, determinate de Nae Ionescu, sunt şi rămân de obârşie ortodoxă răsăriteană. Distinsul nostru colaborator, care a afirmat acest lucru, se bizue pe un adevăr de care era conştiu şi englezul E. Underhill. Dacă preopinentul său ar fi fost o personalitate de un prestigiu ştiinţific superior taliei minore a dlui Z. B., ne-am fi simţit obligaţi să facem dovada spuselor noastre. Aşa însă, orice zăbavă e curată pierdere de vreme. Dl Z. B. habar n'are de interesul cu care oamenii de ştiinţă apuseni, fără deosebire de confesiune, se apleacă de mult asupra specificului Ortodoxiei răsăritene. Ca atare, afirmaţiile dsale, în acest punct, sunt puerile. Nu ştiam până acum că „Saeculum" e accesibil şi colaborărilor de factură umoristică. Concurenţa aceasta ar putea supăra pe „Păcală", dacă nu chiar „Gluma"...

Tot atât de stângace sunt şi sarbedele aprecieri la adresa redactorilor „Revistei Teologice", cari zadarnic se căznesc să fie înţepături inteligente. Ele întrunesc toate proprietăţile unui laţ împletit din sfoară de... hârtie. Il consiliem pe făcătorul lor să renunţe: genul acesta dificil depăşeşte smeritele sale posibilităţi stilistice. El pretinde o agerime de spirit pe care cum îl vezi pe dl Z. B., constaţi că n'are de unde s'o stoarcă, fiindcă îi lipseşte din capul locului. Scrisul dsale împrăştie o aromă de lămâie seacă. E o constatare pe care n'o facem acum întâia oară.

Instigat, probabil, de patronul său, dl Z. B. vorbeşte cu un dispreţ suveran, ce ne aminteşte de ridicolul Musiu Perrichon din piesa lui Labiche, despre „imperialismul clerical ortodox", care ar rechiziţiona pentru trebuinţele sale nu numai toate păpuşile filosofale ale gândirii romă-

nești contimporane, ci și — mări! — pe englezul E. Underhill.

Păcat de atâta sgomotoasă tăvăleală: „Noi n'am ars pe rug credința nimănui". Iar cât privește filosofia dlui Lucian Blaga, am repudiat-o ori de câte ori trâmbițata ei coloratură pro-ortodoxă s'a... decolorat.

Suntem deciși să terminăm cu dl Z. B.

Preopinentul nostru ne recunoaște asistența „cerescului har", despre care vorbește cu o ironie comparabilă bancurilor grosolane ce le debitează, la „ore mici", petrecăreții incorigibili, imputându-ne pe de altă parte lipsa „lumeștei informații".

Ne-am fi așteptat s'o poseadă măcar dl Z. B., nu atât ca mădular al grupării „Saeculum", cât ca secretar de redacție al organului ei oficial. Dânsul figurează doar, ca atare, pe frontispiciul peretului apusean al „curții interioare" ce protejază numita revistă de filosofie. Că de „har" se ferește ca necuratul.

Ori, cu neprefăcută părere de rău, a trebuit să constatăm că dl Z. B. se înscrie în alb — fără știre și fără vrere, poate — și la acest capitol.

Dovezi? Una singură, deocamdată. Aceasta, însă, nimicitoare. Iat-o!

Revista „Saeculum" a publicat în numărul ei pe Maiu—Iunie a. c. un comentar intitulat: „Viziunea poetică a lumii în opera lui Paul Claudel" (p. 75—80). Autorul lui, de bună credință fiind, se vede că a așternut o notă subliniară în care-și declina originalitatea acestui fragment exegetic. Nota, prin cine știe ce întâmplare nefericită, n'a apărut.

Cu proximul prilej (vezi numărul pe Iulie—August a. c.), redacția aceleiași reviste, pe care o deține dl Zevedei Barbu, îi arde o rectificare, atribuind dispariția notei împricinate „unei regretabile scăpări din vedere" (vezi p. 93).

Redactorul responsabil al „Revistei Teologice", pe care neînduplecatul secretar de redacție al lui „Saeculum" vrea cu orice preț să-l facă culpabil de „lipsa „lumeștei informații", crede că pricepe ceva din exigențele operațiilor de laborator pe cari le presupune editarea unei publicații periodice. Și tocmai de aceea, recunoaștem bucuros că, ocazional, oricine poate cădea victimă unor atari „regretabile scăpări din vedere". Rectificarea nu trebue să întârzie, însă, pentruca prestigiul publicației respective să nu sufere. Și, în această privință, recunoaștem bucuros că dl Z. B. n'a pregetat să dreagă neajunsul descoperit de nu importă cine.

A brodit, însă, cu oiștea oblu'n inima gardului. Căci vrând să spună că autorul comentarului amintit s'a servit de cartea lui *Jacques* **Madaule**: Le génie de Paul Claudel; Paris, Ed. Desclée de Brouwer & Cie 1933, secretarul de redacție al revistei „Saeculum" se trezește scriind: *J.* **Mandole**: *Le Genie de Paul Claudel.*

Citația, în forma sumară în care apare, vrea să-i convingă, de sigur, pe cititorii revistei „Saeculum", că lucrarea împricinată

este familiară „Redacţiei", adică dlui Z. B.

Dar cum o fi ajuns numitul domn secretar de redacţie să maltrateze cu atâta cruzime numele autorului acelei cărţi, pocindu-l din „Madaule" în „Mandole"?

Să fie la mijloc o eroare de culegere?... care ar îndreptăţi o rectificare a... rectificării? E exclus. Presupunând că culegătorul mişcă ceva 'n franţuzeşte, ar fi ieşit „Madole", şi nu „Mandole". Dar şi'n acest caz, ce păzeşte secretarul de redacţie, care trebue să citească măcar revizia coalelor, dacă corecturile în coloane i le face altcineva?

E cert, deci, că dl Z. B. n'a dat ochi cu cartea lui J. Madaule. Altminteri, nu şi-ar fi permis să abuzeze într'un mod atât de condamnabil de buna credinţă a cititorilor revistei „Saeculum". O fi auzit de ea, aşa din întâmplare, şi a trântit-o în revistă „după ureche", cum fac diplaşii de periferie cu şlagărele la modă. Acea „regretabilă scăpare din vedere", pe care dsa n'a pregetat s'o deplângă în proximul număr al revistei „Saeculum", s'a transformat subit într'o detestabilă lipsă de informaţie şi de corectitudine profesională a dlui Z. B.

Nu ne reţinem asupra ferfeniţirii prestigiului tânăr al revistei „Saeculum", pe care o operează cazul „Mandole". Asta-i treaba directorului ei.

Dar cum rămânem cu „lumeasca informaţie" a dlui Z. B.?

Ori cum, faptul că una din „victimele" sale de ieri trebue să-i sară într'ajutor ca să-şi rectifice rectificările, este cel puţin umilitor pentru un ins care dispreţueşte harul!

⊕

ATITUDINEA regimului bolşevic faţă de credinţa în Dumnezeul cel viu şi adevărat şi faţă de instituţia sfântă care o promovează în lume — Biserica creştină — s'a mai îndulcit oare în vremea din urmă? Iată una din problemele cari frământă în cel mai înnalt grad cugetele tuturor oamenilor de bine — şi cercurile bisericeşti din lumea întreagă cu atât mai vârtos.

Răspunsurile cari i s'au dat — i se dau încă! — sunt felurite. Reţinem două din ele, cele mai reliefate — şi de aceea mai clare.

Există o prevedere a Constituţiei staliniste din 1936 care garantează tuturor cetăţenilor URSS-ului libertatea de conştiinţă. Aşa dar, şi putinţa de-a exercita actele de cult prescrise de confesiunea căreia-i aparţine un ins sau altul. Informaţiunile de provenienţă felurită pe cari le posedăm, par a nu mai lăsa nici o umbră de îndoială asupra respectării scrupuloase a acestei prevederi, dar numai în beneficiul cultului mozaic şi al atâtor bisericuţe sectare, fie acestea aşa numita „Biserică vie", adventiştii de ziua a şaptea sau de altă specie, fie baptiştii basarabeni ai jidovului cu mai multe feţe — (două îi erau prea puţin!) — Leo Averbuch, cari şi-au exercitat oneroasele târgueli de natură religioasă, sub vremelnica ocupaţie rusească a nefericitei provincii dintre Prut şi Nistru, mai neted decât sub stăpânirea românească.

Dacă ar fi să dăm crezare oficinelor de propagandă ale Moscovei sau ale aliaţilor ei vremelnici, în cursul actualului răsboiu atitudinea regimului bolşevic faţă de bisericile creştine ar fi suferit o schimbare radicală. Se vorbeşte chiar de o convertire lentă şi sigură a statului major din Kremlin la sentimente mai bune, cari ar depăşi o calculată îngăduinţă impusă de considerente pasagere de ordin politic, faţă de religie şi de sufletele setoase de cer, cari ştim bine că o practică şi pe ascuns — ca'n Rusia — când n'o mai pot face pe faţă. Anglo-Saxonii — se spune şi se repetă, pe alte căi de cât acelea ale presei „dirijate" — sunt un soiu de oameni prea realişti ca să poată fi amăgiţi de cine ştie ce meşteşugite înscenări ale confuzului spirit slav, încălecat ca nici o altă ramură a omenirii actuale de tirania crezului marxist. Şi, prin urmare, dacă atâţia membrii ai episcopatului anglican nu mai pridídesc cu rugăciunile ce le fac pentru isbânda armatelor roşii, şi cu binecuvântări şi telegrame adresate ocârmuitorilor actuali ai URSS-ului, apoi putem fi siguri — se spune astăzi cu crescândă ostentaţie — că ei au bune temeiuri să procedeze astfel.

Rămâi încă pe gânduri şi după acest insistent apel la proverbialul „sang froid" al popoarelor anglo-saxone? Preopinentul tău va prăvăli asupră-ţi o întreagă avalanşe de alte argumente, capabile să disloce cele mai îndărătnice îndoieli. Transcriem câteva, din cele mai sonore. Locţiitorul de patriarh al Moscovei, Mitropolitul Serghie, face rugăciuni de invocare a ajutorului dumnezeesc pentru biruinţa trupelor bolşevice. Nimeni nu se gândeşte să-i facă dificultăţi — lui sau clerului în subordine — în îndeplinirea rituală a îndatoririlor liturgice prescrise de tradiţia ortodoxă. Dimpotrivă, însuşi proaspătul — şi cel mai mare — mareşal al URSS-ului, Iosif Visarionovici Djugaşvili Stalin, părăsind atât de mult trâmbiţata sa aversiune faţă de „popi" şi de Dumnezeul creştinilor, consimte să participe la slujbele dumnezeeşti şi — culmea! — să sărute dreapta amintitului ierarh moscovit, în rând cu cei mai umili închinători pravoslavnici.

Ţi-a căzut cumva în mână vreun organ de presă recunoscut îndeobşte ca fidel informat — periodicul portughez „Alerta", sau cine ştie ce număr proaspăt din hebdomadarul parisian „Gringoire" — şi te cutremuri citind că între anii 1917—1936, din cei 50.000 de preoţi ortodocşi ai Rusiei ţariste 42.500 au fost executaţi, deodată cu 800 clerici romano-catolici din 810, deodată cu 196 pastori protestanţi din 200?

— Toate aceste „excese" sunt de domeniul trecutului — ţi se spune cu cel mai inocent aer de pe lume. Revoluţia bolşevică, după un pătrar de veac dela isbânda ei în Rusia „tiranilor" Romanowi, s'a „maturizat"; ea face sforţări serioase pentru a se pune de acord cu principiile invincibile ale unicei revoluţii în adâncuri pe care o cunoaşte lumea: Creştinismul.

— Dar cei zece preoţi răstig-

niţi în piaţa centrală a oraşului Rostov pe Don, şi alte patru feţe bisericeşti căzute sub salvele plutonului de execuţie la Voroşilovgrad, în bazinul Doneţului, nu mai de mult decât cam pe vremea când mareşalul Stalin săruta mâna Mitropolitului Serghie?

— Ei, bine, aceia „au pactat cu inamicul în vreme de răsboiu" şi, vezi dumneata, înnalte raţiuni de stat... Ş'apoi, la urma urmelor, ce contează o duzină de preoţi mai mult sau mai puţin într'o ţară de proporţiile gigantice ale Rusiei...

— ...Unde clopotele au amuţit de mult!...

Riposta-ţi e de nestăvilit!

Dar animata pricire continuă. Cel ce aşterne aici aceste rânduri a trăit-o în audiţie internă. Şi — mai e nevoie s'o spună? — ar fi fost foarte bucuros să fie convins de contrarul. Preopinentul lui nu s'a dat bătut:

— De altminteri, să nu te mire câtuşi de puţin această categorică schimbare de poziţie. URSS-ul a făcut Europei — şi întregei planete — concesii mai costisitoare decât redeschiderea bisericilor cari...

— ...au fost prefăcute în magazii de cereale, săli de meetinguri, cinematografe, grajduri, sau... şi mai rău!... replicai eu.

Fără să-şi piardă cumpătul, jovialul meu interlocutor îmi cită desfiinţarea Kominternului.

— Rusia bolşevică, adăugă el, se întoarce la idealurile împărăţiei pravoslavnice de odinioară. Indicaţiile pe cari le posedăm în această privinţă, atât ca număr cât şi ca varietate, zac mai presus de orice îndoială. Stalin a restituit celor mai brave unităţi militare drapelele glorioaselor regimente ţariste de gardă Preobrajenski, Semionovschi, Ismailovschi, Pavlovschi, şi altele pe cari le-am uitat, iar bogaţii epoleţi în fir de aur ai ofiţerimii prerevoluţionare împodobesc acum umerii gradaţilor armatei roşii. URSS-ul e mai aproape, astăzi, de Rusia lui Petru cel Mare şi a lui Nicolae al II-lea Romanow decât de exagerările de circumstanţă — bune pentru început! — ale lui Lenin şi Trotzki. Cât despre misiva secretă a bulgarului Dimitrow, prin care proletarii din întreaga lume ar fi fost asiguraţi că disolvarea Kominternului pe care-l conduce n'ar fi altceva decât o apucătură şireată, menită să zorească isbânda „revoluţiei mondiale", aceasta-i o plăsmuire calomnioasă a propagandei axiste.

Bonom şi locvace, preopinentul meu era sigur că a câştigat partida.

I-am pus în faţă un număr recent din „Gringoire" (30 Iulie a. c.), unde am citit amândoi o notiţă care poartă straniul titlu: „Le cousin du Diable" (vărul lui Satana).

E vorba de preşedintele Uniunii ateilor militanţi din URSS, evreul Emilian Jaroslawski, alias Gubelmann.

„In capitala tuturor Rusiilor — scrie „Gringoire" — nu circulă decât două Rolls-Royce. Una din aceste luxoase limuzine este automobilul favorit al lui Stalin. Cealaltă îl transportă pe Emilian Jaroslawski, preşedintele

Asociaţiei celor fără Dumnezeu"... Intimii săi şi oaspeţii de marcă ai Moscovei, citim mai departe în notiţa amintită, îl pot vedea pe starostele bezbojnicilor instalat la o somptuoasă masă de lucru, deasupra căreia, în orice limbă europeană, se pot citi următoarele inscripţii îngrijit tipărite, aşezate sub o grandioasă fotografie a basilicei sf. Petru din Roma:

„Puterea întunerecului, pe care trebue s'o distrugem"; şi „Papa este inamicul nostru nr. 1".

Papistaşii puri sau de ocazie — tip directorul „celui mai curajos ziar politic" din România — ar putea scoate din aceste cuvinte de ordine noui argumente pentru proslăvirea Vaticanului, în paguba hulitei Ortodoxii „slavofile". Orice cap care încă n'a fost complectamente împuiat cu prejudecăţi primaţiale, va brodi — suntem siguri! — întregul şi — vai! — cruntul adevăr: Gubelmann-Jaroslawski, convins că a „lichidat" clerul ortodox pravoslavnic, nădăjdueşte că armatele roşii îi vor oferi şansa de-aşi strămuta în spre Europa centrală şi occidentală sălbaticile sale unelte de eliminare a lui Dumnezeu din lume. Atâta tot!

In cazul Kominternului, bolşevicii au avut măcar pudoarea să anunţe disolvarea unuia din cele mai puternice instrumente de anarhizare a masselor. Dar ortăcia celor fără Dumnezeu continuă să funcţioneze încă. Vaza de care se bucură în Kremlin starostele ei — somptuoasa limuzină, marca de renume mondial Rolls-Royce şi biroul amintit, o dovedesc cu prisosinţă! — aruncă sau nu o lumină clară asupra întunecatelor intenţii pe care regimul bolşevic le nutreşte faţă de Creştinism? De ce au „jertfit" Kominternul şi întârzie să dizolve Uniunea celor fără Dumnezeu?

Iată întrebări la cari aşteptăm să ne răspundă altcineva decât preopinentul nostru imaginar.

Până atunci, noi nu vom conteni să credem că îmbietoarele îndemnuri la o schimbare de atitudine faţă de regimul bolşevic, pe cari le lansează o propagandă credulă — dacă nu răuvoitoare — ascund cea mai teribilă cursă ce le-a fost întinsă vreo dată popoarelor cari încă mai cred în Dumnezeul cel viu şi adevărat.

Post scriptum: In emisiunea sa pentru România, de astă seară (Duminecă 5 Sept. a. c., orele 21,45), postul de Radio Londra anunţă iminenta alegere a Patriarhului ortodox al Rusiei şi constituirea plenului Sfântului Sinod pravoslavnic. Iniţiativa — ni se spune — îi revine dictatorului Stalin, care ar fi recunoscut pe cale publică patriotica comportare a clerului dreptcredincios rusesc în cursul actualului răsboiu. Mitropolitul Chievului — afirmă aceeaşi emisiune radiofonică — ar fi înfierat cu energie „excesele" comise de trupele germane de ocupaţie faţă de sfintele lăcaşuri de închinare din cuprinsul Ucrainei.

Evenimentele s'au precipitat cu o grabă surprinzătoare.

Miercuri 8 Septemvrie a. c. (praznicul Naşterii Maicii Domnului), noul patriarh al Bisericii

ortodoxe rusești a fost ales în persoana Mitropolitului Serghie al Moscovei. Instalarea sa în scaunul văduvit din 1925, s'a făcut Duminecă 12 Septemvrie a. c. Printre cei prezenți la solemnitate, se aflau Mitropoliții Nicolae al Chievului și Alexie al Leningradului, ca și reprezentanții guvernului sovietic.

Din rândurile căpeteniilor bisericești ale Rușilor refugiați în țările de peste Ocean, s'au ridicat glasuri de protest împotriva alegerii acesteia.

Neavând la dispoziție toate elementele necesare, ne este cu neputință, deocamdată, să ne pronunțăm asupra canonicității acestui fapt.

Până una-alta, soborul ierarhilor ortodocși ruși ar fi lansat un manifest către căpeteniile bisericești din lumea întreagă, invitându-le să se asocieze la lupta pe care o deschid împotriva Germanilor, calificați drept cei mai primejdioși vrăjmași ai Bisericii creștine.

E nemaipomenit ce se petrece în Rusia sovietică... GR. T. M.

⁂

IN Martie 1942 a început a funcționa noua Facultate de Teologie ortodoxă din Salonic. Dintre primii profesori amintim pe:

Pr. Averchie Papadopol (Istorie bisericească), azi decedat, K. Petrakakos (Drept bisericesc), A. Bonnis (Patrologie), B. M. Ioanidis (Noul Testament), B. M. Exarhos (Filosofie și Pedagogie creștină), N. Kuimizopol (Dogmatică și Morală).

Nume ca al juristului K. Petrakakos, autorul unora din cele mai bune studii de drept despre așezămintele vechi călugărești, a celor dela Sf. Munte și asupra raporturilor dintre Biserică și societate, ca și al temeinicului cercetător neo-testamentar (Misticismul sf. Pavel, Atena, 1936 etc.) sunt garanții că noua Facultate de Teologie — necesară nu numai pentru a se completa grupul de studii universitare, ci și pentru a da Macedoniei posibilitățile teologice pe care le avea Athena (din 1837) și Halki (1844) — își desvoltă activitatea ei sub cel mai bun augur științific. Ii dorim viață lungă și plină de roade.

⁂

AM aflat cu durere de moartea vrednicului profesor de Istoria Dogmelor și Simbolică dela Facultatea deTeologie din Athena, Const. Diovuniotis.

Născut în anul 1872 în orașul sf. Andrei, Patras, tânărul absolvent al Seminarului teologic Rizari și doctor al Facultății teologice din Athena (1897), a petrecut vreme de mai mulți ani la studii de specializare în Germania, mai ales în Leipzig, unde mai târziu a tipărit în limba germană studii despre Hipolit și mai ales despre Origen, în colaborare cu marele teolog protestant Ad. Harnack (1911). Dintre studiile sale, răspândite prin multe reviste — a redactat vreme de mai mulți ani revista mitropoliei ateniene „Ἱερὸς Σύνδεσμος" (1905—16) — amintim:

Sf. Ioan Damaschin, Atena 1903; Starea provizorie a sufletelor (1904); Tainele Bisericii

răsăritene din punct de vedere dogmatic, 1913; Opere inedite ale sf. Ioan Hrisostom (1912) şi Ioan Damaschin (1914); Nichifor Teotachi (1913); Nomocanonul lui M. Malaxos (1916), Studii despre el (1917); Calinic III patr. C-polei (1916); Raportul dintre biserică şi stat în Grecia liberă (1916); Diferite studii despre T. Zigomalas, Eug. Bulgarul, etc., etc.

Rar chip de dascăl universitar în stare să fi putut îmbina într'o singură persoană atât erudiţia cât şi expunerea cea mai simplă şi mai populară, cum a fost C. Diovuniotis! Cei care l-am auzit, îi păstrăm cele mai frumoase amintiri. Felul său natural şi fără înflorituri cu care ştia să captiveze şi să te facă să înţelegi şi cele mai dificile puncte de controversă dogmatică, te făceau să-l apreciezi tot atât de mult ca şi dragostea pentru studenţi şi modestia în traiu cu care a fost toată viaţa prieten nedespărţit.

Academician cunoscut (din 1928) şi unul din consilierii nelipsiţi ai mai tuturor miniştrilor de Culte şi de Educaţie, greu încercatul popor grec şi biserica sa pierd în prof. Diovuniotis unul din stâlpii săi cei mai de bază.

TEODOR BODOGAE

*

RĂSPUNDEM unui cititor dornic să cunoască numărul şi numele „tuturor" Protopopilor Stavrofori din Arhiepiscopia Sibiului: *numai cinci, de când există ea.* Trei dintre dânşii — Ioan Moţa (†), Dr. Dumitru Stăniloae şi Emilian Cioran — au obţinut această înnaltă distincţie la Rusaliile anului 1940, iar ceilalţi doi — Dr. Andrei Gâlea şi Dr. Dumitru Borcia — în anul acesta, din prilejul aceluiaşi praznic luminat.

„Telegraful Român" a publicat, la timpul său, aceste amănunte.